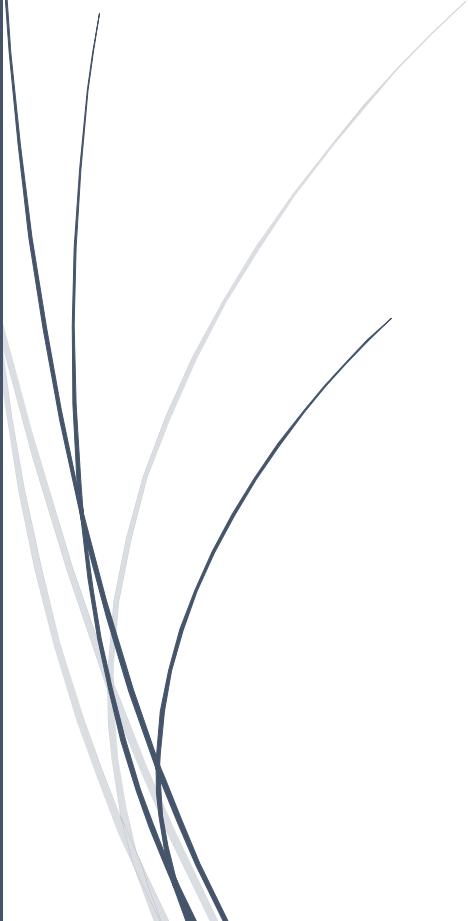

Євгенія Канчура

Світова література для прикладних лінгвістів

навчальний посібник

Житомир
2023

УДК: 82:81'33

*Рекомендовано до друку Вченою радою Державного університету
"Житомирська політехніка" (протокол № 9 від 30.06.2023)*

Рецензенти:

Астрахан Н.І., д.ф.н., доц., завідувач кафедри германської філології та зарубіжної літератури Житомирського державного університету ім. Івана Франка.

Павленко Ю. д.ф.н. доцент кафедри теорії та історії світової літератури Київського національного лінгвістичного університету.

Білоус Б. П., к.ф.н. доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики Державного університету "Житомирська політехніка".

Канчура Є. О.

К19 Світова література для прикладних лінгвістів. Посібник для здобувачів вищої освіти освітнього рівня "Бакалавр" спеціальності 035 "Філологія. Прикладна лінгвістика". / Є.О. Канчура – Електронне видання. – Житомир: Видавництво Державного університету "Житомирська політехніка". 160 с.

Навчальний посібник містить конспект лекцій та матеріали для самостійної роботи в рамках оглядового курсу історії світової літератури, розробленого для студентів спеціальності "Прикладна лінгвістика", дидактичні питання та тексти для аналізу. Курс зорієнтовано на ознайомлення майбутніх прикладних лінгвістів із найвідомішими творами західного канону, спрямовано на формування стійких навичок розпізнавання інтертекстуальних прийомів та виражальних засобів художніх творів. Теоретичні матеріали та практичні завдання супроводжуються ілюстративними матеріалами, що стимулюють сприйняття інформації.

ISBN

(с) Канчура Є.О. 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Групова робота в Читацьких Колах (Oxford University Press)	9
Тема 1. Міфологічні системи та їхнє відображення у сучасному текстуальному просторі. Поняття архетипів колективного несвідомого. Фольклор, міфологія. Антична література	13
Тема 2. Література Середніх Віків та Відродження: від лицарського до пікареского роману	35
Тема 3. Бароко та Просвітництво: стихія чи система?.....	48
Тема 4. Нормативна поетика (від Арістотеля до Буало).....	65
Тема 5. Романтизм і Реалізм як два способи світосприйняття	77
Тема 6. Доба модернізму: зміни у свідомості	97
Тема 7. Стан постмодернізму	123
Тема 8. Гіпертекст в роботі прикладного лінгвіста: цитата, посилання, рецепція, переклад	145
Рекомендована література	154
Перелік ілюстрацій	158

Вступ

Шановні студенти!

Перед вами короткий конспект лекцій та методичні рекомендації для самостійної роботи з курсу "Історія світової літератури". Курс триватиме один семестр, містить 16 лекцій і 8 практичних занять, 2 змістовних модулі (по 4 практичних заняття в кожному). Тобто, нам із вами належить ознайомитися з усім розвитком світового красного письменства всього за чотири місяці II семестру I року бакалаврату. Звісно, такі стислі часові рамки зумовлюють оглядовий характер нашого курсу. Тобто, ви прослухаєте лекції про основні напрями та стилі європейського канону, але детальніше знайомство з найяскравішими представниками кожного періоду відбуватиметься на практичних заняттях. Отже, ефективність опанування матеріалом залежить від ваших навичок командної роботи та вміння обмінюватися здобутою інформацією, адже кожна з підгруп представлятиме аналіз конкретного твору для інших своїх колег. Кожне наше заняття не є вичерпним дослідженням того чи того періоду чи напряму мистецтва слова, проте формує своєрідний дороговказ для подальшого читання та розвитку сприйняття художнього тексту, необхідного перекладачеві. Тобто, ваш особистий пошук – запорука вашого професійного розвитку і вміння працювати з текстом. Поглибити свої навички опрацювання художнього тексту ви можете на засіданнях наукового гуртка "Інтертекстуальні студії".

Отже, **Мета** навчальної дисципліни "Історія світової літератури" полягає у *вивченні* основних закономірностей розвитку художньої літератури від давнини до сучасності, зокрема, явищ українського красного письменства як невіддільної складової світового літературного процесу; *набутті системних знань* про періоди та історичні умови еволюції художніх явищ, напрямів, стилів і жанрів літератури, *розширенні* гуманітарного світогляду через поєднання

контекстів національних культур із розвитком мовної складової, віддзеркаленої літературним процесом, зміцненні когнітивної бази рецепції текстів.

Відповідно до визначеної мети курс складається з двох змістових модулів: *Давня література* та *Нова література*. Такий підхід передбачає розгляд функціонування художньої творчості з давніх часів до кінця XVIII – початку XIX століття, за умов домінування структурної нормативної поетики, та спостереження за розвитком вільних форм нового і новітнього красного письменства в контексті реалістичного і фантастичного світосприйняття та змін у світогляді сучасної людини.

Завдання курсу: *узагальнити та систематизувати* здобуті студентами знання про світовий історико-літературний процес та еволюцію напрямів, жанрів і стилів; *розширити й поглибити* філологічну підготовку студентів; *ознайомити* студентів з основними методами наукового літературознавчого аналізу та досягненнями світового літературознавства.

Під час вивчення дисципліни у студентів формуються **знання** про:

- основні періоди розвитку літератури, що вивчається, від давнини до XXI ст.,
- еволюцію напрямів, жанрів і стилів,
- чільних представників та художні явища,
- тенденції розвитку світового літературного процесу та української літератури.

Зверніть увагу на структуру навчальної дисципліни, яка допоможе вам планувати самостійне опрацювання матеріалу.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	Усього	У тому числі		
		Лекції	Практ. заняття	Самост. робота
Змістовий модуль 1		Давня література.		
<u>Тема 1.</u> Література як художнє віддзеркалення свідомості засобами мови. Поняття періодизації. Давня література.		2	2	3
<u>Тема 2.</u> Фольклор, міфологія.		2		3
<u>Тема 3.</u> Антична література.		2		3
<u>Тема 4.</u> Література Середньовіччя.		2	2	2
<u>Тема 5.</u> Література доби Відродження.		2		3
<u>Тема 6.</u> Література доби Бароко		2	2	2
<u>Тема 7.</u> Література доби Просвітництва		2		2
<u>Тема 8.</u> Від Арістотеля до Буало, системна поетика, роди й види.		2	2	3
Разом за змістовим модулем	45	16	8	21

<i>Змістовий модуль 2</i>	Нова література			
<u>Тема 1.</u> Реалістичний і фантастичний модуси. Становлення нової літератури.		2	2	2
<u>Тема 2.</u> Романтизм.		2		2
<u>Тема 3.</u> Реалізм.		2		2
<u>Тема 4.</u> Модернізм.		2	2	3
<u>Тема 5.</u> Постмодернізм.		2	2	3
<u>Тема 6.</u> Пост-постмодернізм		2		3
<u>Тема 7.</u> Інтертекст як простір свідомості. Рецепція художнього твору.		2	2	3
<u>Тема 8.</u> Красне письменство для прикладного лінгвіста.		2		3
Разом за змістовим модулем	45	16	8	21
Усього годин	90	32	16	42

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години, 3 кредити ЄКТС.

Символи підрозділів:

α План лекції

Ω Питання до лекції

∞ Література для подальшого читання

Для зручності посилання в тексті не нумеруються, а подаються скорочено.

Перелік скорочень довідкових та навчальних видань:

ТЛ – Теорія літератури

ЛЕ - Літературознавча енциклопедія

ЛЗПЛ – Лексикон загального і порівняльного літературознавства

Групова робота в Читацьких Колах (Oxford University Press)

Методика роботи на практичних заняттях

Шановні студенти, для того, щоб за можливістю всебічно розглянути й проаналізувати запропонований для практичних занять твір, звернімося до методики групової роботи, розробленої фахівцями Oxford University Press¹. Принцип роботи доволі простий та дозволяє розподілити зусилля, спрямовані на аналіз тексту, надає можливість працювати кожному студенту, відповідно до його вмінь та вподобань, а також зібрати спостереження групи в єдине ціле для представлення на практичному занятті.

Що таке читацькі кола?

Це група з шести (або 5 – 7) студентів, кожен з яких читає один текст, але з різних точок зору, відповідно до ролі.

Маємо 6 ролей:

1. Лідер дискусії (Discussion leader, далі – DL)
2. Майстер переказу (Summarizer – S)
3. Майстер зв'язку з реальністю (Connector – C)
4. Майстер слова (Word Master – WM)
5. Майстер ключового фрагменту (Passage Person – PP)
6. Майстер наведення культурних мостів (Culture Connector – CC)

Алгоритм підготовки до практичного заняття:

1. Кожен з учасників групи, незалежно від ролі, обов'язково читає запропонований для практичного заняття текст. Кожна група має різні тексти, таким чином, під час практичного заняття є можливість ознайомитися із більшою кількістю текстів.

2. Робота, відповідно до ролі:

2.1 *Discussion leader* – *DL* Після прочитання тексту готує письмово 5 запитань загального характеру, які ставить учасникам групи під час обговорення – підготовки до практичного заняття. Питання також надсилаються викладачеві через надану гугл-форму. Веде дискусію та готує разом з групою усне представлення висновків дискусії на практичному занятті. Оригінальність та проблемність питань оцінюються додатковими балами.

2.2 *Summarizer* – *S* Читаючи текст, занотовує основні події, ідеї та персонажів твору. Після прочитання пише невеличку анотацію своїми словами, не більше 1500 знаків з пробілами. Увага! Це важко. Майстер переказу має стисло переказати головне в творі. Усний виступ триває не більше 1 хвилини. Вміння стисло та зв'язано виділити головне в тексті – вміння писати анотацію – є одинією з ключових навичок для написання будь-якого дослідницького тексту. Всі анотації перевіряються на плагіат.

2.3 *Connector* – *C* Читаючи тест, занотовує 2 моменти, які, на його думку, прив'язують текст до реальності сьогодення. Можна підкріплювати власним досвідом, досвідом знайомих, чи інформацією з масмедіа. Якщо йдеться про фантастичний чи історичний текст, шукаємо моменти подібності у почуттях персонажів та їхній поведінці. Обов'язково наводимо приклади з реального життя на обґрунтування свого спостереження. Подібні навички допомагають визначити актуальність тексту для сучасного читача та наблизити твір до нього.

2.4 *Word Master* – *WM* читає текст та добирає слова чи вирази, які є новими чи важкими для розуміння, або є ключовими для даного тексту. Вибирає 5 слів, надає їхнє тлумачення, пояснює роль в творі. Робота майстра слова – це не суто словникова робота, це робота з засобами мовної виразності в тексті, метафорами, епітетами тощо. Вміння визначати ключові слова необхідне

---

¹ Reading Circle. The Teacher's Handbook for Bookworms Club. [Електронний ресурс] // Oxford University Press – Режим

науковцю, а усвідомлення ролі слова в тексті – професійна риса філолога. Тому наводити лише словникове визначення недостатньо для високої оцінки, важливо висловити вашу думку та надати ваш коментар.

2.5 Passage Person – PP Читаючи текст, вибирає 3 уривки, які, з його точки зору є найцікавішими, викликають в читача емоційну реакцію. Це не має бути зав'язка, кульмінація чи розв'язка, які є об'єктом дослідження майстра переказу, це має бути те, що «зачепило», відгукнулося у душі саме цього читача. Презентує обрані фрагменти групі, обґрунтовує свій вибір, пояснює роль фрагмента в тексті, обговорює його з групою. Можна обирати й ті фрагменти, які виявилися незрозумілими, тому спільний мозковий штурм може призвести до цікавого обговорення. Робота PP, подібно до роботи WM, є роботою з засобами мовної виразності та ключовою навичкою філолога.

2.6 Culture Connector – CC читаючи текст, шукає подібності та розбіжності нашої культури з культурою суспільства, описаного в творі. Під «культурою» розуміємо систему норм, звичаїв та традицій, властивих історичному періоду та суспільству (народові), що описані в творі. Тобто, йдеться не про етичні чи психологічні аспекти поведінки персонажа, а про її відповідність закріпленим нормам тогочасного суспільства. Майстер наведення культурних мостів знаходить подібності та розбіжності з нормами нашого суспільства, демонструє 2 – 3 таких приклади з тексту, коментує їх відповідно до сучасного досвіду.

3. Кожен з учасників групи надсилає свої нотатки викладачеві *напередодні* практичного заняття через надану гугл-форму. Це – частина вашої оцінки за практичне заняття. Оцінюється відповідність поставленому завданню (ролі), самостійність та вичерпність відповіді. Стислість викладу важлива.

4. Кожна група збирається онлайн напередодні практичного заняття, учасники діляться своїми спостереженнями та готують спільну відповідь-презентацію твору.

5. На практичному занятті група надає слово обраному спікеру/спікерам (найчастіше – лідеру дискусії) та представляє результат обговорення й аналізу твору, його ідейних домінант та засобів мовної виразності, властивостей часу й культури, яким він належить, та вказує на його позачасове значення для культури й літератури сьогодення. Тривалість виступу групи до 5 – 7 хвилин. Після виступу група відповідає на поставлені питання. Всі питання та відповіді оцінюються. Тривалість дискусії – до 10 хвилин.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.
ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС.
ДАВНЯ ЛІТЕРАТУРА

**Тема 1. Міфологічні системи та їхнє відображення у сучасному
 текстуальному просторі. Поняття архетипів колективного несвідомого**
Фольклор, міфологія, Антична література

Лекції 1 – 3; Практичне заняття 1.

Лекція 1. Красне письменство

Література – основа культурного фону носіїв мови.

Історико-літературний процес. Давня література.

α Література як художнє віддзеркалення свідомості засобами мови.

Поняття періодизації. Базова термінологія. Теоретичне підґрунтя курсу. Давня література.

Ω Питання до лекції 1

1. Розкрийте поняття художньої літератури, визначить природу мистецтва слова та його місце серед інших видів мистецтва. Схарактеризуйте взаємини художньої та практичної мови.

2. Поясніть поняття історико-літературного процесу. Назвіть основні періоди розвитку літератури. Дайте стисло характеристику кожному періоду.

Тези лекції

1. Хорхе Луїс Борхес [J. L. Borges, “Los cuatro ciclos” (1972)] стверджує, що переказів (історій) всього чотири. *Спробуймо визначити, які саме це історії.*

Розгляньмо зображення. Ілюстраціями до яких світових сюжетів вони, на вашу думку, створені?

(мал. 1.)

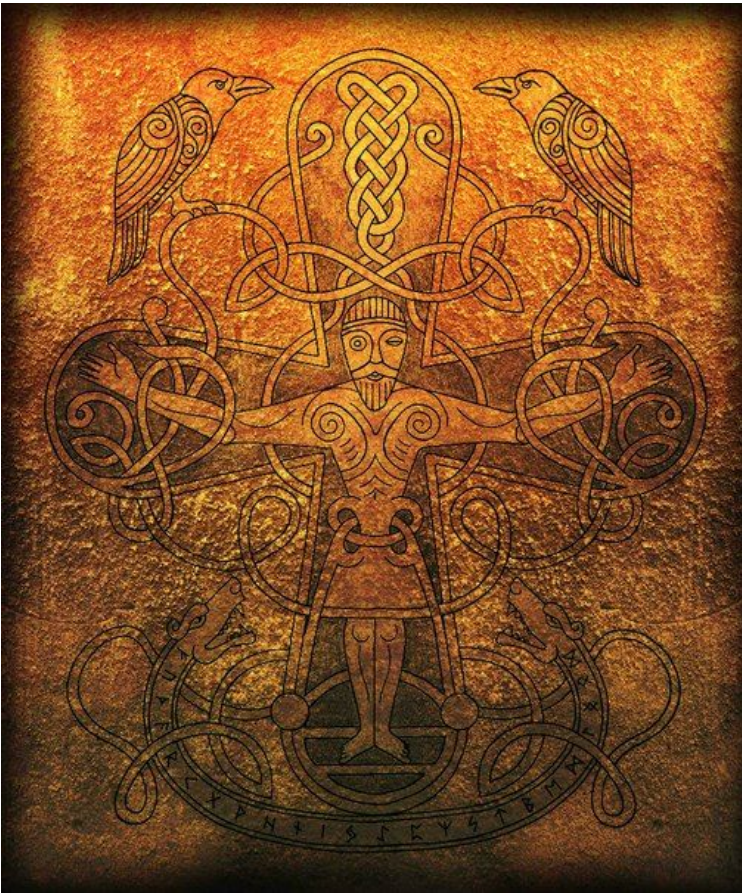

(мал. 2)

(мал. 3)

(мал. 4)

Курс "Історія світової літератури" – курс про перекази, які перегукуються між собою, які творяться оповідачем і читачем водночас, які творять ментальний простір людства, навіть якщо лише книги наразі читає лише половина (а, можливо, й менше) того самого людства. (Посилання на опитування не буде, бо вони відбуваються регулярно, цифри кожного разу різні, й висновки теж). Проте художня література

міцно вкорінена в простір культури та відлунює навіть тим, хто за життя не прочитав жодної книги. Тому професійність філолога – прикладного лінгвіста полягає у вмінні ловити це відлуння та спрямовувати його у потрібному напрямку.

2. Література – основа культурного фону носіїв мови. Там, де перетинаються мова, свідомість та мистецтво, перебуває *художня література*. За визначенням О. Галича, література – то такий "вид мистецтва, в якому матеріальним носієм образності є слово, словесний вираз" [ТЛ, с. 83]. Для розуміння поняття художньої літератури ключовими словами є уява й творчість. Так, слідом за В. Домбровським [цит. за ТЛ, с. 83], ми можемо вибудувати логічний ланцюг: ідея – почуття й настрої – творча фантазія автора – звукові словесні образи – сугестія – почуття й настрої – духовна діяльність реципієнта (читача). Саме про

емоційний розвиток та силу уяви говорить Ніл Гейман у лекції "Чому майбутнє залежить від бібліотек, читання та уяви" [Гейман]. Тобто, для нас важливе усвідомлення суті художньої літератури як суми, яка більша за механічно додані складові, як емоційне тло людини, що володіє мовою.

3. Чим відрізняється звичайне відтворення дійсності (для простоти назвемо його модним словом "нонфікшн") від художньої літератури. Знайдіть в інтернеті легенду про Зевксіса і Паррасія та спробуйте дати відповідь на це питання.

4. Говорячи про взаємини художньої та практичної мови, ми постаємо перед питанням вибору "або – або" на кількох рівнях:

- репортер vs. творець;
- відтворення vs. переосмислення;
- реальність vs. уява;
- логіка vs. фантазія;
- письменник vs. читач.

Спробуйте проаналізувати свій досвід сприйняття художнього тексту та дати відповідь на кожне з цих питань, коли та за яких обставин ми стикаємося зі складовими цих дихотомій. Що для вас найважливіше?

5. Для усвідомлення поняття культурного фону та здатності текстів перегукватися й переплітатися між собою, нам потрібно усвідомити, що жоден текст не існує відірвано від загальної суми літератури. Всі вони так чи інакше посідають місце в нашій свідомості. Тому утворюється своєрідне "біле знання" (сукупність ідей, образів, фактів, джерело яких не завжди можна виявити), подібне до білого шуму, як його розуміють фізики. Термін увів у обіг сучасний англійський письменник Террі Пратчетт [Pratchett, 1997]. Письменники свідомо вдаються до прийомів *інтертекстуальності*, апелюючи до білого знання читача, сформованого культурним фоном, на якому він зростає. Тому для

успішної професійної діяльності прикладного лінгвіста нам потрібно виробити вміння усвідомленого аналізу текстів та засобів їхньої взаємодії.

6. Протягом всієї роботи з курсом ми будемо визначати такі моменти взаємодії текстів та звертати увагу на використання приймів інтертекстуальності (цитата, посилання, алюзія, стилізація, бурлескна травестія та пародія). Окрім того, нашою метою є усвідомлення впливу художнього тексту на свідомість, утворення стереотипів мислення, функціонування кліше, та аналіз можливостей простежити такі механізми.

7. Історико-літературний процес

Період історико-літературного процесу (хронологія) – досить умовне поняття, яке використовується для зручності аналізу розвитку явищ ХЛ.

"Історія літератури мусить вдаватися до прийомів схематизування літературного руху, до хронологічної періодизації, що застосовується передусім для аналітичної зручності, для з'ясування діахронічно-синхронічної цілісності письменства в її перспективі з урахуванням кожної ланки безперервних ідейно-естетичних пошуків" [ЛЕ, с. 446]. Попри умовне домінування в кожному з періодів історико-літературного процесу певного *художнього методу*, ми з вами побачимо, що певні риси властиві не одному періоду, що межі періодів розмиті та відрізняються в різних національних літературах. Ми також побачимо, що сучасній літературі властиве розмиття навіть меж національного. Проте, зазначимо періоди які формують структуру нашого курсу: Давня література (Античність, Середньовіччя, Ренесанс, Бароко, Просвітництво) та Новітня література (Романтизм, Реалізм, Модернізм, Постмодернізм та Пост-постмодернізм). Курс не випадково містить два модулі. Мета курсу – спроба показати розвиток мистецтва слова від строго визначених рамок і правил до вільної гри образами та засобами мовної виразності. Саме ця еволюція

художнього віддзеркалення дійсності та внутрішнього світу людини зумовлює структуру нашого спілкування.

8. Терміни для самостійного опрацювання:

- ❖ **Художній метод** (особливості художніх практик) – сукупність принципів ідейно-художнього пізнання та образного відтворення світу (метод = спосіб; спосіб образного пізнання дійсності) [ТЛ, с. 341]. Х. Методи: бароко, класицизм, сентименталізм, романтизм, реалізм, натуралізм, символізм, модернізм. Спроби звести кількість ХМ до двох, найчастіше – реалізм та романтизм.
- ❖ **Напрямок** – конкретно-історичне втілення ХМ, що проявляє себе в ідейно-естетичній спільності митців, пов'язане з певною добою та країною [ТЛ, с. 343, 347].
- ❖ **Течії (школи)** як різновиди та розгалуження літературного напрямку [ТЛ, с. 348]
- ✓ **Роди** (епос, лірика, драма) – способи вираження художнього змісту
- ✓ **Жанри** – історично сформовані типи ХТ, які синтезують характерні особливості змісту та форми.
- ✓ **Художній образ** (мистецька форма відображення та пізнання дійсності. Вимисел. Естетичність)
- ✓ **Зміст + форма**
- ✓ **Поетика** (вчення про побудову різних типів творів)

∞ Література для подальшого читання:

Галич О. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. – Київ: Либідь, 2005. – 488 с.
 Гейман Н. Чому майбутнє залежить від бібліотек, читання та уяви? [Електронний ресурс] / Ніл Гейман // Вокмал. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://bokmal.com.ua/books/gaiman-future-libraries-reading-daydreaming/>.

Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — К: ВЦ «Академія», 2007. — 608 с. (Енциклопедія ерудита).

Gaiman N. Why our future depends on libraries, reading and daydreaming [Електронний ресурс] / Neil Gaiman // The Guardian – 2013. – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.theguardian.com/books/2013/oct/15/neil-gaiman-future-libraries-reading-daydreaming>.

Pratchett T. Words from the Master [Електронний ресурс] / Terry Pratchett // The L-Space Web. – 1997. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.lspace.org/books/apf/words-from-the-master.html>.

Лекція 2 Фольклор, міфологія

α Міфологічна форма свідомості, типологія міфологічних систем народів світу. Фольклорні жанри. Вплив фольклорних образів на сучасне світосприйняття. Архетипи колективного несвідомого. Українська міфологія та фольклор у світовому контексті. Функціонування фольклору, сучасні форми.

Ω Питання до лекції 2

1. Назвіть базові риси міфологічної форми свідомості. Розкрийте поняття типології міфологічних систем світу.

2. Дайте характеристику основним жанрам фольклору. Визначте вплив фольклорних образів на сучасне світосприйняття. Наведіть приклади сучасних форм функціонування фольклору.

Тези лекції 2

1. В контексті розуміння поняття "фольклор" нас насамперед цікавить наступне:

- ✓ сучасне функціонування фольклору,
- ✓ вплив на суспільну думку,
- ✓ стереотипи свідомості,
- ✓ ритуальна функція,
- ✓ біле знання.

2. Традиційно рисами фольклору ("усної народної творчості") вважають:

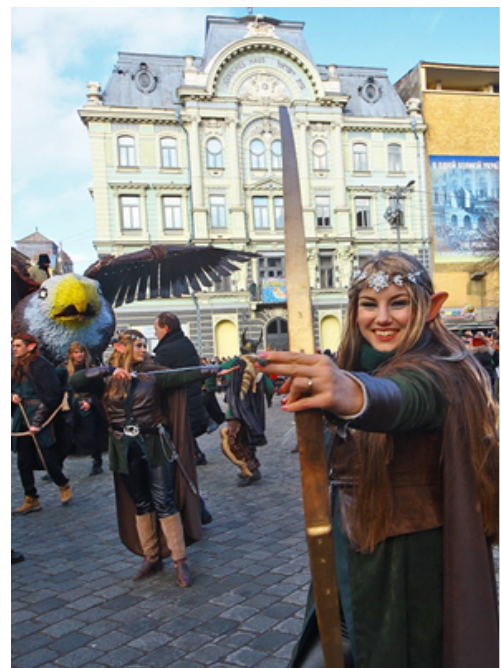
- ✓ усність,
- ✓ варіативність,
- ✓ анонімність,
- ✓ імпровізаційність,
- ✓ народність
- ✓ традиційність,
- ✓ біфункціоналізм,
- ✓ **синкретизм** (*Synkretismus*; греч. – поєднання).

Чи згодні ви з кожним із цих пунктів? Проаналізуйте власний досвід як носія чи користувача фольклору. Подумайте про мему, анекдоти, прикмети тощо.

Розгляньте два фото з буковинської маланки. Як в різдвяному карнавалі перегукується традиційні та новітні елементи.

(мал. 5)

(мал. 6)

3. Терміни для самостійного опрацювання:

- ✓ *сюжет* – характер, спосіб, порядок викладу і зображення подій автором-оповідачем, розкриття внутрішньої сутності подій і наповнення останніх

реаліями буття, забезпечує розвиток характерів у художній реальності (ЛЗПЛ).

- ✓ *мотив* – характер, спосіб, порядок викладу і зображення подій автором-оповідачем розкриття внутрішньої сутності подій і наповнення останніх реаліями буття, забезпечує розвиток характерів у художній реальності (ЛЕ, т.2).
- ✓ культурний герой – міфологічний персонаж, властивий певній – культурній, етнічній чи релігійній, – групі, якій змінює найближчий видимий світ, покращуючи існування групи за допомогою винаходів та відкриттів (у фольклорній свідомості сприймається як прояв сили та магії).

4. Для розуміння функціонування фольклору в сучасному суспільстві зазначимо базові риси міфологічної свідомості:

- ✓ синкретизм (єдність всього, що існує);
- ✓ символізм (все має мову);
- ✓ магія (гра і метаморфоза, всесильність бажання);
- ✓ генетизм (все поєднане через родовід, який зумовлює зв'язок і визначення);

Чи можете ви навести приклади зі свого власного досвіду, коли люди в своїх діях спираються на наступні елементи міфологічної свідомості:

- *тотемізм* (віра у тваринного першопредка, наприклад, сокіл);
- *анімізм* (віра в те, що об'єкти природи чи предмети навколо наділені душею, наприклад, звернення до дерев у фольклорних піснях);
- *фетишизм* (віра у силу неживих предметів, талісмани, амулети, ідоли).

5. Відповідно до предмету зображення можна навести наступну типологію міфологічних систем:

Етіологічні (пояснювальні про створення та руйнацію світу):

- космогонічні (зокрема: дуалістичні, астральні, солярні та лунарні),
- антропогонічні (походження людини),
- тотемічні,
- всесвітній потоп,
- есхатологічні.

Розвиток світу, героїчні міфи:

- ❖ про близнюків,
- ❖ про бога, який вмирає й воскресає,
- ❖ про непорочне зачаття і чудесне народження тощо.

Важливо усвідомлювати, що залежно від типу суспільства, яке творило свою систему пояснення світу, ми спостерігаємо суттєві розбіжності в міфах землеробів та скотарів. *Які риси, на вашу думку, притаманні української міфології? Відгомін яких елементів міфологічного мислення ви спостерігаєте в поведінці сучасної людини? Як таке відлуння оприявнюється в мовному середовищі?*

6. Надважливим для поняття функціонування фольклору в сучасному мовному середовищі є поняття **архетипу колективного несвідомого**. К. Г. Юнг порівнював архетипи з річищами: «Що довше тече вода цим каналом, то більша ймовірність, що рано чи пізно вона повернеться у старе річище» [Юнг, 1997, с. 85]. Значення фольклору для формування стереотипів мислення та закріплення функціонування несвідомих реакцій психіки сформулював Террі Пратчетт в романі «Відьми за кордоном». *Як автор засобами художнього тексту зображує вплив фольклорних переказів на формування стереотипів мислення? Спробуйте перекласти уривок самостійно та порівняти його із опублікованим (Террі Пратчетт. Відьми за кордоном. Пер. О. Михельсона. – Львів, ВСЛ. – 2019. – 364с.) :*

People think that stories are shaped by people. In fact, it's the other way around. Stories exist independently of their players. If you know that, the knowledge is power. Stories, great flapping ribbons of shaped space-time, have been blowing and uncoiling around the universe since the beginning of time. And they have evolved. The weakest have died and the strongest have survived and they have grown fat on the retelling stories, twisting and blowing through the darkness. And their very existence overlays a faint but insistent pattern on the chaos that is history. Stories etch grooves deep enough for people to follow in the same way that water follows certain paths down a mountainside. And every time fresh actors tread the path of the story, the groove runs deeper. This is called the theory of narrative causality and it means that a story, once started, takes a shape. It picks up all the vibrations of all the other workings of that story that have ever been. This is why history keeps on repeating all the time [Pratchett, 2002, 2-3].

7. Поняття архетипу:

(з грец. «archetypos», від arche —початок і typos — тип, образ, ідея).

- a. первісна модель, «примат», «примітивний тип» будь-якого предмета чи явища, типовий постійний образ (константа), що відіграє моделюючу, організуючу роль;
- b. модель, за якою було створено будь-який твір;
- c. первісний (оригінальний) текст, що породжує в процесі побутування численні варіанти і версії;
- d. у мовознавстві — первісна вихідна форма слова для пізніших утворень [ЛЗПЛ:47].

8. За термінологією *психоаналітичної школи* архетипи це структури колективного несвідомого, які зберігають стародавній (первісний) шар людського досвіду.

За визначенням К. Г. Юнга, архетипи — неусвідомлені моделі, що сформувались в давні часи і фатально визначають структуру моральної, естетичної та пізнавальної діяльності [ЛЗПЛ:47].

∞ Література для подальшого читання:

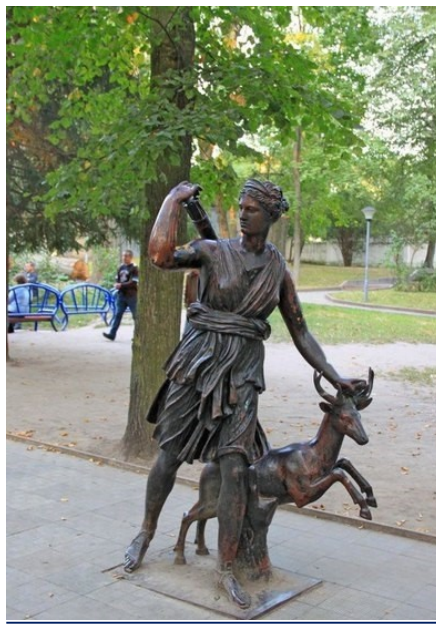
Террі Пратчетт. Відьми за кордоном. Пер. О. Михельсона. – Львів, ВСЛ. – 2019. – 364с.

Briggs. K. M. An encyclopedia of fairies : hobgoblins, brownies, bogies, and other supernatural creatures / Briggs Katharin M. – New York : Pantheon Books, 1976. – 481p. – С. 464-481.

Pratchett T. Imaginary worlds, real stories / Terry Pratchett. // Folklore. – 2000. – vol. 111. № 2 – P. 159–168.

Pratchett T. Witches Abroad / Terry Pratchett. – New York. Harper Torch – 2002. – 376 p.

Thompson S. Motif-index of Folk-literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-books, and Local Legends / S. Thompson. – Bloomington:: Indiana University Press, 1955.

(мал. 7)

Ви, мабуть, упізнали скульптуру на фото. Назвіть інші приклади присутності античної культури в нашому повсякденному житті.

Лекція 3 Антична література

α Міфологічна база античної літератури. Архаїчний, класичний та елліністичний періоди давньогрецької літератури, давньоримська література.

Від Гомера до Овідія і Геродота. Походження та функціонування «чотирьох великих розповідей». Образи античної літератури в новій літературі та в сучасному суспільному контексті.

Ω Питання до лекції 2

1. Розкрийте генезу та художні особливості літератури Давньої Греції. Назвіть основні періоди розвитку й провідні жанри. Проілюструйте свою відповідь прикладами творчості конкретних авторів. Доведіть значущість давньогрецької літератури для сучасного культурного контексту.

2. Розкрийте генезу та художні особливості літератури Давнього Риму. Назвіть основні періоди розвитку й провідні жанри. Проілюструйте свою відповідь прикладами творчості конкретних авторів. Наведіть приклади функціонування образів давньої римської літератури в новітній літературі та в сучасному суспільному контексті.

Тези лекції 3

1. Хронологічні рамки: **Час та простір**. Що було у світі до літератури Давньої Греції? Століття до нашої ери.

XVI-XI		Гільгамеш	Шумер
		Книга Мертвих	Єгипет
		Рігведа	Індія
XI-IV		Авеста	Персія
IX		І-Цзин	Китай
IX-VII		Брахмани й Упанішади	Індія
IX-VI		Старий Заповіт (Тора)	Староєвр.
VIII-	Гомер: <i>Іліада, Одиссея</i>	Махабхарата	Індія
VII	Гесіод: <i>Роботи і дні; Теогонія</i>		

2. Гомер (орієнтовно VIII-VII ст.)

Слід у культурі:

Класична драма; **Вергілій**; Горацій; Данте; Шекспір; Расін; **Гете**; Альфред Теннісон; **Джеймс Джойс**, Ануй, Борхес ... З. Фрейд, К. Г. Юнг, Е. Нойманн, філософські системи.

Перехід від міфології до поезії	Нове (“олюднене”) ставлення до богів. Напр. <i>побачення Зевса і Гери</i> (Іл. XIV) – пародія (?) на священний шлюб Землі й Неба.
Епічний стиль: Примат загального над індивідуальним Боги – універсальне буття	<ul style="list-style-type: none"> • Об’єктивність (первинна віра у “фантастичне”) • Виразне зображення видимої сторони життя, пластичність • Традиційність (усвідомлення постійності законів життя) <ul style="list-style-type: none"> • Героїзм (Ахілл, Гектор, Одисей) • Поява елементів комізму (<i>ревності Гери</i> – Іл. I), лірики й драми <ul style="list-style-type: none"> • Іронія – очікування-реальність
Художні засоби	<p>Порівняння</p> <p>Екфразиси (<i>Щит Ахілла</i>)</p> <p>Повтори</p> <p>(<i>Ледве з досвітньої мли заясніла Еос розоперста – Од.</i>)</p> <p>Епітети (<i>богоподібний</i>)</p>

3. Класика: VI – IV

Примат особистості над родом – лірика.

Територіальні особливості

Ліричні жанри, що зародилися в цей період:

Декламація	Пісня (мелос)
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Громадянська елегія ➤ Елегія особистих настроїв ➤ Ямб ➤ Елегія та ямб 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Сольна лірика ➤ Хорова лірика

4. Метрика поезії

- Ямб

Серце, серце! Біди люті звидусіль тебе смутять -

Ти ж відважно захищайся, з ворогами поборись.

Хай на тебе скрізь чатує ворожнеча - завжди будь [134]

Непохитне. Переможеш - не хвались відкрито цим,

Переможене - удома в самотині стримуй плач,

Радість є - радій не надто, є нещастя - не сумуй

Понад міру. Вмій пізнати зміни в людському житті. (Архілох)

- Елегія = гекзаметр + пентаметр

Місто державне оце не загине ніколи за Зевса

Вироком чи через гнів вічноблажених богів;

Адже прихильна заступниця наша Паллада Афіна,

Грізного батька дочка, руки простерла над ним.

Нищити прагнуть, проте, городяни самі величезне

Місто, з безумства свого й грошей віддавши жазі.

Думка лиха у привідців народу, отож вони мають

Через зухвальство своє бід незліченних спіткать;

Бо неспроможні вони гамувати гординю й наявні

Радощі учт і гостин мирно вкушати без чвар.

(Солон, Елегія до Афінських громадян)

5. Драма класичного періоду.

Хронологія(VI – IV) Філософія часу: Сократ, Платон, Арістотель (+)

525-456	Есхіл	Орестея, Прометей прикутий
496-406	Софокл	Антігона, Цар Едіп, Електра
480-406	Евріпід	Медея, Іпполіт, Електра, Іфігенія в Авліді
450-384	Арістофан	Жаби, Хмари, Лісістрата Жінки на народних зборах

Література світу:

VI-V с. – Конфуцій (Китай)

IV ст. – Рамаєна (Індія)

6. Театр, походження драми

Схема давньогрецького театру (посилання)

7. Елементи структури драми:

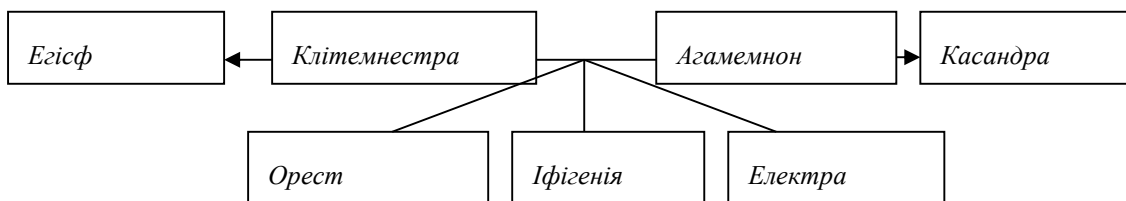
- ❖ *Пролог*
- ❖ *Парод (вхід хору)*
- ❖ *Епісодії (діалоги)*
- ❖ *Стасіми (хор)*
- ❖ *Коммос (хор+актор)*
- ❖ *Ексод (вихід хору)*
- Перипетії
- Упізнання
- Катарсис
- ✓ **Deus ex machina**

8. Два першопочатки драми за Ніцше:

Народження трагедії з духу музики [Ніцше, 2002]

Аполлон	Діоніс
Бог сил, які творять образами, провісник істини (майбуття)	Суб'єктивне зникає до повного самозабуття
Радісна необхідність сонячних видінь	Весна, пробудження природи
Бог Світла	Єднання з ближнім. Людина – немов бог. Сам – художній твір.
<ul style="list-style-type: none"> • Пластичні образи • Ілюзії • Сновидіння 	<ul style="list-style-type: none"> • Непластичні образи • Музика • Екстаз, сп'яніння
Ритм	Потік мелоса. Гармонія.
Ми отримаємо насолоду від безпосереднього розуміння образу. Всі форми твердять: немає нічого байдужого та непотрібного	

9. Сюжет повернення Агамемнона

Есхіл	Трилогія “Орестея”. Боротьба матріархального і патріархального устрою. Ерінії – породження землі. Демон родового прокляття. Невпевненість та виправдання Ореста.
-------	--

Софокл	“Електра”: Виконання волі Аполлона Перемога закону Покарання злочинців
Евріпід	Орест і Електра – нещасні діти, яких кинула мати заради коханця. Помста за позбавлення дітей радості життя. Страх перед вбивством (плащ). Муки сумління. Примат психологізму над міфом

10. Прочитайте уривок з комедій Аристофана «Лісістрата». *Чому твір Аристофана кваліфікують як комедію ідей? Знайдіть елементи, де автор висловлюється на, злобу дня. Визначте приклади використання побутової мови.*

Лісістрата Чому ж того, на чому ми погодились, нам не скріпити клятвою нерушною?

Лампіто То говори присягу, й ми повторимо.

Лісістрата Гаразд. *(До служниці)*. Чого ти задивилась, скіф'янку? Цей щит зворотним боком догори постав і гострий ніж подай.

Калоніка Якою клятвою Ти клястись хочеш, Лісістрато?

Лісістрата Клястись як? Щитом своїм, як клявся ще Есхіл колись, ягнят коловши.

Калоніка Ні, не бойовим щитом нам треба, Лісістрато, присягать за мир!

Лісістрата То чим же нам поклястись?

Мірріна От би білого Коня впіймати й вирізати нутрощі!

Лісістрата Де ж білий кінь?

Калоніка То що ж би нам надумати?

Лісістрата Клянуся Зевсом, добре я пораджу вас: Великий чорний келих ставте вгору дном Та міх вина заколемо фасоського і поклянемося випить без води увесь!

Лампіто Оце так клятва! Що й казати, схвалюю!

Лісістрата Ну, то несіть же з дому міх і келих! *(Приносить великий ківш і глиняний посуд з вином)*.

Калоніка Оце так посуд, жіночки-голубоньки! Його у руки взяти - й то приємно вже!

Лісістрата Сюди його поставте й кабана кладіть! Владичице Піфо, хай буде жертва ця, ця чаша дружби для жінок сприятлива! *(Наливає вино в келих)*.

Калоніка На колір - справжня кров, - приємно лить її!

Лампіто Приємно й пахне, от клянусь вам Кастором!

Лісістрата То хай же перша присягну я, жіночки!

Калоніка Ні, свідок Афродіта! Кинем жереб ми!

Лісістрата Усі ківша торкніться! Лампіто, стань тут! Хто-небудь з вас за мною хай повторює, А ви усі цю клятву теж підтверджуйте.

Пер. Бориса Тена

11. Грецький та римський еллінізм. IV ст. до н. е. – I ст. н.е.

- Універсалізм (цар прирівнювався до божества) + індивідуалізм.
  - Вплив східної культури.
  - Александрія.
  - Занепад Греції, зростання сили Риму.
- ❖ Аполітизм.
  - ❖ Комедія (Менандр), роман.
  - ❖ Внутрішній світ персонажа.
  - ❖ Римська література більшою мірою елліністична, отже форми значно драматичніші, гарячіші та гостріші.

12. Римська література

III-II ст. до н.е.	Тіт Макцій Плавт (комедії: дотепні слуги, пасивні господарі)
87 – 54 до н.е.	Гай Валерій Катулл (Лірика)
70-19 рр до н.е.	Публій Вергілій Марон (Енеїда)
65 – 8 г. до н.е.	Квінт Горацій Флакк (Оди, Послання – про теорію поезії) Ad Melpomenem
43 до н. е. – 18 н.е	Публій Овідій Назон (Елегії,

	“Мистецтво кохання”, “Метаморфози”, “Скорботні пісні”)
Прибл. 50 – 130 н.е.	Децім Юній Ювенал (сатири)
124 – 180 н. е.	Апулей (роман-подорож із вставними оповідями)
Публіцистика (Цицерон), Філософія (Тіт Лукрецій Кар “Про природу речей”) Історіографія (Гай Юлій Цезар, Тіт Лівій, Тацит) <i>Gaius Iulius Caesar</i> ; 100 до н. е. — 44 до н. е. <i>Octavianus Augustus</i> ; 63 до н. е. — 14 н. е. <i>Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus</i> 37 — 68 н.е.	

Для допитливих наводжу оду Горація Ad Melpomenen латиною. Спробуйте прочитати з використанням машинного перекладу, проаналізувати переспіви цього класичного тексту авторами наступних епох.

Ad Melpomenen (III, 30)

Exegi monumentum aere perennius
 Regalique situ pyramidum altius,
 Quod non imber edax, non aquilo impotens
 Possit diruere aut innumerabilis
 Annorum series et fuga temporum.
 Non omnis moriar multaue pars mei
 Vitabit Libitinam: usque ego postera
 Crescam laude recens, dum Capitolium
 Scandet cum tacita virgine pontifex:
 Dicar, qua violens obstrepit Aufidus
 Et qua pauper aquae Daunus agrestium
 Regnavit populorum, ex humili potens
 Princeps Aeolium carmen ad Italos
 Deduxisse modos. Sume superbiam
 Quaesitam meritis et mihi Delphica
 Lauro cinge volens, Melpomene, comam

∞ Література для подальшого читання:

Антична література. Греція. Рим. Хрестоматія / Упорядники: Михед Т.В., Якубіна Ю.В. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 952 с.

Ніцше Ф. Народження поезії з духу музики (фрагменти) в кн. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Львів, Літопис, 2002. – 2-е вид., допов. – 832 с. – С. 55 – 70.

Словник античної мітології / Упоряд. Козовик І.Я., Пономарів О.Д. — Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2006. — 312с. <http://litopys.org.ua/slovmith/slov.htm>

Шалагінов Б. Б. Зарубіжна література : від античності до початку ХІХ сторіччя : історико-естетичний нарис : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Борис Шалагінов ; [Національний університет "Києво-Могилянська академія"]. - Київ : КМ Академія, 2004. - 355, [4] с.

Практичне заняття 1

Міфологічні системи та їхнє відображення у сучасному текстуальному просторі. Поняття архетипів колективного несвідомого.

Фольклор, міфологія, антична література.

1. *Героїчний епос та фольклор, роль у формуванні народної свідомості. Подумайте, для чого взагалі народу (нації) героїчний епос. Порівняйте сприйняття епосу людиною ХХ сторіччя та роль культурного героя в наведених уривках.*

1.1 Калевала Перша руна. http://chtyvo.org.ua/authors/Finskyi_narod/Kalevala/

1.2 Г. Лонгфелло. Пісня про Гайавату. Пісня 5: Піст Гайавати. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=91>

2. *Давногрецький епос та його відгомін у Вергілія. Будь ласка, перед читанням твору запишіть значення терміну «екфразис». Під час презентації ознайомте з ним групу.*

2.1 Одісея. Пісня 21, вірші 1-82; 285- до кінця. (Лук Одісея) <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=530>

2.2 Іліада. Пісня 18, від 462 до кінця (Опис роботи Гефеста й щита Ахілла) <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=529>

2.3 Вергілій. Енеїда. Книга 8, 608-731 (Щит Енея)

<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=560>

3. *Антична лірика: від міфології до особистості. Подумайте, як міфічний сюжет стає елементом лірики. Знайдіть додаткову інформацію про сюжет Пірама і Тізби та відтворення цього сюжету в літературі доби Відродження.*

Публій Овідій Назон. *Метаморфози*. Книга IV. Пірам і Тізба <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=574> (пер. А. Содомори), додатково: пер. М. Зерова

4. *Міф перетворюється в казку. Роль наратора. Подумайте, чим відрізняється міф від казки. Чому історія Амура і Психеї є казкою, а не міфом?*

Апулей. *Золотий вісюк* (казка про Амура й Психею: кн. 4, від №27, кн.5, кн. 6 до №24)

https://shron1.chtyvo.org.ua/Lucius_Appuleius/Metamorfozy.pdf?PHPSESSID=livm34kmsnsfvr3ccb9t14fla2

Самостійна робота 1

Briggs. K. M. *An encyclopedia of fairies : hobgoblins, brownies, bogies, and other supernatural creatures* / Briggs Katharin M. – New York : Pantheon Books, 1976. – 481p. – С. 464-481.

Ніцше Ф. *Народження поезії з духу музики (фрагменти)* в кн. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. – Львів, Літопис, 2002. – 2-е вид., допов. – 832 с. – С. 55 – 70.

Онлайн доступ:

https://chtyvo.org.ua/authors/Zubrytska_Mariia/Antolohiia_svitovoi_literaturno-krytychnoi_dumky_XX_st/, тут С. 40 – 55

Тема 2 Література Середніх Віків та Відродження:

від лицарського до пікарескного роману

Лекції 4 – 5; Практичне заняття 2.

(мал. 8)

Розгляньте картину Е.Б. Лейтона "Посвята" (1901). Які уявлення про Середні Віки відображені в ній? Які типові елементи таких уявлень? Як вплинуло подібне сприйняття Середньовіччя на подальший розвиток Західної культури?

Лекція 4 Література Середніх Віків

α Релігійна та фольклорна основи середньовічної літератури. Житійна та паломницька проза. Дива, Бестіарії, Хроніки. Лицарська культура та традиція лицарського роману. Балади. Куртуазна література. Зародження індивідуалізму. Література середньовічного міста.

Ω Питання до лекції 4

1. Розкрийте принципи взаємодії фольклорної та релігійної світоглядних основ середньовічної літератури. Покажіть, як середньовічний світогляд втілювався у жанрах тогочасної літератури. Проілюструйте прикладами творів.

2. Дайте розгорнуту характеристику лицарському роману, проведіть паралелі з ліричними жанрами та героїчною поемою. Поясніть подальше функціонування поняття Romance в художній літературі.

Тези лекції 4

1. Розгляньте книжкові мініатюри, порівняйте.

- ❖ *Book of Kells* Leabhar Cheanannais кінець VIII ст. — початок IX ст. Триніті Коледж, Дублін, Ірландія

❖ Остромирове Євангеліє, XI ст. Київ

Для допитливих: раджу переглянути мультфільм Томма Мура [The Secret of Kells](#)

2. [Темні Віки та Високе Середньовіччя](#) (посилання на хронологічну таблицю активно) Хронологічні рамки та жанри:

I-IV ст. Канон та апокрифи Християнства. Патристика . Блаженний Августин: два світи .	
V – X ст.	X – XV ст.
Героїчний епос: кельтська та германська складові. Едда та Беовульф (VI – IX) <i>Культурний герой = богатир + чаклун</i> ➤ Народні балади	Пісня про Роланда XI Пісня про мого Сіда XII Пісня про Нібелунгів XII <i>Васальна вірність</i> ➤ Лірика трубадурів і мінезингерів ➤ Лицарський роман
Проторенессанс: Данте Аліг'єрі (1265 – 1321), Чосер (1340 – 1400).	

3. **Алітерація:** у кожному рядку принаймні два слова повинні починатися з одного і того ж приголосного звуку в наголошеному складі. *Прочитайте коментар Олени О'Лір до її роботи над перекладом давньосаксонської епічної поеми «Беовульф»:*

"Постала проблема відтворення тих-таки алітерацій, специфічних звукових повторів, які фактично виконували в давньоанглійському тонічному вірші функції нашої рими – служили регулярною фонічною оздобою, припадаючи на «сильні місця» віршового рядка, лише поєднували початки (а не закінчення) слів. Такий принцип, цілком органічний для давньоанглійської мови, де наголос є сталим і припадає на перший склад, неможливо без втрат перенести на український поетичний матеріал. Довелося пожертвувати прив'язкою алітерації

до початку слова, закріпивши її за переднаголошеним приголосним (приголосними), аби співзвуччя, як і в давньоанглійському вірші, увиразнювало акцентовані склади. І коли я переклала, керуючись цим методом, усього лише три перші рядочки заспіву, то відчула: це має сенс і це може звучати переконливо. І далі в процесі роботи мені бачилось навіть щось містичне, коли при перекладі зустрілися «криця» і «кров», «хороми» і «хоробрі ратники», «Гротгар» (конунг данський), його «гриди» і «гривни» – без жодних відсебеньок з мого боку. Я підпала під чар цієї поезії – суворої, графічно чіткої у зображенні героїчного світу воїнів та чудовиськ, але аж ніяк не «грубої». А коли прочитала більший уривок уголос Коптілову – він стиха промовив: «Це – музика!». Я була на сьомому небі" (О'Лір О. Без магії немає поезії. Інтерв'ю Харківській спілці письменників [Електронний ресурс] / Олена О'Лір. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://kharkiv-nspu.org.ua/archives/3347>.)

4. Барди (VI – XIV) – Ірландія. Скальди (IX-XIV ст.) – Скандинавія.

- ✓ Співець серед воїнів,
- ✓ співає про реальні факти,
- ✓ прославлення героїв,
- ✓ передача інформації.
- Оссіан, Таїлієсін... *Хто ще? Подумайте про приклади з української історії та сучасної популярної культури.*

5. Артуріана (Бретонський цикл лицарського роману)

- Єдність індивідуальностей,
- рівність лицарів при Королі,
- Артур і Мерлін,
- меч в камені, меч в озері,
- пошук Граалю,
- Король-рибалка, суха земля,

- «Король і земля – одне»,
- Артур-Гвіневера-Ланцелот.

Перші письмові джерела: “Історія Британії” Ненній (796 р.), Кретьєн де Труа (1135 —1185), “Історія королів Британії” Готфрід Монмутський (1136), “Смерть Артура” Томас Мелорі (1469)

Знайдіть картини художників-прерафаелітів, які ілюструють перелічені особливості лицарського роману доби високого Середньовіччя.

6. Хронотоп лицарського роману:

- Випробування героїв та предметів на тотожність;
- Час розпадається на фрагменти-авантюри;
- Весь світ чудесний, чудесне – норма;
- Герой – некорисливий *авантюрист*;
- Подвиг – прославлення сюзерена і дами;
- Індивідуальність лицарів;
- Циклізація пригод, єдність світу;
- Чудесний світ в авантурному часі: суб’єктивна гра з часом і простором [Копистянська Н. Х.. Час і простір у мистецтві слова: монографія / Н. Х. Копистянська. — Львів: ПАІС, 2012. — 344 с.]

7. Кодекс поведінки лицаря та елементи сюжету лицарського роману

- Походження: таємниця народження;
- наслідування етикету та канону поведінки – знаковий характер;
- служба на чужині;
- васальна вірність;
- зовнішність;
- служіння дамі.

8. Місто (XII – XIII)

- Університети;
- здоровий глузд, кмітливість, розважливість, спритність та хитрість;
- антифемінстичність як реакція на куртуазність;
- народна та жаргонна мова,
- сміхові форми та обряди (La fête des fous), друга природа, матеріально-тілесний низ;
- тваринний епос (як «Роман про Луса» відгукнувся в українській літературі?)
- Поезія вагантів: іронія, пародія, травестія високих жанрів, макаронічні (двомовні) твори.

Прочитайте вірш невідомого ваганта «Бідний студент» (пер. М. Борецького) [Література..., с. 384-9]. Як в ньому оприявлена іронія? До кого звертається студент? Яка мета його поетичної творчості?

1. Стану я духовного.
Злидень поміж вами,
Для страждань народжений
Плентаюсь світами.

2. Я до всіх премудростей
Прагнув причаститись,
Тільки злидні капосні
Не дали довчитись.

3. Одяг подірваний
На мені, недужім,
І в морозну днину я
Аж тремчу від стужі.

4. То ж до церкви божої
Не ходжу по праву:

Чи в лахмітті вистоїш
До кінця відправу?

5. Вам, міські правителі,
Шлю свої благання:
Не жалійте бідному
Крихти подаяння.

6. Трішечки вподібніться
Доброму святому -
Вкрийте одежиною
Бідного сірому!

7. А за те, що зводили
Жебрака одіти,
Бог воздасть сторицею
На тамтому світі!

Чи змінився підхід до життя та навчання в студентів?

9. Баллада

Прочитайте кульмінаційний уривок з народної англійської балади «Тем Лін» [Tam Lin Balladry]. Як відбуваються метаморфози героя? Як зростає напруження? Чи зрозуміла роль героїні? Чому балада про Тем Ліна переспівується в наш час? Порівняйте оригінальну баладу з варіаціями на тему (версії «Башия Рован», або В. Завгороднього).

The thunder rolled across the sky
And the stars blazed bright as day
And the Queen of Elven gave a thrilling cry,
"Young Tambling's away, away
Oh Tamblings's away."

And the very first thing they turned him to
To a lion that run so wild
But she held him fast and feared him not
For he's the father of her child, me boys
he's father of her child.

And the very next thing they turned him to
Into a loathesome snake
He says "Hold me fast and fear me not

for I'm one of God's own make, my love
oh I'm one one of God's own make."

And again they changed him all in her arms
To a red hot bar of iron
But she held it fast she feared it not
And it did to her no harm, no harm
And It did to her no harm.

And the very last last they changed him to
Was link any naked man
She's flung her mantle over him,
She crying, "Me love I've won, I've won"
Oh she cried, "Me love I've won."

Література для подальшого читання:

- Література західноєвропейського середньовіччя / за загальною редакцією Н.О. Висоцької.
Навчальний посібник – 2-ге видання. «Історія зарубіжної літератури». – Вінниця. Нова книга.
– 2005. – 464 с.
- Ле Гофф, Ж. Середньовічна уява. / Ле Гофф, Ж. пер. Ярема Кравець. – Львів.: Літопис, 2007.
- Копистянська Н. Х.. Час і простір у мистецтві слова: монографія / Н. Х. Копистянська. —
Львів: ПАІС, 2012. — 344 с.

Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Переклав з нім. Анатолій Онишко. - Львів: Літопис, 2007. - 752 с.

Tam Lin Balladry. A Web site of folklore and discovery: <http://tam-lin.org/>.

(мал. 11, 11а)

Розгляньте репродукцію картини Леонардо да Вінчі (Мадонна Літта). Зверніть увагу на нерівні нігті моделі. Про яку особливість світогляду доби Відродження свідчить ця деталь?

Лекція 5 Література доби Відродження

α Поняття гуманізму. Загальноєвропейські процеси. Спільні світоглядні основи мистецьких практик. Оновлений погляд на античну спадщину крізь призму антропоцентризму. Культ розуму та людини. Ідеальні образи людини, збалансована гармонія природи. Жанр Утопії.

Ω Питання до лекції 5

1. Визначить часопросторові межі доби Відродження, розкрийте роль античності для формування культури цього періоду та продемонструйте вплив ренесансної культури на контекст сьогодення. Проілюструйте прикладами творів письменників з різних країн.

2. Порівняйте теоцентричний та антропоцентричний світогляд. Назвіть провідні жанри літератури Ренесансу та основні мотиви творів. Наведіть приклади з творчості письменників різних країн.

Тези лекції 5

1. Проторенесанс XIV-XV

1265-1321	Данте	<i>Vita Nuova (1292) Божественна комедія (1308)</i>
1304-1374	Петрарка	Сонети до Лаури
1313 - 1375	Бокаччо	Декамерон (1352-1354) (+Фьяметта)
1340-1400	Джефрі Чосер	<u>Кентерберійські оповіді</u>

Порівняйте соціальні ролі оповідачів у Чосера та Бокаччо. Що змінилося у світогляді масового читача?

2. Високе Відродження XVI – XVII. Часопросторові межі.

1431-63 Франсуа Війон	1525-1580 Луїс де Камоенс	*1478-1535 Томас Мор *1561-1626 Френсіс Бекон	1466-1536 Еразм Роттердамський <i>Похвала глупоті</i>
1494-1553 Франсуа Рабле	1580-1645 Франсіско де Кеведо. <i>Шахрайський роман</i>	Едмунд Спенсер 1552-1599 <i>Королева фей</i>	1457-1521 Себастьян Брант <i>Корабель дурнів</i>
Маргарита Наварська 1492-1549	Сервантес 1547-1616	1564-93 Кристофер Марло	1494-1576 Ганс Сакс міннґезанг, шванки, байки, драма
“Плеяди” Ронсар 1524- 85	1562-1635 Лопе де Вега	1564-1616 Вільям Шекспір	1488-1523 Ульріх фон Гуттен Листи темних людей

3. Поняття гуманізму.

- **Антропоцентризм.** Людина самодостатня та самоусвідомлена.
- Прагнення зрівнятися з античними авторами в мудрості й майстерності, перевершити їх. Змагання.
- Людина цінна насамперед як долучена до знання та освіти. Культ мудрості – культ людини (здатність людини до пізнання).
- Розвиток людини наближує її до Бога.
- Гідність.
- **Універсалізм.**
- Протиставлення природи і культури (первинної хаотичності та продукту усвідомленої обробки)

*Порівняйте з сучасним поняттям **постгуманізму**. Що це: кінець гуманності чи зміна акцентів у свідомості суспільства?*

Прочитайте статтю Висоцька Н. О. Між світом і текстом: відповіді літературної теорії на запити часу у перспективі викладання літератури / Н. О. Висоцька // Питання літературознавства. - 2013. - Вип. 87. - С. 142-153. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pl_2013_87_15

4. Віхи доби в суспільстві та літературі

- Розбудова міст, відтворення античних уявлень про державу. **Утопія**. *οὐ + τόπος* — «місце, якого немає» (Томас Мор, 1516, Томазо Компанелла, 1602).
- Реформація. Мартін Лютер (1483-1546).
- Ініціатива. “Пікаро” – шахрай. **Шахрайський роман**.
- Народні книги. Трікстер. Блазень (Тіль Ейленшпігель, Рейнеке-лис)
- Доба великих географічних відкриттів. Колумб – 1492. Перший атлас світу – 1570.
- Влада над природою. Механіка. Фігура мага. Фауст, Просперо. Маг як інженер. (Щит Леонардо).

- Набірне друкарство. Й. Гуттенберг (1448-1455), І.Федоров (1550-1581).
- Університети (*Чому замки, монастирі та університети вживаються без артикля?*) 1576 Острозька слов'яно-греко-латинська школа (академія).

5. Сміхова культура. Карнавалізація

- Питання життя і смерті через сміховий план.
- Універсальність сміху. Деякі аспекти світу досяжні лише для сміху.
- Цілюща сила сміху та філософія сміху (Гіпократ).
- Лише людина здатна сміятися (Арістотель).
- Сміх – дарунок Бога людині.
- Меніп (у Лукіана) сміявся в загробному царстві.
- Поза межами офіційної ідеології й літератури (згадати Ім'я Рози).
- Карнавал – раз на рік вивільнення “другої природи людини”.
- Карнавальна інверсія верху й низу.
- Руйнація ієрархій та соціальних масок.
- Радісне відродження.
- Сміх спрямоване не на частину, а на ціле. Альтернативний світ.
- Неофіційна народна правда.
- Перемога над страхом – перемога над смертю

6. Образ блазня

- Відстороненість автора. Недоторканість слова блазня.
- Хронотоп народного майдану та мандрівного театру.
- Непряме значення, іносказання.
- Розкриття умовностей, ідеології та фальшу.
- Розум шахрая, простота дурня.
- Право лихословити та зривати маски.
- Розкриття внутрішнього світу через образ “дивака”.
- **Пікареский роман** – хронотоп авантюрно-побутового роману, дорога рідним світом.
- Руйнація вертикалі, встановлення цілісності світу.

7. Шекспір

Розгляньте схему Шекспірівського театру "Глобус", порівняйте з конструкцією античного театру. Зверніть увагу на особливості творчості Великого Барда:

- блазні Шекспіра (правда, відвага, вірність сюзерену);
- психологізм конфлікту;
- гра слів;
- фольклорні образи;
- **доместикація** світових сюжетів;
- англійське біле знання – вплив на світ;
- вільна форма драми.

∞ Література для подальшого читання:

Висоцька Н. О. Між світом і текстом: відповіді літературної теорії на запити часу у перспективі викладання літератури / Н. О. Висоцька // Питання літературознавства. - 2013. -

Вип. 87. - С. 142-153. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PI_2013_87_15

Ле Гофф, Ж. Середньовічна уява. / Ле Гофф, Ж. пер. Ярема Кравець. – Львів.: Літопис, 2007.

Копистянська Н. Х.. Час і простір у мистецтві слова: монографія / Н. Х. Копистянська. — Львів: ПАІС, 2012. — 344 с.

Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Переклав з нім. Анатолій Онишко. - Львів: Літопис, 2007. - 752 с.

Практичне заняття 2

Література Середніх Віків та Відродження: від лицарського до пікарескного роману

1. *Героїчний епос Європи. Взаємодія язичницького та християнського світогляду. Інверсія мотивів.*

а). Пісня про Нібелунгів: Як Гунтер переміг Брюнгільду

<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8558&page=5>

б). Прочитайте уривок із постмодерністського твору: Дж. Гарднер "Гренденль" (уривок. Джерело: "Література західного Середньовіччя", Вінниця, Нова Книга, 2005 С 147-149) Подумайте, що відбувається з міфологічним сюжетом в творі ХХ сторіччя. Чим викликана інверсія мотиву?

2. *Лицарський роман. Артуріана.*

Жозеф Бедье. "Роман про Трістана та Ізольду"

https://chtyvo.org.ua/authors/Bedie_Zhozef/Roman_pro_Tristana_ta_Izoldu/

Розділи: 11, 12, 15, 19.

3. *Поет і Прекрасна Дама:*

а. Данте: Сонети до Беатріче, Vita Nuova,

<https://www.ukrlib.com.ua/world/author.php?id=88> (сонети за вибором)

б. Петрарка: Сонети до Лаури

<https://www.ukrlib.com.ua/world/author.php?id=105> (сонети за вибором).

4. Герой-шахрай:

Лопе де Вега, "Собака на сні" (Будь-яке видання).

5. "La Fete de Fous":

Рабле, "Гаргантюа та Пантагрюель". (Будь-яке видання).

Самостійна робота 2

1. Поповнення глосарію літературознавчих термінів (від 10)

2. Ле Гофф, Ж. Середньовічна уява. / Ле Гофф, Ж. пер. Ярема Кравець. – Львів.: Літопис, 2007.

3. Копистянська Н. Х.. Час і простір у мистецтві слова: монографія / Н. Х. Копистянська. — Львів: ПАІС, 2012. — 344 с.

4. Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Переклав з нім. Анатолій Онишко. - Львів: Літопис, 2007. - 752 с.

(мал. 12)

Розгляньте репродукцію частини диптиха Матіаса Стомера (XVII ст.), «Мадонна. Благовіщення». Чим відрізняється бачення барокового художника від доби Відродження? Які деталі картини мають символічне навантаження?

Тема 3. Бароко та Просвітництво: стихія чи система?

Лекції 6-7, Практичне заняття 3.

Лекція 6. Література доби Бароко

α Увага до індивідуального на відміну від ідеального. Двоїста природа людини. Пікарескний роман як поле дії нового героя. Усвідомлення плинності та складності світу. Зображення ілюзорності видимого, метафоричність, життя як сон. Гра з читачем.

Ω Питання до лекції 6

1. Розкрийте основні риси барокового світогляду. Покажіть, як вони втілювалися у літературі на прикладі провідних жанрів та стильових особливостей.

2. Порівняйте Бароко й Класицизм з точки зору погляду на природу людини. Покажіть, як світогляд віддзеркалювався нормами художньої творчості. Проілюструйте прикладами з конкретних творів. Розкрийте значення образів та персонажів цього періоду для сучасного культурного контексту.

Тези лекції 6

1. Уточненім поняття «культура»:

- *сукупність матеріальних і духовних надбань,*
- *комплекс характерних інтелектуальних і емоційних рис суспільства,*
що включає в себе :
  - мистецтва,
  - спосіб життя,
  - основні правила людського буття, системи цінностей,
  - традицій і вірування.

2. Розгляньте приклад з матеріалу про літературу доби Відродження (Лопе де Вега, «Собака на сні», пер. М. Лукаша) та визначте **культурологічний елемент** уривку.

Діана

(Падає).

Ох, боже! Що ж ти дивишся?

Я впала. Дай же руку.

Теодоро

Із поваги

я руки не смів подати.

Діана

Через плащ даєш ти руку?

Грубість дуже делікатна!

Т е о д о р о

**Вас проводячи до церкви,
руку так дає Октавійо.**

Д і а н а

Та її ж я не прошу;
та рука вже сім десятків
років не рука, не дивно,
що її вгортає саван.
Щоб того, хто впав, підтримать,
руку нічого вгортати;
як попав твій друг в засаду,
панцир нічого вдягати,—
поки прийдеш, його вб'ють.
І, крім того, я вважаю,
що недобра то манера
руку шовком обвивати:
як рука і справді чесна,
хай обличчя не ховає.

Т е о д о р о

Я ціную вашу ласку.

Д і а н а

**Якби був ти знатній дамі
провожатим, їй би руку,
як Октавійо, подавав ти.**

Але ти мій секретар,
і тримать в секреті мусиш
ти оце моє падіння,
коли хочеш сам піднятись.

(Виходить).

3. Часопросторові межі: XVII – XVIII

Педро Кальдерон (1600-1681) драма	Джон Донн (1572-1631) лірика	Ганс Гріммельсгаузен (1621-1676) Роман <i>Сімпліціссімус</i>	П'єр Корнель (1606-1684) Сід, Горацій, Нікомед,	Мелетій Смотрицький (1577-1633) граматика
	Джон Мільтон (1608 – 1674) Поєма <i>Втрачений Рай</i>		Жан Расін (1639-1699) Федра,	Феофан Прокопович (1631-1736) трактати
			Жан-Батіст Мольєр (1622-1673)	Григорій Сковорода (1722- 1794) Сад божественних пісень

4. Контекст доби (тут і далі за роботою Т. Рязанцевої й Є. Канчури [Рязанцева])

- хронологічно — між к. XVI – поч. XVIII ст., залежно від країни, загалом ціле XVII ст.): Війни (30-річна війна). Соціальні заворушення (громадянська війна в Англії). Занепад імперій (1648 – кінець Іспанії як імперії; страта британського монарха, ослаблення монархії).
- Географічні відкриття і зміни уявлень про простір.
- XVII ст. — Австралія, Нова Зеландія, продовження освоєння обох Америк.
- кінець XVII ст. – телескоп, мікроскоп, сила тяжіння тощо; теоретичні і практичні здобутки Галілея, Кеплера, Декарта, Левенбука, Ньютона.

6. Розуміння Людини – нове, порівняно до Відродження:

- Відмова від ренесансного антропоцентризму, ідеалізації Людини;
- песимізм, особливо у моральних питаннях, подеколи цинізм.

У літературі: увага до окремої особистості, реальної, а не ідеальної людини,

- наголос двоїстої (світла/тіньова) природи людини в різних аспектах,

- цікавість до її внутрішнього світу, складних духовних станів і процесів (метафізична поезія, Дж. Донн, Ф. де Кеведо, А. Гріфіус, Ж. де Спанд);
- новий тип героя — шахрай. Ф. де Кеведо “Історія пройдисвіта...” (укр. пер. М. Іванова). М. Алеман “Гусман де Альфараче” та ін.

5. Нове розуміння світу

- *Світ у стані плинності*: усвідомлення його неймовірної складності, динамічності, позірної хаотичності / ворожості, але й прагнення проникнути за хаос, знайти приховану системність, гармонію (“звести досвід до діаграми” Х. Вайт)
- **Окуляроцентризм**, упевненість у першості зору серед фізичних чуттів. Переконаність у тому, що хаотична картина світу викликана лише вадами зору і цьому можна зарадити, варто лише **знайти правильний кут зору чи правильну оптику** (вразливість фізичного ока і непомильність розумового зору).
- Неможливість “*фронтального прочитання*” істини, пошук її аналогій.
- Картину світу можна правильно роздивитися лише в уяві.

❖ *бароковій людині реальність завжди являється серед віддзеркалень, рефракцій та оптичних ілюзій. <...> Реальність ніколи не можна побачити фронтально, лише у перспективі. <...> істина відкривається лише через певний трюк”*

❖ *“пізнання є процесом розшифрування дійсності”*

❖ *за розпачливою хаотичністю світоустрою “ховається гармонія, складена з дисонансів, яку необхідно оприявнити” (Хорхе Аяла)*

6. Світовідчуття — катастрофічне:

- Розірвано зв’язок з Богом, людина усвідомлює себе **іграшкою, а не гравцем.**

У літературі: Наголос мінливості, ілюзорності видимого, фізичного світу.

Сприйняття різноманітних його проявів як **гри, ілюзії, омани, шахрайства**. Театр, ярмарок, азартна гра, **лабіринт**, заплутаний шлях, блукання наосліп як постійні метафори життя. Формула Кальдерона “*життя є сон*”.

- Пошук способів подолати це: “*розумне розчарування*” Кеведо, “*швидкий розум*” (*ingenio*) Грасіана. Техніка наближень.
- Теорія про необхідність сприймати реалії не відокремлено, а у співвідношеннях.
- Пошук прихованих зв’язків між реаліями як засіб віднайти приховану системність світу.

7. Тема Смерті й Часу

- Осмислення фізичного буття як покарання.
- Жахливе усвідомлення швидкоплинності Часу, невідворотності Смерті.
- Анаморфічне сприйняття зв’язку Життя і Смерті.
- Анаморфоза – вияв ілюзорності, оманливості, мінливості світу.

8. В літературі:

- Тема Смерті й Часу як стрижнева.
- Розмаїття художніх засобів, покликаних увиразнити швидкоплинність часу, минуцність життя, людську смертність і вразливість.
- відповідна метафорика: світ – бурхливе море, людина – м’яч помилки, скляний корабель у морі жаху тощо; притча про троянду.
- Водночас — пошук засобів протистояти цьому, наголос на волі. Розуміння Кохання, що ушляхетнює вічну душу, як засобу перемогти Смерть.

9. Метафоричний інструментарій

- *Лабіринт* (Кеведо)
- *Дзеркало* і/або дзеркальний лабіринт (Кеведо, Донн, Т. Рендолф)
- *Гра* (модель життя, підкреслена випадковість). Бароко властиві теми гри долі, іграшки долі. (Кеведо, Шекспір, Дж. Холл)

- **Сон** (“*Життя є сон*” Кальдерона).
- **Апокаліптична образність**. Метафори й сюжети, пов’язані з відчуттям наближення Кінця Світу. Барокові автори сприймають це як невідворотність, хоч можуть давати й іронічну версію мотиву (Кеведо).
- **Персоніфікована Смерть** (найвідоміша емблема барокової культури).

10. *Порівняйте переклад та оригінал поезії Джона Донна: John Donne For Whom the Bell Tolls. Як у творі відлунює світовідчуття Бароко? Які візуальні образи постають перед очима? Чому твір закарбувався в історії світової літератури? Яка його подальша доля?*

<p>Немає людини, що була б як Острів, сам по собі, кожна людина є частина Материка, частина Суші; і якщо Хвилею знесе в море берегову Скелю, менше стане Європа, і також якщо змиє край Мису і зруйнує Замок твій і Друга твого; смерть кожної Людини зменшує і мене, бо я єдиний з усім Людством, а тому ніколи не питай, по кому дзвонить Дзвін; він дзвонить і по Тобі.</p>	<p>No man is an island, entire of itself; every man is a piece of the continent, a part of the main. If a clod be washed away by the sea, Europe is the less, as well as if a promontory were, as well as if a manor of thy friend's or of thine own were: any man's death diminishes me, because I am involved in mankind, and therefore never send to know for whom the bells tolls; it tolls for thee</p>
--	--

11. Розгляньте малюнок Г.С. Сковороди. Прослідкуйте в ньому риси його концепції трьох світів.

(мал.13)

Як грає бурлескна травестія в наведених уривках:

<ul style="list-style-type: none"> • <u>Всякому місту</u> Всякому городу нрав и права; Всяка имеет свой ум голова; Всякому сердцу своя есть любовь, Всякому горлу свой есть вкус каков, А мне одна только в свете дума, А мне одно только не идет с ума. Петр для чинов углы панскіи трет, Федька-купец при аршине, все лжет. Тот строит дом свой на новый манер, Тот все в процентах, пожалуй, поверь! А мне одна только в свете дума, А мне одно только не идет с ума. Тот непрестанно стягает грунта, Сей иностранны заводит скота. Те формируют на ловлю собак, Сих шумит дом от гостей, как кабак,— А мне. одна только в свете дума, А мне одно только не идет с ума. Строит на свой тон юриста права, С диспут студенту трещит голова. Тех беспокоит Венерин амур, 	<ul style="list-style-type: none"> • Всякому городу (пошукайте варіант виконання Василем Жданкіним) (пан Возний з «Наталки Полтавки» Котляревського) Всякому городу нрав і права, Всяка іміє свій ум голова, Всякого прихоті водять за ніс, Всякого манить к наживі свій біс. Лев роздирає там вовка в куски, Тут же вовк цапа скубе за виски, Цап у городі капусту псує, Всякий з другого бере за своє. Всякий, хто вище, то нижчого гне, Дужий безсильного давить і жме; Бідний багатого – певний слуга, Корчиться, гнеться пред ним, як дуга. Всяк, хто не маже, то дуже скрипить: Хто не лукавить, то ззаду сидить, Всякому рот дере ложка суха, – Хто ж є на світі, щоб був без гріха?
--	---

<p>Всякому голову мучит свой дур,— А мне. одна только в свете дума, Как бы умерти мне не без ума. Смерте страшна, замашная косо! Ты не щадиш и царских волосов, Ты не глядиш, где мужик, а где царь,— Все жереш так, как солому пожар. Кто ж на ея плюет острую сталь? Тот, чія совість, как чистый хрусталь.</p>	
---	--

12 Класицизм: чинники та особливості світогляду

- Декарт. Філософія раціоналізму (Я мислю, отже я існую).
- Мистецтво підпорядковується суворій регламентації з боку розуму.
- Конфлікт між почуттям та обов'язком.
- Надособистісна сила – громадянський обов'язок.
- Жанрова ієрархія.
- Орієнтація не на побутову емпіричну правду, а на високу ідею.
- **Мімесис** як наслідування *прекрасної* природи.
- Наслідування античності, переспів античних сюжетів (трагедія!).
- Історична достовірність, утілітаризм, повчальне начало, елітарність літератури.
- “Поетичне мистецтво” Буало.

13. Франція (Чому саме вона? Порівняйте концепцію англійського та французького садового мистецтва)

- **Pierre Corneille** (1606 – 1684): *Медея, Сід, Горацій, Андромеда, Нікомед, Едіп, Золоте руно, Психея*
- **Jean-Baptiste Racine** (1639 — 1699): *Андромаха, Мітридат, Іфігенія, Федра*
- **Jean-Baptiste Poquelin /Molière** (1622 –1673): *Тартюф, Дон Жуан, або кам'яний гість, Міщанин-шляхтич, Лікар мимоволі, Удаваний хворий.*
- **Jean de La Fontaine** (1621–1695): байки

Як Бароко та Класицизм розвивалися в Україні? Назвіть представників? Сформулюйте значення доби Бароко для європейської орієнтації України.

∞ Література для подальшого читання:

Короткий енциклопедичний словник з культури / М. М. Корінний, В. Ф. Шевченко; ред.: В. Ф. Шевченко. - К. : Україна, 2012. - 383 с. - Бібліогр.: с. 380-383 - укр.

Макаров А. Світло українського Бароко. Київ, Мистецтво, 1994. С. Розділ "Людина Бароко", С. 7 – 41. <http://uartlib.org/allbooks/istoriya-ukrayinskogo-mistetstva/anatoliy-makarov-svitlo-ukrayinskogo-baroko/>

Рязанцева Т. М. Деякі особливості світовідчуття і стилістики Барокко та їхні відлуння у фентезі доби постмодернізму [Електронний ресурс] / Т. М. Рязанцева, Є. О. Канчура // Витоки літератури фентезі. Поезія у контексті метажанру фентезі. Збірник матеріалів наукового практичне заняття Центру з Дослідження Літератури Фентезі при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (17 листопада 2016, 21 квітня 2017). – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ilnan.gov.ua/media/k2/attachments/vytokyLF2.pdf>. - С. 28-33.

Лекція 7. Література доби Просвітництва. Просвітництво і Сентименталізм

Розгляньте акварель Вільяма Блейка "Ньютон". Що в постаті вченого говорить про його ставлення до навколишнього світу. Порівняйте з відомим мотивом "Бог-геометр".

(мал. 14)

α Природне право, поступ та перетворення суспільства. Нові форми роману, особистісний підхід: епістолярний роман та нотатки щоденника. Сентименталізм. Філософська повість, роман-виховання, масова література. Сатиричні напрями, бурлеск, травестія. Поняття світової літератури.

Ω Питання до лекції 7

1. Схарактеризуйте філософсько-етичні та наукові підвалини літератури доби Просвітництва. Визначте вплив світогляду на вибір та розвиток жанрових форм. Проілюструйте прикладами. Поясніть значення філософії доби Просвітництва для нової літератури.

2. Розкрийте тему взаємин розуму та почуттів в Просвітництві та Сентименталізмі. Наведіть приклади творів різних авторів. Визначте особливості нових форм роману. Поясніть появу терміну "світова література" в контексті доби. Доведіть значущість здобутків періоду для сучасного світогляду.

Тези лекції 7

1. Контекст доби:

- Між двома революціями (“Славетна революція” в Англії, 1688-1689, і Велика Французька Революція, 1789-1794);
- Закат абсолютизму;
- Криза європейської свідомості;
- Війна за незалежність Америки, 1775-1783 (NB: зв’язок з ВФР);
- І. Кант, М. Фуко, І. Ньютон.

2. Ідеї доби:

- Кант: просвітництво є виходом людини зі стану неповноліття, в якому вона перебувала з власної вини. “Май мужність користуватися власним розумом”.
- Фуко: важлива не лише колективна дія, але й мужній вчинок індивідуума, який вирішив жити самостійно й відповідально.
- Ньютон: єдиний закон природного розуму. Монізм замість дуалізму, існує лише один світ як прояв вищого розуму.
- Локк: tabula rasa (людина як чиста дошка від народження).

3. Поняття прогресу:

- Досвід вище за гіпотезу,
- віра в розум людини,
- захист науково-технічного пізнання,
- релігійна й етична терпимість,
- захист природного права людини й громадянина,
- віра в можливість змінювати людину на краще, раціонально змінюючи політичні й соціальні установки,
- Раціоналізм.

4. Часопросторові межі національних літератур:

<i>Просвітництво</i>		
Даніель Дефо (1661-1731)	Вольтер (1694 – 1778)	
Дж. Свіфт (1667-1745)	Дені Дідро (Енциклопедія!) (1713 – 1784)	
	Карон де Бомарше (1732 – 1799)	
<i>Сентименталізм</i>		
Річардсон (1689 – 1761) Стерн (1713 – 1768) Філдінг (1707 – 1757)	Жан-Жак Руссо (1712-1778)	Фрідріх Шиллер (1759 – 1805)
		Йоган Вольфганг Гете (1749 – 1832)

5. Робінзон Крузо, 1719

- Природа – втілення універсального розуму.
- Природа (первинна гармонія) протиставлення цивілізації (яка спотворює гармонію).
- Підкорення свого способу життя об'єктивному й раціональному в своїй основі порядку.
- Усвідомлення причинно-наслідкового зв'язку; запитання – відповідь.
- Підкорення афектів здоровому глуздові.

6. Мандри Гуллівера

- Фантастика як метод;
- утопія;
- сатира через одивнення;
- раблезіанство;
- тіньовий бік розуму.

Чому ці дві книги згодом посіли місце в каноні дитячої літератури?

7. Сентименталізм

- Утвердження чуттєвої, ірраціональної стихії в художній творчості,
- протиставлене суворим, раціоналістичним нормативам класицизму та культу абсолютизованого розуму,
- активізація психологізму,
- увага до внутрішніх, емоційних виявів життя, виражених у «каноні чуттєвості» природної людини,
- екзальтація та манірність,
- першорядного значення надавалося почуттям та меланхолійній замріяності.

При формуванні стилю не існувало жодних маніфестів і теоретичних обґрунтувань, не було розроблено відповідного методу, проте завдяки йому було порушене завдання розкриття людської душі. Популярна література. «Сентиментальна подорож Францією та Італією» (1768) Л. Стерна.

Жанри: епістолярні романи, міщанські драми, мелодрами, пасторалі.

8. Універсалізм Гете:

- Природничі науки (засновник порівняльної морфології рослин тощо);
- державна діяльність (міністр і таємний радник герцога Карла-Августа);
- прагнення застосувати знання й філософію для покращення суспільства і держави.

9. Фауст

- Потрактування легенди про доктора Фауста з точки зору Просвітництва;
- Влада розуму та гординя;
- Суперечка Бога і Мефістофеля;
- Маргарита – Єлена – Діва-Мати.

-

- Вічна жіночість (фінальна фраза твору!):

Душі, повні каяття,
 Ось вам рятівниця,
 До блаженного життя
 Певна провідниця!
 Світлий сонм тебе віта
 У чеканні дива;
 Діво-Мати пресвята,
 Будь нам милостива!

Chorus mysticus

Яви минущого
 Нам ніби сняться;
 То — символ сущого,
 Де сни здійсняться,
 Де все урочес
 Діє й живе;
 Вічно жіночес
 Нас туди зве.

∞ Література для подальшого читання

Кант І. Що таке просвітництво? / Мислителі німецького романтизму. Упоряд. Рудницький Л., Фешовець О., Івано-Франківськ, Лілея, 2003. С. 158–161.

Практичне заняття 3

Бароко та Просвітництво: стихія чи система?

1. Світоглядні основи Бароко

Прошу у ваших відповідях звертати увагу на те, які саме риси світогляду доби Бароко оприявлені в текстах, які ви аналізуєте. Обирайте відповідні

значущі слова та уривки, прояви елементів світогляду. Які з цих елементів спостерігаються в світогляді сучасної людини.

Кальдерон, "Життя є сон":

<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=159>

2. Метафізична поезія (Джон Донн – 5 віршів на вибір групи).

В теку додано: файл з перекладами Дмитра Павличка та Олени О'Лір.

Файл зі статтею Завідняк Б., Бог релігійних мислителів-поетів. Наукові записки Українського католицького університету. Серія: Богослов'я. – 2017. – Вип. 4. (читати 1 підрозділ)

<https://www.ukrlib.com.ua/world/author.php?id=541>

http://www.ae-lib.org.ua/texts/donne_litania_ua.htm

<http://maysterni.com/publication.php?id=13133>

<http://maysterni.com/publication.php?id=13133>

3. Французька драма доби Класицизму (Мольєр: «Міщанин-шляхтич» або «Дон Жуан» на вибір групи)

Дон Жуан: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=153>

Міщанин – шляхтич <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=151>

4. Моделювання суспільства у британському романі

Свіфт: Jonathan Swift, «Travels into Several Remote Nations of the World by Lemuel Gulliver, First a Surgeon, and then a Captain of Several Ships», 1726

Частина 4 (Країна Гуїнгмів) (будь-яке видання)

5. Доктрина розуму у філософській прозі Франції

Вольтер, "Кандид" (розділи 1 та 26)

Самостійна робота 3

Бароко, Просвітництво

1. Поповнення глосарію літературознавчих термінів (від 10)
2. Конспект Макаров А. Світло українського Бароко. Київ, Мистецтво, 1994. С. Розділ «Людина Бароко», С. 7 – 41. <http://uartlib.org/allbooks/istoriya-ukrayinskogo-mistetstva/anatoliy-makarov-svitlo-ukrayinskogo-baroko/>
3. Конспект Кант І. Що таке просвітництво? / Мислителі німецького романтизму. Упоряд. Рудницький Л., Фешовець О., Івано-Франківськ, Лілея, 2003. С. 158–161.
http://www.ukrcenter.com/!FilesRepository/Literature/_Upload3//e7144df3-5c55-48a5-8e77-2ab63a1dd0af.pdf

Тема 4. Нормативна поетика (від Арістотеля до Буало)

Лекція 8, Практичне заняття 4

Лекція 8 Від Арістотеля до Буало.

α Підсумок розгляду давньої літератури, теоретичне узагальнення.

Системна поетика, роди й види. Поділ літератури на роди: епос, лірика, драма. Мімезис – наслідування реальності. Основні системні поняття літературознавства. Буало: високі та низькі жанри в літературі, критерії стилю. Три єдності драми. Класицизм. Нормативність поетики.

Ω Питання до лекції 8

1. Поясніть значення "Поетики" Арістотеля для подальшого розвитку мистецтва слова. Назвіть основні принципи "Поетики", які втілювалися у творах наступних віків, наведіть приклади. Розкрийте відмінність художнього відтворення дійсності від копіювання.

2. Поясніть роль "Поетичного мистецтва" Буало для художньої системи Класицизму та порівняйте підходи Буало й Арістотеля. Покажіть, які принципи системної поетики функціонують в літературі новітньої доби. Поясніть причини відмови від певних закріплених норм.

Тези лекції 8

1. Арістотель 384-322 до н. е.

Арістотель. Поетика. пер. зі старогрецької Б. Тена. Київ, Мистецтво, 1967.

Суть в наслідуванні			
ЧИМ	ЩО	ЯК	
	всі поети зображають людей у дії	або розповідаючи про події,	або від самого себе, не замінюючи себе

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Кращими ✓ Гіршими ✓ Такими, які вони є 	як про щось стороннє	іншим і виводячи усіх зображуваних осіб у дії
--	--	-------------------------	---

2. поезію породили дві причини

По-перше, людям з дитинства властиво **наслідувати**,— тим вони *від інших живих істот і відрізняються, що дуже здатні до наслідування*, завдяки якому вони і набувають перших **знань**.

- По-друге, всі відчують у наслідуванні **приємність**.
- Доказ цього дають самі мистецькі твори: те, на *що в дійсності дивитись неприємно*, викликає у нас задоволення, коли ми бачимо *найточніше його змалювання*, наприклад, зображення найжахливіших звірів або трупів

3. Бінарна логіка

- А що всі поети зображають людей у дії, то ці останні конче повинні бути або добрими, або поганими, бо характери майже завжди відповідають цим ознакам — адже щодо характеру люди відрізняються поміж собою **або вадами, або чеснотами**. Отже, й зображати треба **або кращих за нас, або гірших, або таких, як ми**, подібно до того, як це роблять живописці.

Завдання: спробуйте знайти інші приклади бінарності в “Поетиці” та перелічити їх. Яка картина вималюється?

4. Приклад для СС

- Доказом цього є те, **що в розмові поміж собою** ми вживаємо ямби часто, а гекзаметри мало, та й то порушуючи звичайний її тон.

Порівняйте: як пан Журден дізнався, що говорить прозою?

5. Норми

Епічна поезія	Трагедія
зображає поважне за допомогою віршованого слова	

<ul style="list-style-type: none"> ➤ незмінність простого розміру ➤ розповідний виклад 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Відтворення прикрашеною мовою (причому кожна частина має саме їй властиві прикраси) важливої і закінченої дії, що має певний обсяг, ➤ відтворення дією, ➤ яка через співчуття і страх сприяє очищенню подібних почувань.
<p>Багато фабул; можна одночасно показати багато подій, пов'язаних суттю справи, які збільшують обсяг поеми(с.82)</p>	<p>Одна фабула; поет не може показати багато подій, які відбуваються одночасно, а тільки частину їх, виконувану акторами на сцені (с.82)</p>
<p>не обмежена в часі</p>	<p>має по можливості вмістити свою дію в одноденний кругообіг сонця або якнайменше з нього виступати</p>

6. Фабула

- **Відтворення дії є фабула.**
- Під фабулою я тут розумію зв'язок подій,
- під **характерами** — те, в залежності від чого ми визначаємо властивості дійових осіб,
- під **мисленням** — те, на підставі чого вони щось доводять або висловлюють свої думки.
- фабула включає в себе як складові частини **перипетію** і **пізнавання**. Третя — **страждання**.
- В ході подій **нічого не повинно бути нелогічного** (пригадайте прийом *deus ex machina* – його критика на с. 63)

7. Характери: умови зображення

1. перша і найважливіша,— щоб вони були **гідні**. (Дійова особа матиме певний характер, якщо словом чи ділом виявлятиме, як це було сказано, схильність до чого-небудь. Характер буде гідним, якщо й ця схильність гідна).

(Дуже раджу уважно прочитати с.62 для усвідомлення культурної особливості доби)

2. Друга умова — **відповідність** характерів.

3. Третя умова — **правдоподібність**

4. Четверта умова — щоб характер був **послідовний**.

8. Композиційні елементи (с.68)

- Зав'язка і розв'язка.

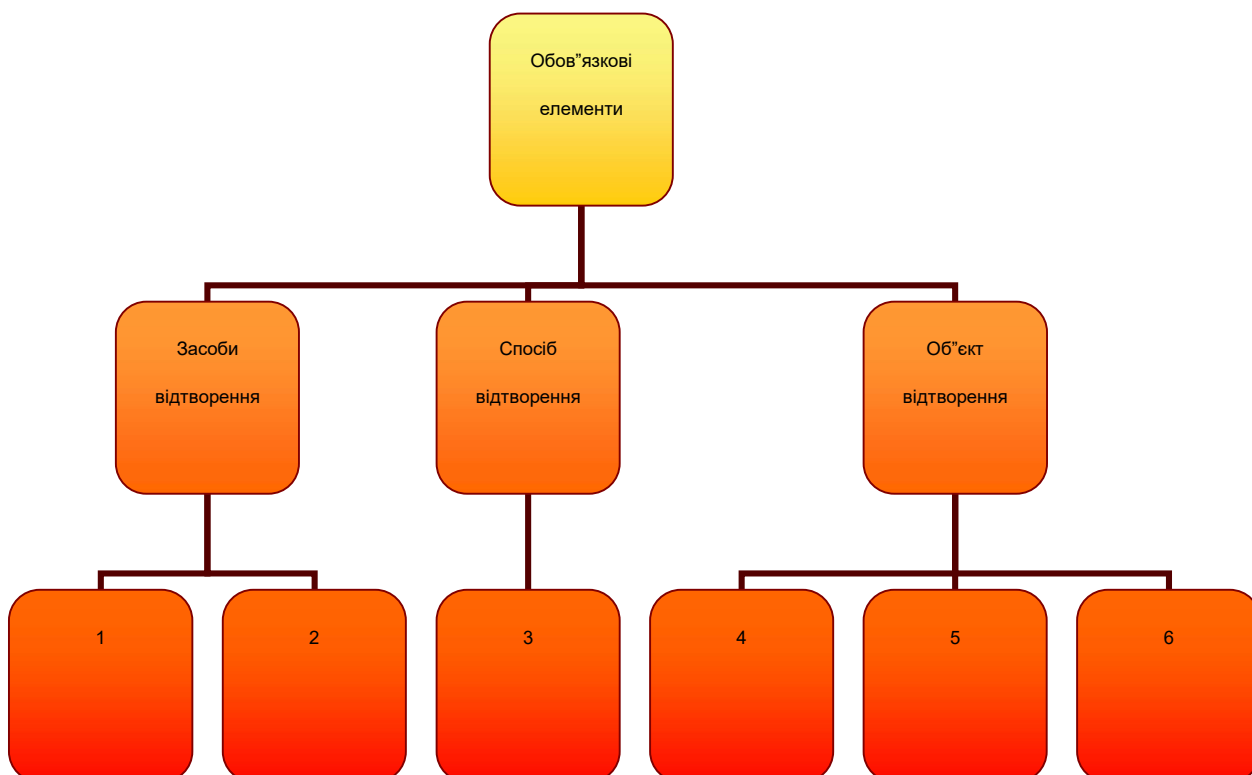
- **Зав'язкою** я називаю частину п'єси від її початку до тієї крайньої межі, за якою настає перехід до щастя або до нещастя*

- **розв'язкою** — частину від цього переходу і аж до кінця

*Як ми зараз називаємо такий момент в розвитку сюжету?

9. Трагедія: Ці елементи — а).фабула, б).характери, в). мислення, г).сценічна обстановка, д).спосіб вислову є).музична композиція (с.48).

(розподіліть, відповідно до схеми)

10. Подієвий аспект:

Але найважливіший за все це — зв'язок подій, оскільки трагедія є відтворення не людей, а подій та життя, щастя і нещастя. Крім того, найважливіше, чим трагедія захоплює душу — це **елементи фабули** — *перипетії* та *впізнання*.

- **Характерам** належить у ній друге місце;
- **характер** — це те, в чому виявляються схильності людини,
- третє в трагедії — **мислення**;
- четверте в трагедії — **це спосіб вислову**;
- п'ятий — **музична композиція** — є найважливіша *окраса* трагедії;
- **сценічна обстановка** хоч і захоплює душу, але зовсім не належить до нашого мистецтва і дуже далека від поезії.

11. Рецептивний аспект:

- “Розмір” фабули (те, що можна охопити зором)

До чого він зобов'язує?

- цілісність фабули,
- ймовірність та необхідність подій.

Наведіть приклади цілісної й нецілісної фабули з вашого читацького досвіду

12. Поет як творець: форма чи зміст?

Поетові належить бути більш творцем **фабул**, ніж **віршових розмірів**, бо й поет він у тій мірі, у якій відтворює дійсність, а відтворює він її в дії. Навіть якщо йому довелося б писати про те, що сталося насправді, він все одно залишається творцем.

13. До сфери **мислення** належить усе те, що **має бути виражене словом**

- ❖ докази,
- ❖ спростування,

❖ вияви почувань:

- жаль,
- страх,
- гнів ...
- ✓ звеличення,
- ✓ применшення.

➤ **Метафора** — *перенесення слова зі зміною значення* або з роду на вид, або з виду на рід, або з виду на вид, або за аналогією. (с.75)

➤ **Аналогією** я називаю випадок, коли друге слово відноситься до першого так, як четверте до третього; отже, замість другого можна сказати четверте, а замість четвертого — друге. (с. 75)

14. Стилї мовлення:

- Цінність мовного стилю в тому, щоб *бути ясним і не бути низьким*.
- Найясніший вислів складається із загальноживаних слів, але він **низький**. (с. 77)
- **Гекзаметр** – епічна поезія, **ямб і хорейний тетраметр** — рухливі, і перший підходить для дії, другий — для танців. (с.82)
- Недоречно змішувати розміри (с. 82).
- Складати хороші **метафори** — це значить помічати **схожість**.
- Слід особливо дбати про мову **в недійових місцях**, де нема ні характерів, ні особливих думок, бо, з другого боку, **занадто яскрава мова закриває собою і характери, і думки** (с.85)
- **Трагедія для широкої публіки**, вона **нижче епосу** (с.90).

15. Історія vs поезія:

<ul style="list-style-type: none"> • те, що справді сталося • треба показати не одну дію, а один час • Випадковий зв'язок 	<ul style="list-style-type: none"> • те, що могло б статися, тобто про можливе або неминуче. • одна дія • логіка подій
--	---

<ul style="list-style-type: none"> • про <u>окреме</u>: приміром, те, що зробив Алквіад, або те, що з ним трапилось 	<ul style="list-style-type: none"> • про <u>загальне</u>: людині певної вдачі доводиться говорити або робити, виходячи з ймовірності або необхідності,
--	---

Згадайте приклад з фруктами та покривалом з першої лекції

16. Епічна поезія:

- Відтворює картини життя в гекзаметрах,
- фабули повинні бути драматичні своїм складом і належати до однієї суцільної і завершенної дії,
- яка має початок, середину і кінець,
- щоб, подібно до єдиної й цільної живої істоти, викликати властиве їй задоволення.
- **Героїчний розмір (гекзаметр)**, справді, найспокійніший і найповажніший з усіх метрів. До того ж, він легко допускає **діалектизми, метафори і всякі додатки**. Саме цим епічний твір відрізняється від інших.
- Поет повинен **якнайменше говорити від самого себе**, бо не в цьому його завдання як поета.

17. Фантастичне в епосі:

- Можна і в трагедії зображати **дивовижне**, а в епопеї ще краще допускати **неймовірне**, через яке здебільшого і виникає дивовижне, бо дійової особи тут не видно.
- Дивовижне — приємне. Доказ цьому той, що, **розповідаючи, кожен щось додає, сподіваючись цим подобатись**.
- Якщо мистецтво зображає щось **неможливе**, то припускається **помилки**, але вона виправдана, якщо досягає своєї мети. Адже ця мета досягається, якщо та чи інша частина твору більше нас **хвилюватиме** (с.85).
- В поезії слід давати перевагу неможливому, але вірогідному, перед можливим, яке довіри не викликає (с.89).

18. Критичні зауваження [поетичним творам] можуть бути п'яти видів

- щодо неможливості,
- неймовірності,
- неморальності,
- внутрішньої суперечливості,
- невідповідності правилам мистецтва (с.90).

19. Ніколо Буало

Буало Н. Мистецтво поетичне. пер. М.Т. Рильського К., 1967

За кілька кроків до Просвітництва автор встановлює чіткі рамки того, що може й чого не має право робити письменник, визначаючи примат розуму:

Сюжет високий ви обрали чи жартливий -

Уму коритися повинні завжди співи,

Бо римі з розумом не слід ворогувать.

Вона - невільниця і мусить послух мать.

➤ *Розподіліть перелічені нижче жанри на високі та низькі за визначенням Буало.*

➤ *Які мовні властивості високого та низького стилів?*

20. Стиль визначається почуттям міри, балансом між зайвими дрібницями та одноманіттям:

І не заглиблюйтесь ви надто у дрібниці;

Де зайве, там нема правдивого смаку,

Там розум запада лише в нуду тяжку.

***

Той тільки матиме читальників любов,

Хто розмаїтості у висловах дійшов,

Бо надто рівний стиль, скупий і монотонний,

Не втіху нам дає, а тільки настрої сонний,

21. Ознаки низького стилю:

Був час, коли бурлеск, базарний стиль низький,

Усім подобався, бо був для всіх новий,

У дотехах брудних вигострювали слово

І від перекупок для музи брали мову

***

Не подарую бо нікому **барабаризму**,

22. Ритміка + рима

- Цезура посеред рядка
- Ритміка
- Рима
- (Франсуа Війон – приклад)

*Строфу свою поет за певним людом вів
І забігать з рядка у другий вже не смів.*

23. Впорядкованість виражальних засобів

А мудрий приятель, суворий на вимоги,
Не дасть вам збитися з належної дороги:
Він хиби жодної не подарує вам,
Він визначить місця заблуканим словам,
Він зганьбить виплески фальшивої емфазі,
Він обміркує зміст, розгляне пильно фрази:
*Отут належало б ясніше здати річ;
Отут подвійний сенс; тут вислови, як ніч.*

24. **Канон жанрів:** ідилія, елегія, ода, сонет, епіграма, водевіль, епічна поема.

25. **Закони високої трагедії:** три єдності (сюжету, місця й часу). Ідеальний герой, імовірність, єдність характеру героя.

З початку самого повинен нам поет
Той позначати шлях, яким піде сюжет.

***

Сюжет з'ясовуйте раніше якомога,
І **місця** певного додержуйтеся строго.

***

Одну подію в час єдиний розгорнім,
Єдине місце їй за тло ясне узявши:
Така трагедія сподобається завше.

***

Скрізь **імовірності** дотримуйте. Бува,
Чудною видасться і правда нам жива.
Безглузді ж вигадки нас тішити не можуть,
Бо ні ума вони, ні серця ні тривожать.

***

Як автор малювать героя почина, -

Нехай герой собі у всьому вірний буде
І з кону тим зійде, ким вийшов перед люди.

26. Закони написання комедії: природність зображення, прості й живі образи, розкриття характеру в дрібних деталях та жестах.

Коли комедії ви хочете служити,
Природу лиш саму за вчительку візьміте.
Хто вміє глибоко в серця людські сягати
І таємниці там заховані читати,
Хто знає й джигуна, і скнару, й марнотратця,
Од кого дивакам, ревнивцям не сховаться -
Той у комедії змалює легко їх
І разом виведе на сцену, як живих.
Малюйте образи ясні усюди і прості,
Хай жваві кольори панують на помості.
У різних відтінках природа нам жива
Людські характери і вдачі розкрива;
Багато змісту є у жести, у дрібниці, -
Але не легко нам до того додивиться.

27. Зіставлення двох нормативних поетик – античної та доби класицизму – дозволяє зробити висновки про унормованість вимог до художньої літератури до новітньої доби. Проте, потреба в унормованості заснована насамперед на творчій волі авторів. Тому, переходячи до літератури новітньої доби, пам'ятаймо: всі різноманіття сучасної літератури базується на досвіді попередніх століть. Діалектика строгих правил та вільного самовираження, перегуки текстів, мандрівні сюжети та герої – все це складає світове культурне тло, в якому ми перебуваємо.

Практичне заняття 4

Нормативна поетика (від Арістотеля до Буало).

Порядок роботи на теоретичному семінарі:

1. Увага, обговорюються обидва твори в кожній групі.
2. Ролі можете переставляти, таблицю додаю тоді пізніше
3. Працюємо в дещо відмінному від звичного порядку:

3.1. *Summarizers*. По одному на твір озвучують максимально стисло (до 5 речень) анотацію творів. Спочатку 1 людина – Арістотеля. Потім – друга людина – Буало.

3.2. *DL* всі по порядку, ставлять свої питання всій аудиторії.

Увага! Слідкувати за запитаннями колег, не повторювати питань.

Відповідати послідовно.

Можна ставити одразу всі 5 питань від групи, але тоді будьте уважні при відповіді.

3.3. *WM* озвучують по 5 термінів (з двох творів), які виписали, коментують їх роль в сучасному використанні. Починає група за рендом чойс, всі інші читають та доповнюють.

Не повторюватися!

3.4 *PP* озвучують ті 3 уривки (з двох творів), які видалися вам цікавими чи незрозумілими. Коментуємо, обговорюємо. Не повторюємося. Починає група за рендом чойс.

3.5. *Connerctors*

Озвучують 2-3 приклади з тих творів, **які ми вже прочитали**, котрі можуть слугувати ілюстраціями до теоретичних положень Арістотеля чи Буало.

3.6 *CC*: озвучують 2 приклади (по одному з кожного твору), які ілюструють культурні особливості країни чи епохи. Починає група за рендом чойс. Інші слухають та коментують, ставлять питання, доповнюють.

Питання для обговорення

1. Види поезії відповідно до об'єктів відтворення а) об'єктивна розповідь (епос), б) особистий виступ оповідача (лірика), в) відтворення подій у дії (драма).

2. Виникнення трагедії та комедії. Катарсис.

3. Триєдність драми за Арістотелем і Буало.

4. Поняття стилю за Буало.
5. Застосування принципів поетики Арістотеля і Буало до вивчених творів.
6. Мандрівні сюжети та образи (Фауст, Дон Хуан)

Самостійна робота 4.

1. Поповнення глосарію літературознавчих термінів (від 10).
2. Конспект: Арістотель. Поетика. Київ, Мистецтво, 1967. Розділи: I – VIII. С. 39 – 54. http://shron1.chtyvo.org.ua/Aristotle/Poetyka_vyd_1967.pdf
3. Буало Н. Мистецтво поетичне. пер. М.Т. Рильського К., 1967. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=2385>. Конспект: Пісні 1-3. Виписати цитати, що ілюструють основні принципи художньої творчості, характеристику жанрів та стилів.

(мал. 15)

ЗМІСЛОВИЙ МОДУЛЬ 2

НОВА ЛІТЕРАТУРА. ЛІТЕРАТУРА В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ

Тема 5. Романтизм і Реалізм як два способи світосприйняття

Лекції 9 – 11, практичне заняття 5.

Лекція 9. Реалістичний і фантастичний модуси.

α Становлення нової літератури, двох великих художніх систем: романтизму і реалізму. Засоби переосмислення та віддзеркалення дійсності, засоби сприйняття й аналізу. Художні засоби зображення такого переосмислення.

Ω Питання до лекції 9

1. Обґрунтуйте правомірність виділення реалістичного і фантастичного модусів у світовій літературі. Опишіть передумови домінування окремого модусу в на прикладі конкретних історичних періодів. Наведіть приклади творів та авторських персоналій.

2. Схарактеризуйте провідні художні засоби зображення дійсності фантастичного і реалістичного модусів художньої літератури. Проілюструйте свою відповідь прикладами творів XIX сторіччя.

Тези лекції 9

1. Постійний “маятниковий рух” між вічними питаннями

<ul style="list-style-type: none"> • Дух • Серце • Фантазія • Внутрішнє • Інтуїція • Уява • Синтез 	<ul style="list-style-type: none"> • Матерія • Розум • Реальність • Зовнішнє • Досвід • Спостереження • Аналіз
---	---

✓ Спробуйте самі продовжити цей перелік

✓ Який з “полюсів” домінував у кожному з вивчених нами періодів розвитку літератури?

✓ Але чи правомірне застосування бінарної логіки до самоусвідомлення людини в світі, яке виражено в художній літературі?

2. Пригадаймо “Поетику” Арістотеля:

• Можна і в трагедії зображати **дивовижне**, а в епопеї ще краще допускати **неймовірне**, через яке здебільшого і виникає дивовижне, бо дійової особи тут не видно.

• Дивовижне — приємне. Доказ цьому той, що, **розповідаючи, кожен щось додає, сподіваючись цим подобатись.**

- Якщо мистецтво зображає щось **неможливе**, то припускається **помилки**, але вона виправдана, якщо досягає своєї мети. Адже ця мета досягається, якщо та чи інша частина твору більше нас **хвилюватиме** (с.85) (Тобто: мета мистецтва – впливати на почуття людини. А фантастичне впливає сильніше – Є.К.)
- В поезії слід давати перевагу неможливому, але вірогідному, перед можливим, яке довіри не викликає (с.89)

3. Функція уяви в житті людини та її роль художній творчості:

HUMANS NEED FANTASY TO BE HUMAN. *TO BE THE PLACE WHERE THE FALLING ANGEL MEETS THE RISING APE*. [Terry Pratchett, *Hogfather*]

Уява – не тільки вимисел, фантазія, але й засіб пізнання світу та художня реалізація цього пізнання. В уяві поєднуються ірраціональні й раціональні пізнавальні здатності людини. Уява, як зазначає Кольридж, – “досвідома” здатність людини, яка включає й розум. Це діяльний посередник між людиною і природою, індивідумом і універсумом.

Уява володіє дивовижною здатністю проникати в речі та явища, їхні сутності й закономірності, їхню динаміку, і виражати все це в поетичних образах і картинах [Наливайко, с. 15].

4. Методи, засновані на уяві:

- Символізація (теорія тотожності),
- презумпція існування істинної реальності (двох і більше світів),
- пошук істини в глибині психіки людини,
- гра і метаморфоза (логіка міфу),
- фентезійний “ескапізм” як одивнення [Канчура].

6. Мімезис (чи можливий у фантастичному переосмисленні?)

наслідування дійсності, ідеї або творчості митця.

Термін античної естетики та філософії на позначення творчого процесу, відображення позачасових образів у реальному світі. Його вживали і в розумінні зображення різних предметів і явищ, дійсності загалом, **відмінних**

від копіювання, коли метою художнього трактування світу була потреба висвітлити його сутність, приховану за зовнішнім виглядом. **Арістотель** («Поетика»): митець відображає дійсність такою, **якою вона є**, або такою, **як про неї кажуть**, або такою, **якою вона могла б бути**, – відтворення наявного, можливого та ймовірного. **Платон** («Держава»): мімезис сприймається як безнадійне поширення «тіні тіней». Потрібне **безпосереднє відтворення ідеї**, а не її копій, «тіней» у вигляді конкретних речей. Артистичне осяяння.

Два альтернативна шляхи розвитку письменства:

- **Арістотелівська концепція** найповніше втілилася за доби Ренесансу, класицизму, реалізму, натуралізму, набувши звulьгаризованого трактування у «соцреалізм»,
  - **Платонівська** — у період середньовіччя, бароко, романтизму, модернізму
- [ЛЕ, т. 2, с. 47].

Конспект “Держави” Платона та сутність взаємодії образу, ідеї та видимого предмету дивіться у додатку до лекції («Платон і Буратіно»).

7. Дієгезис

Переказ, вигаданий художній світ, інша дійсність, у якій застосовано розповідь, історію, переказування, що відрізняється від показу, демонстрування [ЛЕ, т.1, с. 289].

8. Тіні на стіні: ідеї та видимі предмети. Платон і Буратіно.

Додаток до лекції №9

λόγος

- (від грец. λόγος – слово, поняття, судження, основа, наука, розум, мовлення, смисл) – категорія найбільш вживана в античній філософії для позначення **всезагальної (світової) закономірності, розумної основи світу** (Геракліт); те, що існує у всіх речах і направляє їх розвиток (стоїки);
- **знеособлений вічний розум, котрий створює все в світі з протилежностей,**

впорядковує і наперед визначає долю,

- єдине єство речей, що приховане за видимістю і доступне лише розуму [Кирик].

9. εἶδος

(грец. εἶδος — якість, вид, вигляд, образ, мета, сутність, намір) — термін античної філософії і літератури, спочатку означав «видиме», «те що видно», але поступово набув глибшого змісту — **«конкретна наявність абстрактного»**, **«речова даність у мисленні»**; в загальному значенні — *спосіб організації та/або буття об'єкта*.

10. Платон. Πολιτεία (кн. 7) [Платон]

Уяви собі, що люди ніби перебувають у підземному, подібному до печери помешканні, до якого на всю ширину печери веде відкритий для світла вхід. Люди сидять тут ще з дитинства, мають скуті кайданами ноги й шию, тож рушитися з місця вони не можуть і дивляться лише просто себе, бо повернути голову їм не дозволяють кайдани. Згори і здалеку падає на них світло вогню, до якого вони обернені плечима, а між вогнем і кайданниками проходить вгорі дорога, паралельно до якої, уяви собі, вибудований невисокий мур, що нагадує перегородку, яку штукарі встановлюють перед глядачами і над якою показують своє мистецтво. <...>

Тоді уяви собі, що уздовж цього муру люди носять всілякі витвори, тримаючи їх так, щоб вони були видні зверху огорожі: тут і статуї, і всілякі зображення інших живих істот, виконані з каменю і дерева. І, певна річ, що одні люди при цьому розмовляють, інші — мовчать.

— Дивний же ти малюєш образ і дивних кайданників! — вигукнув він.

— Подібних до нас, — сказав я. — Бо, передовсім, невже ти думаєш, що такі люди могли б бачити ще щось — своє чи чуже, окрім тіней, які кидає вогонь на протилежну стіну печери?

— Як вони можуть бачити щось інше, коли все життя ніхто з них голови

не поверне?

— А якщо йдеться про речі, які проносять за муром? Хіба не так само?

— Та так.

— І якби вони могли розмовляти один з одним, то як, на твою думку, чи не були б вони впевнені, що назвами окреслюють саме те, що мають перед собою, що бачать?

12. Короткий переказ діалогу

○ В глибині печери сидять люди і дивляться на стіну, по якій рухаються тіні. Їх увага повністю прикута до тіней. Вони **вважають**, що це і є **справжнє життя**.

○ Але обернувшись назад, **відділившись від інших людей**, які продовжують споглядати тіні, **можна побачити**, що на узвишші якісь люди в процесії несуть статую. Всі інші лише дивляться тільки на їх тіні.

○ Направившись до цієї процесії та **пішовши ще далі**, знаходиш **джерело світла**, яке кидає на них свої промені, щоб ті в свою чергу відкидали тіні. Так ти добираєшся до входу в печеру і **вперше споглядаєш світло**.

○ Таким чином, робиш **три кроки**: повертаєш голову, приєднуєшся до процесії і нарешті, виходиш до джерела печери, щоб побачити реальний світ, де споглядаєш безліч ідей.

○ Це і є, за Платоном, «фундаментальне сходження до гори»: перехід від тіней до дійсності, а від дійсності до прообразів.

○ Але далі йде «фундаментальне сходження до низу»: до тих, хто споглядає тіні і починаєш відкривати їм очі, кажучи: світло набагато більш змістовне, ніж гра тіней, що істина набагато цікавіша, ніж омана, що свобода краще, ніж рабство...

13. **Ейдос і архе**: якщо феномен субстрату в античній культурі сполучається з матеріальним (відповідно — материнським, жіночим) початком, то феномен ейдосу — з ідеальним (батьківським, чоловічим)

Історично Ейдос протиставлено архе.

У Платона зміст поняття істотно трансформується. Насамперед, **ейдос** тепер трактується **не як зовнішня, а як внутрішня форма**, тобто **іманентний спосіб буття речей**.

У філософії Платона під архетипом розумівся осяжний розумом зразок, «ейдос».

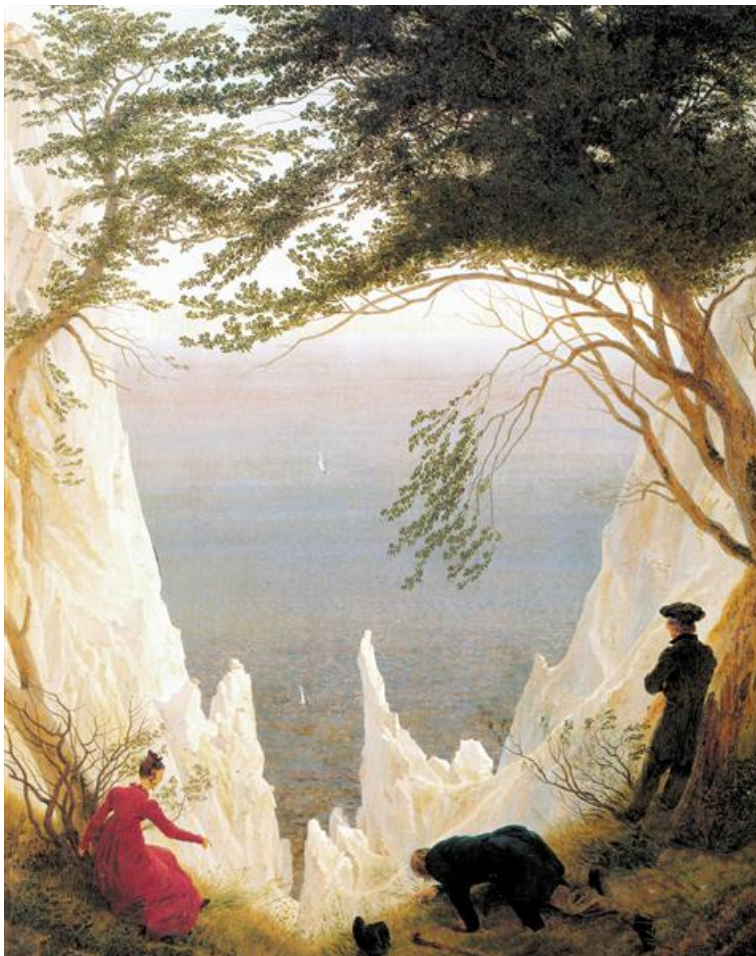
∞ Література для подальшого читання:

Канчура Є. О. Фентезі: оновлення погляду на світ і шлях до себе. “Дивослово. Українська мова і література в навчальних закладах”. - №6 (723), 2017. – С. 47-53

Кирик Д. Логос [Електронний ресурс] / Д. Кирик, М. Кисельов // Енциклопедія сучасної України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=56156.

Наливайко Д. С, Шахова К. О. Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму: Підручник.— К.: Заповіт, 2001.— 416 с. Вступ. С. 5 – 24.

Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. - К.: Основи, 2000. - 355 с.-- С. 209-239.

(мал. 16)

Лекція 10. Романтизм.

α Відмова від надмірної раціоналізації. Примат духу. Уява vs фантазія.

Рушійна сила фантазії та домінування фантастичного модусу. Ідея містичної єдності світу. Пошук ідеалів у минулому та природі. Зв'язок з образами Середньовіччя. Герой романтизму.

Ω Питання до лекції 10

1. Поясніть розуміння романтиками XIX сторіччя сутності уяви та фантазії. Розкрийте принципи відбору художніх засобів авторами цієї доби. Проілюструйте відповідь прикладами з творів.

2. Поясніть звернення романтиків XIX сторіччя до історизму, "місцевого колориту" та ідеї єдності з природою. Поясніть походження терміну "Романтизм" проведіть історичні паралелі. Продемонструйте на прикладах конкретних творів втілення названих ідей художніми засобами.

Тези лекції 10

1. Романтичне вікно як презумпція існування іншого, істинного світу:

- Погляд на іншу, недосяжну для глядача, художника, персонажа картини, реальність.
- Вікно відкривається у нескінченність;
- порив до свободи;
- дуалізм: буденний світ – інша реальність (перший план – вид крізь "вікно").

2. Історичне тло:

- ❖ Велика Французька Революція,
- ❖ Наполеонівські війни,
- ❖ національні рухи (Польща, Греція, Італія)
- ❖ таємні товариства,

- ❖ незалежність США,
- романтизація образу сильної людини-ватажка,
- пошук власної ідентичності як для особи так і для нації.

3. Історичне коріння:

- естетичні здобутки **Середньовіччя**,
- містика **Бароко**,
- чуттєвість **Сентименталізму**,
- ❖ відродження інтересу до **міфології** та вивчення культури **Середньовіччя**,
- ❖ новий погляд на **історію** [Мельник].

4. Жанри, літературна гра:

- Популярна література:
  - Історичний та пригодницький роман,
  - поема,
  - горор, фантастика, детектив,
  - балада,
  - драма.
- ✓ Збірники фольклору (справжні та вигадані).
- ✓ Літературні містифікації (Осіан, “Гюзла”, “Песни Западних славян”, Меріме – *Клара Гасуль*, Аврора Дюпен – *Жорж Санд*)

5. Міфологізм романтизму: *пам’ятка народного духу* (А. В. Шлегель)

- високе призначення митця та мистецтва, автор-творець-месія;
- поштовх до творення єдиної універсальної міфології;
- міф рівносильний одкровенню, таємниці історії;
- дуалізм добра і зла;
- віра в спасіння і воскресіння, есхатологію з позитивним завершенням;
- універсальна символіка поетичної свідомості;
- міфологізація часу, скасування часу: одночасність існування всього у

вічності;

- синкретичність;
- одухотвореність природи: матеріальна роздробленість світу протиставляється одухотвореній природі як єдиному цілому [Мельник].

6. Часопросторові орієнтири:

6.1 Німеччина:

Єнсський гурток (бр. Шлегелі) (1796...)

Новаліс (1772 – 1801)

Л. Тік (1773 – 1853)

Е.Т.А. Гофман (1776 – 1822)

Г. Гейне (1797 – 1856)

Новаліс:

“Романтизація — це не що інше як якісне потенціювання... Ця операція ще не до кінця пізнана. У ній **буденному** я надаю **високого** сенсу, повсякденне та прозаїчне наділяю таємною оболонкою, зрозумілому та відомому надаю цікавості незрозумілого. Це і є романтизація”.

Прочитайте уривок з повісті Е.Т.А. Гофмана "Золотий горнець" (), прослідкуйте, як в тексті оприявнюються два світи. Яку роль відіграє віра Ансельма в реальність того, що він бачить і чує. Порівняйте зі сприйняттям лісового туману персонажів балади Й. Гете "Вільшаний король", яку ви пам'ятаєте зі шкільного читання. Як ви сприймаєте розповідь про пригоди Ансельма, читаючи початок твору? А читаючи фінал?

Але зненацька монолог студента Ансельма обірвався, бо в траві коло себе він почув якийсь дивний шелест, цвіркотіння, що незабаром перейшло на віти та листя бузини, яка схилилась над його головою. То здавалося, наче шелестить вітер у листі, то ніби пташки, граючись, пурхали поміж вітами й зачіпали їх крильми. Аж нараз щось зашепотіло, зажебоніло, немовби квіти задзвеніли

кришталевими дзвіночками. Анзельм слухав і слухав. Та ось, він і сам не знав як, той шелест, і шепіт, і дзвін перейшли в ледь чутні слова:

— Тихше тут, тихше там, — вгору, вниз між гіллям, між пишного цвіту ми в'ємось, гойдаємось, між листям звиваємось. Сестрички, сестрички! Швидко, швидко вгору, вниз, — сонце вечірнє промінням стріляє, шурхотить вітрець, шелестить роса, квіти співають, пелюстками ворущать, і ми співаємо в квітах і вітах. Швидко заблісне в небі зоря. Сестрички, сестрички! Пора нам, пора!..

Та чудна мова все не стихала. Студент Анзельм думав: "Це ж вечірній вітрець, та й годі, але сьогодні він аж наче словами вишіптує". Коли це над його головою ніби задзвонили кришталеві дзвіночки. Він глянув догори й побачив, як три змійки, виблискуючи зеленавим золотом, обвилися навколо віття і простягали свої голівки до вечірнього сонця. Тоді знову щось зашепотіло й зажебоніло ті самі слова, а змійки сповзали й здіймалися вгору і вниз, крізь листя й віти. І коли вони так звивалися, то здавалось, що з бузинового куща крізь темне листя сиплються тисячі смарагдових іскор. "Та це ж вечірнє сонце грає так у бузиновому кущі", — подумав студент Анзельм, але дзвіночки задзвеніли знову — й Анзельм побачив, що одна змійка простягла голівку до нього. Немов електричний струм пронизав його наскрізь, він весь затремтів, глянув застиглим поглядом угору й побачив двійко чудових синіх очей, що з невимовною тугою дивилися на нього, і невідоме досі почуття небесної втіхи й найглибшого болю немовби пронизало йому груди. І поки він, повний гарячої жаги, дивився в ті чудові очі, солодкі акорди кришталевих дзвіночків забриніли ще дужче, іскристі [ЗО] смарагди посипалися на нього, оповили його золотим плетивом, вилискуючи тисячами іскор, граючись миготливим золотом барв. Бузиновий кущ ворухнувся й промовив:

— Ти лежав у моїм холодочку, мій запах огортав тебе, але ти не зрозумів мене. Запах — це моя мова, коли його запалює кохання.

Вечірній легіт пролетів мимо й шепнув:

— Я дув на твої скроні, але ти не зрозумів мене. Подув — це моя мова, коли його запалює кохання.

Сонячне проміння пробилося крізь хмари, і його сяйво наче горіло словами:

— Я обливаю тебе гарячим золотом, але ти не зрозумів мене. Жар — це моя мова, коли його запалює кохання.

І що більше поринав Анзельм у погляд чудесних очей, то гарячіша ставала його туга, палкіша жага. І раптом усе зарухалось, заворушилося, немов прокинулось до радісного життя. Квіти пахли навколо нього, і їхній дух линув, ніби чудовий спів тисячі флейт, а відгомін того співу золоті вечірні хмарки, що летіли мимо, несли з собою в далекі краї. Але щойно останній промінь сонця зник за горами і присмерк простелив свій серпанок на землю, як пролунав ніби із далекої далини низький, грубий голос:

— Гей, гей, а що там за гомін, за шепіт угорі? Гей, гей, а хто там так пізно шука за горами проміння? Годі вам! Нагрілись на сонці та наспівалися! Гей, гей, ану крізь кущі, по траві, ану по траві, по воді! Гей, гей! До-до-лу!..

До-до-лу!

І голос розтанув, як гуркіт далекого грому, а кришталеві дзвіночки урвалися різким дисонансом. Все змовкло, і Анзельм побачив, як три змійки, виблискуючи в траві, проповзли до потічка, зашурхотіли, зашелестіли, бовтнули в Ельбу, а над хвилями, де вони зникли, спалахнув тріскотливо-зелений вогник, засвітився скісно в напрямку міста і зник.

6. 2 Британія:

В. Блейк (1757 – 1827),

В. Водсворт (1770 – 1850),

С.Т. Кольридж (1772 – 1834),

Озерна школа,

В. СКОТТ (1771–1832),

Дж. Г. Байрон (1788 – 1824),

Дж. Кітс (1795 – 1821),

П.Б. Шеллі (1792 – 1822).

Проаналізуйте цитату Вільяма Блейка.

The world of imagination is the world of eternity. It is the divine bosom into which we shall all go after the death of the vegetated body. [...] All things are comprehended in the divine body of the Saviour, the true vine of eternity, the Human Imagination, who appeared to me coming to judgment ... and throwing off the temporal that the eternal might be established” [Auguries of Innocence].

Прочитайте вислови Семюеля Кольриджа про творчу природу уяви та чим вона відрізняється від звичайної вигадки:

Imagination is the faculty associated with **creativity** and the **power to shape and unify** <...> **fancy, dependent on and inferior to imagination, is merely “associative.”**

«Первинну уяву я вважаю живою силою і головним рушієм всього людського сприйняття»

Саме британському романтизму культура завдячує образу так званого "байронічного героя". Розгляньте ознаки цього образу та подумайте, кого б із сучасних персонажів масової культури ви схарактеризували, відповідно до цього трона. Перевірте свої здогадки.

Typical traits of the Byronic Hero

Is usually male (though there may be some rare female examples) and is always considered very attractive physically and in terms of personality, possessing a great deal of magnetism and charisma, using these abilities to achieve social and romantic dominance. One mark against him personality-wise, however, is a struggle with his own personal integrity.

Is very intelligent, perceptive, sophisticated, educated, cunning and adaptable, but also self-centered.

Is emotionally sensitive, which may translate into being emotionally conflicted, bipolar, or moody.

Is intensely self-critical and introspective and may be described as dark and brooding. He dwells on the pains or perceived injustices of his life, often to the point of over-indulgence. May muse philosophically on the circumstances that brought him to this point, including personal failings.

Is cynical, world-weary, and jaded, often due to a mysterious Dark and Troubled Past, which, if uncovered, may reveal a significant loss, or a past misdeed which still haunts him, or, conversely, that he may be suffering from an injury committed against him.

He's extremely passionate, with strong personal beliefs which are usually in conflict with the values of the status quo. He sees his own values and passions as above or better than those of others, manifesting as arrogance or a martyr-like attitude. Sometimes, however, he just sees himself as one who must take the long, hard road to do what must be done.

His intense drive and determination to live out his philosophy without regard to others' philosophies produce conflict, and may result in a tragic end, should he fail, or revolution, should he succeed. Because of this, he is very rebellious, having a distaste for social institutions and norms and is disrespectful of rank and privilege, though he often has said rank and privilege himself. This rebellion often leads to social isolation, rejection, or exile, or to being treated as an outlaw, but he won't compromise, being unavoidably self-destructive. [TV Tropes. Byronic Hero]

6.3 Америка:

В. Ирвінг (1783 –1859),

Дж. Ф. Купер (1789 –1851),

Н. Готторн (1804–1864),

Е. А. По (1809 – 1849),
Г. Мелвіл (1819 –1891).

Зверніть увагу на мотив "благородного дикуна" в творах американського романтизму.

6.4 Франція:

В. Гюго (1802— 1885)
Жорж Санд (1804 — 1876)
Проспер Меріме (1803-1870)

Зверніть увагу на історизм, байронічні фігури та елементи літературних містифікацій в творах французького романтизму.

6.5. Російська імперія

А. Міцкевич (1798-1855)
Т. Шевченко (1814-1861),
П. Куліш (1819-1897),
В. Жуковський (1783-1852),
К. Рилєєв (1795-1826),
О. Пушкін (1799-1837),
М. Лермонтов (1814-1841).

Що спільного й чим відрізняються зазначені постаті, знакові для доби романтизму на теренах імперії. Як вони корелюють з властивим для романтизму тяжінням до національних коренів, як відлунює історизм, та назвіть елементи колоніальної свідомості у представників титульної культури імперії.

🔗 Література для подальшого читання:

Наливайко Д. С, Шахова К. О. Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму: Підручник. К: Заповіт, 1997. – 416 с. <http://194.44.152.155/elib/local/sk637758.pdf>
[Романтизм](#) // Волков А. (гол. ред.) Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Буковинський центр гуманітарних досліджень. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 634 с

Романтизм // Літературознавча енциклопедія. Автор-укладач Ковалів Ю.І., Т.2, Київ: Академія, 2007. – С.350-353.

Мельник Д. М., Яремчук В. В. Вплив філософсько-естетичних поглядів романтиків на творчість “Інклігів” [Електронний ресурс]/ Мельник Д. М., Яремчук В. В. // Витоки літератури фентезі. Поезія у контексті метажанру фентезі. Збірник матеріалів наукового практичне заняття Центру з Дослідження Літератури Фентезі при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (17 листопада 2016, 21 квітня 2017) / Ред. Рязанцева Т. М., Канчура Є. О. – Київ, 2018. – С. 33–44. – Режим доступу:

<http://www.ilnan.gov.ua/media/k2/attachments/vytokyLF2.pdf>.

Byronic Hero. TV Tropes [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<https://tvtropes.org/pmwiki/pmwiki.php/Main/ByronicHero> .

(мал. 17)

Розгляньте репродукцію картини Огюста Ренуара "Парасольки". Спробуйте дати відповідь на питання: Як імпресіонізм пов'язаний з реалізмом? (Відштовхуємося від концептів "враження" та "відтворення").

Лекція 11. Реалізм.

α Спостереження та аналіз дійсності. Досвід як критерій. Типізація характерів та ситуацій. Мімезис та дієгезис. Великі прозові форми. Роман-епопея. Циклізація. Психологізм роману. Саморозвиток характерів. Авторська позиція в романі.

Ω Питання до лекції 11

1. Поясніть поняття *мімезис* та *дієгезис* як засоби відтворення дійсності. Проілюструйте відповідь прикладами творів XIX сторіччя. Назвіть особливості психологічного роману. Наведіть ознаки авторської позиції в романі.

2. Обґрунтуйте передумови появи великих прозових форм у реалістичній літературі XIX сторіччя. Поясніть прагнення авторів до циклізації прози. Розкрийте принцип типізації характерів і ситуацій.

Тези лекції 11

1. Теорія маятникового руху літературних напрямів та стилів:

- від пошуків спільності до пошуків складності,
- від завершених і “закритих” **форм** до **форм** вільних і навіть “безформних”.

З цього погляду весь світовий літературний процес можна уявити у вигляді чергування переважно життєподібних та символіко-спіритуалістичних форм (Д. Чижевський, цит. за [ЛЗПЛ].)

2. Контекст доби:

- Відкриття в галузі природничих наук;
- спостереження та експеримент;
- розвиток медицини та гігієни;
- зміна ролі буржуазії;
- поширення освіти в нові прошарки суспільства;
- соціально-політичні рухи та теорії;

- рух людей з сільського господарства в індустрію (з села в місто);
- відчуження людини від результатів її діяльності, тема “малої людини”.

Пригадайте поняття "романтичного вікна". Що домінує в реалізмі: вікно чи вітрина?

3. О. де Бальзак:

- ✓ Перемога реалізму над романтизмом зумовлена торжеством науки над фантазією.

Стендаль:

- ✓ Правда, гірка правда.
- ✓ Література повинна стати дзеркалом, з яким ідеш по великій дорозі. То воно відбиває голубінь неба, то брудні калюжі та вибоїни.

4. Соціальний та психологічний напрями, моралізаторська традиція:

О. де Бальзак, Стендаль, М. Гоголь, І. Нечуй-Левицький, Л.Толстой, Ф.Достоевський, Ч.Діккенс, В. Теккерей.

7. Г. Флобер:

- Звільнення від впливу романтичного пафосу, його іронічне розвінчання (“Мадам Боварі”).
- Абсолютизація принципу саморозвитку характерів і сюжету.
- Відмова від авторського втручання в розповідь. (Письменник у своєму творі повинен бути, як Бог у природі: бути присутнім скрізь та бути невидимим ніде).
- Вплив на читача лише за допомогою стилю.
- Крок до натуралізму [Ваховська, с. 6-22].

8. Натуралізм

Е. Золя, Г. де Мопассан

Шлях граничної об’єктивності, біологізму в трактуванні людської натури, відмови від принципу типізації та соціальної зумовленості поведінки людини.

9. Хронотопи роману:

- Дорога (+ зустріч),
- замок,
- вітальня (+дім),
- провінційне містечко [Бахтін].

10. Циклізація прози

- ✓ Бальзак, Людська комедія (3+48).
- ✓ Золя, Ругон-Макари (20 т.).
- Спроба охопити всі сфери життя людини,
- дати найповнішу картину,
- соціальна та природна історія на прикладі однієї родини,
- всі елементи/персонажі пов'язані в той чи інший спосіб,
- принцип природничих наук застосований до опису життя людини.

∞ Література для подальшого читання:

- Бахтин М. М. *Формы времени и хронотопа в романе / Литературно-критические статьи / Бахтин М. М.; сост. С. Бочаров, В. Кожин.* – М. : Художественная литература, 1986. – 543 с. С 275-281
- Бальзак, Оноре де. *Твори в 10 томах, том 1. [Передмова до Людської Комедії](#). Ессе* — К.: Дніпро, 1989. — с.44-59, переклав Віктор Шовкун.
- Ваховська Н.Л. (укл), Фесенко В.І. (ред.), Висоцька Н.О. (ред.). *Література порубіжжя 19 - 20 століття. Курс лекцій : навч. посіб. з історії зарубіж. л-ри для студ. 3 курсу.* - К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. - 152 с.
- Копистянська Н. Х.. *Час і простір у мистецтві слова: монографія / Н. Х. Копистянська.* — Львів: ПАІС, 2012. — 344 с.
- Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Буковинський центр гуманітарних досліджень.* – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 634 с
- Стендаль Ф. [Расин и Шекспир](#) / Фредерик Стендаль. // *Собрание сочинений в пятнадцати томах. Т.7 – М. – 1959.*
- Bemong Nele, Borghart Pieter, De Dobbeleer Michel, Demoen Kristoffel, De Temmerman Koen & Keunen Bart (eds.) (2010). *Bakhtin's Theory of the Literary Chronotope: Reflections, Applications, Perspectives.* Gent, Academia Press.

Практичне заняття 5

Романтизм і Реалізм як два способи світосприйняття.

Теоретичні питання для обговорення

1. Від Веймарської школи до Єенського гуртка романтиків. Особливості німецького романтизму. Фантастичний модус.

Ернст Теодор Амадей Гофман Золотий горнець

2. Історизм романтизму (Гюго, Скотт та ін.)

Віктор Гюго. Людина, що сміється.

3. Роман виховання та початок психологічної прози:

Шарлотта Бронте. Джейн Ейр.

4. Циклізація прози. **Оноре де Бальзак. Шагренева шкіра.**

5. Натуралізм та Імпресіонізм. **Еміль Золя. Дамське щастя.**

Самостійна робота 5

1. Ведення власного глосарія літературознавчих термінів, (від 15 одиниць).

2. **Конспект:** Наливайко Д. С, Шахова К. О. Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму: Підручник.— К.: Заповіт, 2001.— 416 с. Вступ. С. 5 – 24. <http://194.44.152.155/elib/local/sk637758.pdf>.

3. **Конспект:**

Бальзак О. Передмова до «Людської комедії» (пер. Віктор Шовкун) Есей.

http://chtyvo.org.ua/authors/Balzac_Honore_de/Peredmova_do_Liudskoi_komedii/

Стендаль. Естетика реалізму : Збірник. Пер. з фр. /Упорядкування, вступ, стаття і приміт. І. М. Овруцької.— К.: Мистецтво, 1983.— 278 с.— (Пам'ятки естет, думки).

Тема 6. Доба модернізму: зміни у свідомості

Лекція 12, практичне заняття 6.

(мал. 18)

Ви напевно пізнаєте будинок на фото. Як відрізняється його архітектура та оздоблення від тих форм, до яких ви звикли, Що впадає у око? Зверніть увагу на плавність ліній та рослинні елементи декору. Як пов'язана зімни у декоративному мистецтві з особливостями доби?

Лекція 12. Модернізм

α Зміни у світогляді на межі XIX і XX сторіч. Систематизація та індустріалізація на макро й мікрорівнях. Концепція особистості. Пошук істини в глибині душі людини. Нові художні форми. Художні течії доби модернізму. Декаданс. Авангардизм. Нова міфологізація та міфотворчість.

Ω Питання до лекції 12

1. Схарактеризуйте зміни у світогляді на межі XIX і XX сторіч. Поясніть вплив на свідомість людини тенденцій до систематизації та індустріалізації на макро і мікрорівнях. Розкрийте зміни у концепції особистості. Назвіть провідні течії літератури періоду порубіжжя та представників цих течій.

2. Розкрийте особливості підходу до зображення духовного світу людини в літературі порубіжжя XIX-XX сторіч. Схарактеризуйте поняття *натуралізм*, *імпресіонізм*, *декаданс*, *авангардизм*. Наведіть приклади персоналій та творів названих течій. Розкрийте генезу нових художніх форм та прийомів, проілюструйте прикладами.

Тези лекції 11

1. Ми вступаємо у XX сторіччя – на територію поточних термінологічних баталій та теоретичних дискусій.

Три найближчі лекції носитимуть назви літературних (та філософських) течій, проте “це не точно”, адже живий літературний процес та мислення модерної людини важко піддається класифікації та різноманітним “ізмам”.

Окремі митці декларували свою приналежність певним школам та напрямам (і ми їх назвемо). Інші – навпаки – обурюються при спроби віднести їх до тієї чи іншої категорії (їх теж – при нагоді).

Тому тримаймося хронологічних дороговказів та пам’ятаймо про умовність категорій (це вам не Класицизм)

Тому предмет нашої розмови сьогодні:

Література порубіжжя та першої половини XX століття

2. Базові терміни

- **Модерн** – сучасність. *Ш. Бодлер*: умонастрій, протиставлений академізму, що усталює класичну традицію. *Г. Гегель*: індивідуалізм звичаїв, право на критику та свободу совісті, незалежну від традиції автономію поведінки, ідеалістичне світосприймання (ЛЕ, Т.2, с. 64).

В мистецтві Модерн:

- *Арт Нуво* (порубіжжя),
- *Арт Деко* (міжвоєнні десятиліття)

- **Модернізм** – панівний напрям, складний комплекс літературно-мистецьких тенденцій, що виникли наприкінці XIX ст як заперечення

ілюзіоністсько-натуралістичної практики в художній дійсності, як спростування заангажованості митця, і проіснували до другої половини ХХ ст. [ЛЕ. Т.2, с.64-65; [+ЛЗПЛ](#)]

- **Авангардизм** – комплекс явищ у мистецтві 1-ої третини ХХ ст., якому притаманне прагнення до радикального оновлення змістовних та формальних принципів творчості, і як наслідок, відмова від канонів мистецтва епох, що передували йому. Проявився у цілій низці течій та шкіл (фовізм, кубізм, футуризм, абстракціонізм, дадаїзм, сюрреалізм, експресіонізм, конструктивізм, імажизм) [[ЛЗПЛ](#)].
- **Декаданс** – визначення кризових явищ у філософії, естетиці, літературі та мистецтві кін. ХІХ — поч. ХХ ст. Характерними рисами світогляду вважаються суб'єктивізм, індивідуалізм, зневіра, недовіра до можливостей людини змінити світ і самому змінитись на краще. [[ЛЗПЛ](#)] (*Пригадайте, хто казав: «Який я, в біса, декадент?», з якої нагоди? Чи згодні ви із цим висловом, тобто, чи можна його автора вважати декадентом? А модерністом?*)

3. Особливості менталітету доби:

- ✓ Ту кризу свідомості, яку пережила людина на межі ХІХ – ХХ сторіч, людство, (ІМХО – Є.К.) не переживало до того ніколи.
- ✓ Але людина це пройшла, і знайшла себе.
- ✓ І література в цьому посприяла, бо допомогла людині знайти силу в собі самій, а не в зовнішньому джерелі.

4. Контекст доби: як **сприймалися** відкриття звичайними людьми.

- **Дарвін** (1859): людина не вінець Творіння, а лише одна з ланок в системі видів.
- **Менделєєв** (1869): ми всі складаємося з елементів, які можна описати в періодичній таблиці.
- **Ніцше** – “Бог вмер” (1881): *і все дозволено. І нікому захистити людину.*

- **Фрейд** (від 1880 і далі): *людина в основі своїй залежить, насамперед, від тілесних бажань, і тільки тонкий зовнішній покров стримує в людині звіра.*
- (додаймо хвилі революцій, руйнацію імперій та дві світові війни)

5. Криза світосприйняття

Становлення "світу без Бога", руйнація самоусвідомлення людини як вершини творіння і самоцінності внутрішнього світу спонукає людину шукати духовну опору у закритих до цього часу напрямках. Тобто, в собі самій. Пошук самоусвідомлення й самоідентифікації.

(Згодом Юнг назве подібний шлях *індивідуацією*, шляхом до справжнього **Я** людини)

6. Технології:

Стрімкий розвиток науки та техніки не може створити опори, технології не дають відповіді на питання Добра і Зла. Більше того, людина потрапляє в залежність від машин, стає частинкою конвеєра. Створюється враження, що старий звичний світ зникає без вороття.

Зокрема, Дж. Р. Р. Толкін писав про *світ легенд та дерев, що зникає*.

7. Рух за права жінок

- Майнові та соціальні права,
- виборче право,
- право на вибір професії та рівну платню,
- право на особистий простір ("власна кімната"),
- визнання жіночої сексуальності (жінка не є тільки джерелом насолоди, вона має право на насолоду, і в цьому немає нічого ганебного).

8. Що дав психоаналіз?

- Визнання складності психіки людини та усвідомлення взаємодії елементів психіки.
- Пошук істини в глибинах психіки людини стає можливим.

- Визнання фізичної (тілесної) складової індивідуальності. Визнання права людини на задоволення тілесних бажань (зняття тавра гріха).

9. Протиставлення модерності реального світу і модерності літератури

Якщо реальний світ руйнує людину, митець шукає порятунку в мистецтві:

“Пошук літературою модерності у ХХ столітті означав загострену алієнацію від модерності, яка складається з «культу розуму, ідеалу свободи, визначеного в рамках абстрактного гуманізму, а так само орієнтації на прагматизм, культ дії й успіх... — ключові цінності тріумфальної цивілізації, заснованої середнім класом». Саме ця алієнація лягла в основу певного типу мистецтва, що його називають модернізмом, за яким стоїть визначена філософія життя й творчості. Воно було засадничо **неміметичним**”[Павличко, с. 13-4].

10. Що означає не-міметичне мистецтво?

“В модернізмі нарративні й логічні моделі поезії змінилися **сугестивними, амбівалентними образами й символами**. Тоді ж традиційні нарративні структури й причинно-наслідкові моделі оповіді в прозі відступили перед зображенням хаотичної й проблематичної природи суб’єктивного досвіду”.

“Модерна людина поступово втрачала певність у цінностях попередньої епохи, скепсис став виразником духу часу, **пізнання** бачилося як процес **суб’єктивний**, а його **результати** — як **відносні**”[Павличко, с. 13-4].

11. Міф як основа єдності художнього тексту:

Інтерес до міфу як глибинної основи людського та історико-культурного буття. Поява літератури, яка могла б протистояти машинізації життя, спонукати людину до пошуку шляху до вічних істин, до Добра у глибині душі, та базувалася б на авторському трактуванні міфологічних систем, була історично обґрунтованою.

12. Міф на сцені

Генрік Ібсен – Пер Гюнт (1876)

А. Островський – Снегурочка (1873)

Леся Українка – Лісова пісня (1911)

Взаємодія світу людей та світу чарівних істот – духів природи, персонажів фольклору. Відродження міфопоетичної свідомості.

13. Пошук нових форм в літературі: школи та течії

(детальніше читаймо в ЛЗПЛ та ЛЕ)

- імпресіонізм,
- символізм,
- імажизм,
- футуризм,
- потік свідомості,
- експресіонізм,
- екзистенціалізм.

14. Імпресіонізм

Як художньо-стильовий прийом: С. Малларме, П. Верлен, А. Рембо.

- ✓ Відсутність будь-якої стійкої сталої форми,
- ✓ зображення предмету або явища в уривчастих, миттєвих штрихах,
- ✓ видиме безладдя при повній єдності авторського відчуття.

Малларме: “малювати не річ, а здійснюваний нею ефект”.

М. Пруст: “Тільки враження — критерій істини”.

15. Символізм

Первісна та єдино цінна “вища реальність”, сфера ідей, у яку можна проникнути за допомогою **символу**.

- Поезія адресована не розумові, а почуттю,
- перевага натяку перед прямим звертанням до читача,
- сугестивна поезія.

С. Малларме, П. Верлен, А. Рембо, М. Метерлінк, Е. Верхарн, М. Рільке, Г. Ібсен, А. Чехов, А. Блок, М. Вороний.

16. Імажизм

- Основа істинної поезії – конкретний образ, а не ідея
- розробка нової ліричної форми, заснованій на точній презентації образу
- словесна економії
- верлібр
- Неприйняття символізму та традиційних форм.

Е. Паунд, С. Єсенін, Б.-І. Антонич

17. Футуризм

“Звільнення від старої літератури”

- руйнація синтаксису: скасування прикметників, прислівників і пунктуації,
- хаотичний динамізм,
- звуконаслідування,
- руйнування словесного образу,
- математичні знаки,
- різноманітні типографські шрифти
- Повне звільнення від особистісного “Я” автора.
- Культ генія-індивіда”, надлюдини, що насильно підриває всі традиції.

Ф. Марінетті, Д. Бурлюк, М. Бажан, В. Маяковський, І. Северянін

18. Потік свідомості

Розширений внутрішній монолог

- ✓ Підкреслена увага до духовного життя особистості,
- ✓ Спонтанність виникнення думок та образів,
- ✓ Відсутність чіткої послідовності,
- ✓ Поєднання свідомого та несвідомого, раціонального та чуттєвого,
- ✓ Підвищена емоційність,

- ✓ Зменшення ролі автора на користь "я" героя,
- ✓ Безперервність процесу внутрішньої діяльності особистості,
- ✓ Глибинний психологізм

Стилістично "потік свідомості" виявляється у синтаксичній неупорядкованості мовлення, використанні невластиве прямої мови, оповідної манери, ремінісценцій, ліричних відступів, асоціацій.

Художній час у цьому потоці є часом "життя душі" літературного героя, що може вміщувати у собі не тільки минуле, теперішнє і майбутнє, а й бажане, уявне, омріяне.

Дж. Джойс, М. Пруст, Г. Стайн, В. Вулф.

Вчитайтесь у приклад потоку свідомості (Дж. Джойс, Улісс), які зовнішні особливості тексту одразу впадають в око? Чого досягає автор, вдаючись до такого формального прийому? Про що думає Моллі? Як пов'язані її думки перед сном між собою? Чому вони перетікають одна в одну?

Stream of consciousness from James Joyce's Ulysses, Molly seeks sleep:

a quarter after what an unearthly hour I suppose theyre just getting up in China now combing out their pigtails for the day well soon have the nuns ringing the angelus theyve nobody coming in to spoil their sleep except an odd priest or two for his night office the alarmclock next door at cockshout clattering the brains out of itself let me see if I can doze off 1 2 3 4 5 what kind of flowers are those they invented like the stars the wallpaper in Lombard street was much nicer the apron he gave me was like that something only I only wore it twice better lower this lamp and try again so that I can get up early

Порівняйте текст із перекладом (О. Мокровольський). Які деталі випущено, до яких трансформацій вдається перекладач?

мене пробило чверть на котру ж то несосвітенну годину наразі певне якраз устають у Китаї заплітають на день свої кіски небавом у черниць їхній

ранковий благовіст до них ніхто не пхається порушувати їхній сон хіба котрий священник чи 2 їх прочовгають на нічне богослужіння в сусідів будильник із першими півнями дзеленчить так що чи не розлетиться на друзки побачимо чи зумію я бодай задрімати 1 2 3 4 5 і що за квіти вони вигадали ніби зорі на Ломбард-стрит шпалери були куди красивіші схоже на фартух що він мені подарував а я надягала його лише двічі краще лампу прикрутити і знову спробувати так щоб змогла встати чимраніше

[Улісс: роман/Джеймс Джойс; з англ. пер. О. Терех, О. Мокровольський; Коментар, О. Мокровольський; До дня Джеймса Джойса, післямова, В. Скуратівський. — К.: Вид-во Жупанського, 2015. — (Майстри світової прози). — 736 с.]

19. Експресіонізм

- Зосереджена увага на реальному житті, але не на його реалістичному чи натуралістичному розумінні, а його філософських основах. **“Не камінь, що падає, а закон тяжіння”**
- Вчення Фрейда. Примат підсвідомого, значення пам’яті та інтуїції.
- Природа – творчій процес та прорив.
- Особистість переповнена емоціями, розірвана, розщеплена, нездатна внести гармонію у світ, встановити зв’язок з ворожим світом

20. Експресіонізм Кафки

- Людина живе у ворожому світі. Її сутнісні сили відчужені у створених нею інститутах, які протистоять їй.
- Прагнення щастя нездійсненне.
- Водночас прагнення знайти дещо стале та незмінне: “незруйноване”, “світло”
- Доля особистості належить не їй, а тому, абстрагувалося від людини, відділилося від неї. Суспільна організація буття стоїть над людиною та спотворює її сутність.
- Хаос світу сильніший за людину, проте, навіть коли гине у хаосі, людина “світить”.

[Обов’язково відкрийте посилання на відео: дзеркало, розпад особистості, та відновлення її.](#)

Прочитайте зачин роману Фр. Кафки "Процес". Як протагоніст сприймає вторгнення у його життя? Як автор демонструє дію суспільних інституцій, порядку, створеного людиною, на саму людину? Що сприймається як протиприродне в діалозі? Яку роль відіграє концепт "правова держава" в міркуваннях К.? Чому прізвище головного героя скорочене до ініціалу? Що означає тут "тішився свободою"?

Процес Розділ 1

Арешт. Розмова з фрау Грубах, потім із панною Бюрстнер

Напевне, хтось обмовив Йозефа К., бо одного ранку, дарма що він не скоїв жодного злочину, його заарештували. Куховарка фрау Грубах, його хатньої господині, щодня на восьму годину ранку носила йому сніданок, але цього разу вона не прийшла. Такого ще ніколи не траплялося. К. зачекав якусь мить, подивився, не підводячи голови з подушки, на стару, що жила на тому боці вулиці і тепер з не баченою досі цікавістю приглядалась до нього, а тоді, водночас здивований і голодний, погукав куховарку. В двері нараз постукали й зайшов чоловік, дотепер К. ще не бачив його у цій квартирі. Він був стрункий, а проте кремезний, його чорне, прилегле до тіла вбрання, схоже на дорожні костюми, мало всілякі складки, кишеньки, пряжки, гудзики та ще й пояс і тому, хоч годі було второпати, навіщо те все, видавалося дуже практичним.

– Хто ви? – запитав К. і підвівся на ліжку.

Чоловік, проте, не звернув уваги на ці слова, немов з його появою треба було змиритись, і натомість запитав сам:

– Ви гукали?

– Анна мала принести мені сніданок, – мовив К. і спробував, не вдаючись до слів, уважно придивитись до незнайомця, поміркувати й визначити, хто він, власне, такий. Але той не дав йому цієї змоги, бо підійшов до дверей, прочинив їх і сказав комусь, хто, здається, стояв біля самого порога: "Він хоче, щоб Анна принесла йому сніданок". У сусідній кімнаті розлігся регіт, проте годі було визначити, сміється одна людина чи декілька. Хоча така відповідь не сповістила незнайомцеві нічого, чого б він не знав уже давніше, цей непроханий гість обернувся до К. і немов наказав йому:

– Неможливо.

"Дивна річ, – подумки мовив К., зіскочив з ліжка і притьмом надягнув штани. – Зараз подивлюся, що там за люди в тій кімнаті і як фрау Грубах пояснить мені цю ситуацію". К. одразу звернув увагу, що він не наважився заговорити вголос, – отже, певною мірою визнав за незнайомцем право бути присутнім у кімнаті, – але така несміливість видалася йому незначущою. Та чужинець, здається, прочитав його думку, бо сказав:

– Може, вам краще залишатися тут?

– Я й тут не залишусь, і не дозволю вам розпитувати мене, поки я не почую, хто ви.

– Та я хотів як краще, – промовив чужинець і тепер уже сам відчинив двері.

К., як і намірявся, повільно ступив до сусідньої кімнати, і попервах йому видалось, ніби з учорашнього вечора там нічогосінько не змінилось. То була вітальня фрау Грубах, і, можливо, ця захаращена меблями, килимками, порцеляною та фотографіями кімната стала трохи просторіша, ніж звичайно, проте одразу помітити таке збільшення простору було годі, тим паче, що головна зміна полягала в присутності чоловіка, який сидів із книжкою коло відчиненого вікна і тепер відірвав від неї очі.

– Чого ви вийшли з кімнати? Хіба Франц нічого не казав?

– Казав, але чого вам від мене треба? – відповів К. і озирнувся, на мить перевівши погляд з нового незнайомця на того, що звався Франц і тепер став у дверях. Потім глянув у вікно і знову побачив, як у будинку навпроти стара з суто старечою пожадливою цікавістю підступила до вікна, щоб і далі приглядатися геть до всього. – Я хочу бачити фрау Грубах, – проказав К. і, наміряючись іти, вдавав, немов виривається від обох чоловіків, хоча ті були далеченько від нього.

– Ні, – заперечив чоловік біля вікна, кидаючи книжку на стіл і підводячись. – Вам нікуди не можна, ви заарештовані.

– Я вже бачу, – кивнув головою К. – А за що?

– Ми тут не для пояснень. Зайдіть до своєї кімнати і чекайте. Ваш процес тільки-но на початку, тож про все ви дізнаєтесь слушного часу. А от я, коли отак по-дружньому розмовляю з вами, виходжу за межі своїх обов'язків. Але, сподіваюсь, нас ніхто не чує, крім Франца, а він і сам усупереч інструкціям занадто приязний з вами. Якщо вам і далі так щаститиме, як пощастило з вартою, то й боятись нема чого.

К. захотів сісти, але аж тепер побачив, що в кімнаті є тільки отой стілець біля вікна.

– Ви ще пересвідчитесь, що з вами тут ніхто не жартує, – сказав Франц і водночас з іншим чоловіком підступив до К. Вони обидва помацали нічну сорочку К. і додали, що відтепер йому доведеться вдягати куди грубшу білизну, але оцю сорочку, так само як і решту одягу, вони зберігатимуть, і якщо вирок суду буде для нього сприятливий, речі йому повернуть. "Це навіть краще, ніж просто віддавати їх на збереження, – переконували вони, – бо там не раз трапляються крадіжки, крім того, як мине певний час, там продають геть усе, не зважаючи, чи вже скінчився процес тієї особи, яка здавала речі. А які довжелезні тепер процеси, надто останнім часом! Хай там як, зрештою вам повертають виторг за продані речі, але, по-перше, той виторг украй мізерний, бо під час розпродажу все вирішує не запропонована ціна, а розмір хабара, до того ж, як показує досвід, сума виторгу, переходячи з рук до рук, з роками дедалі меншає". – К. навряд чи й дослухався до цих слів, право користуватись власними речами, які начебто ще належали йому, він поцінував невисоко; набагато важливіше, гадав він, з'ясувати своє становище, але в присутності тих людей ні на мить не спромагався зосередитись; другий вартовий – так, це безперечно варта – всякчас ніби по-дружньому припірав його черевом, та, придивившись, К. побачив, що до того гладкого тіла аж ніяк не пасує сухе, кістляве обличчя з довгим, скрученим набік носом, побачив, як понад його головою вартові очима порозуміваються між собою. Що це за люди? Про що вони говорять? Чиї накази виконують? Адже К. живе в правовій державі, де всюди панує мир і шанують закон, – хто ж наважиться принизити його у власному помешканні? К. завжди був схильний якомога менше всім перейматися, згадував про лихо тільки тоді, як воно ставалося, нітрохи не дбав про майбутнє, навіть коли навколо вчувалася загроза. К. здавалося, ніби тут щось не так, ніби до цієї пригоди можна поставитись як до жарту, щоправда, грубого, і цей жарт з якихось незбагнених причин, можливо, тому, що сьогодні йому виповнюється тридцять років, надумали утнути з ним його колеги з банку, – чом би й ні? Може, треба знайти якийсь привід і розреготатись вартовим в обличчя, і тоді вони теж засміються, може, це просто посильні, що стовбичать на розі вулиці, – а вони наче й скидаються на них, – проте цього разу К., відколи він уперше відчув на собі погляд вартового Франца, не хотілося випускати з рук бодай найменшої своєї переваги, – напевне ж, він має їх! – над очима людьми. В тому, що згодом казатимуть, мовляв, він не розуміє жартів, К. не вбачав великої для себе небезпеки, добре пам'ятаючи, дарма що не мав звички вчитись на власному досвіді, про одну, власне, незначущу пригоду, коли він, на відміну від своїх куди

стриманіших товаришів, повівся, навіть не здогадуючись про можливі наслідки, так необережно, що стягнув на себе кару. Такого більше не станеться, принаймні цього разу; якщо це комедія, він підграватиме.

К. іще тішився свободою. "Дозвольте", – кинув він і покwapно пройшов між вартовими до своєї кімнати. "Здається, він поводить розважливо", – почувся голос позаду. В кімнаті К. одразу повисував шухляди письмового столу, там усе було складене дуже охайно, але, розхвилювавшись, він ніяк не міг знайти такого потрібного тепер посвідчення особи. Нарешті К. пощастило знайти документ про право водити велосипед, і він хотів був податись із ним до вартових, як раптом той папір видався йому безвартісним, і бідолаха заходився шукати далі, аж поки знайшов довідку про народження. Коли К. знову ступив до сусідньої кімнати, якраз відчинились протилежні двері і в кімнату намірялася зайти фрау Грубах. Вона показала лише на мить, бо, заледве його впізнавши, так збентежилась, що, навіть не вибачившись, зникла й украй обережно причинила двері. "Та заходьте!" – ще встиг гукнути їй К. А тепер він стояв серед кімнати зі своїми паперами, дивився на двері, які вже не відчинялись, і аж злякався, коли його погукав вартовий, що сидів за столиком біля відчиненого вікна і, як тільки тепер побачив К., доїдав його сніданок.

– Чому вона не зайшла? – запитав К.

– Їй не можна, – відповів гладун. – Адже ви заарештовані.

– Та як я можу бути заарештованим? І то ще так дивно?

– Бачу, ви знову починаєте, – відказав вартовий, мочаючи намащену маслом скибку в тарілочку з медом. – На такі запитання ми не відповідаємо.

– Ви повинні відповісти, – наполягав К. – Ось моє посвідчення особи, покажіть тепер ваші, а насамперед – ордер на арешт.

– Господи! – скрикнув вартовий. – Ви ніяк не годні змиритися зі своїм становищем і через те, здається, схильні без усякої причини дратувати нас, людей, які тепер вочевидь вам найближчі!

– Повірте, це й справді так, – докинув Франц, проте не підніс до рота чашку кави, яку тримав у руці, а подививсь на К. довгим і, напевне, значущим, але однаково незрозумілим поглядом. К. мимоволі став очима перемовлятись із Францом, але потім розгорнув свої папери й проказав:

– Ось мої документи.

– Навіщо вони нам? – знову гримнув на нього черевань. – Ви поводитесь гірше, ніж дитина. Чого вам треба? Невже ви хочете, щоб той проклятий довжелезний

судовий процес над вами отак зразу й скінчився, якщо сперечаєтесь із нами, вашою вартою, про документи та ордер на арешт? Ми прості виконавці, в тих посвідченнях ми навряд чи й тямимо до ладу, а з вашою справою пов'язані лише тим, що маємо щодня сторожити вас по десять годин і діставати за те платню. Оце й уся наша робота, а проте ми таки розуміємо, що високе начальство, якому ми служимо, докладно з'ясувало підстави арешту й довідалось про особу підозрюваного, перше ніж віддавати наказ про арешт. Помилки тут не може бути. Наскільки я знаю, наше начальство, – щоправда, я знаю тільки найнижчі ланки, – саме не шукає злочинів серед народу, бо, як проголошує закон, тоді й від начальства тхнутиме злочином, і тому змушене посилати нас, вартових. Такий закон. Де б тут узялася помилка?

– Я такого закону не знаю, – сказав К.

– Тим гірше для вас, – мовив вартовий.

[Кафка. Ф. Процес / Пер. з нім. П. Таращука; Худож.-оформлювач Б. П. Бублик. — Харків: Фоліо, 2005. — 239 с. — (Світова літ.)]

21. Альбер Камю

- Чи варте життя того, щоб прожити його?
- Сутність бунту як солідарності і філософії міри, що визначає згоду та незгоду з існуючими реаліями.
- Філософія існування

Прочитайте завершальну сцену роману Альбера Камю "Чума". Поміркуйте над словами старого з зернятками "Люди всі однакові". Чи погоджується з ним Ріє? В чому різниця між зведенням пам'ятнику на честь загиблих від чуми та реальною пам'яттю про те, що її бацилли ніколи не зникають? Чому Ріє хоче написати про те, що люди більше заслуговують на захоплення ніж на зневагу?

Дослухаючись до віддаленого гомону свята, Ріє малював в уяві тихий квартал, безлюдний і безгомінний. Він дістав своє посвідчення.

— Все одно не можна, докторе,— сказав поліцейський.— Там якийсь божевільний у натовп стріляє. А втім, почекайте тут, може, ви ще станете в пригоді.

В ту мить Ріє побачив, що до нього підходить Гран. Гран теж нічого не знав. Його теж не пропустили; одне йому було відоме: стріляють з їхнього будинку. Звідси було справді видно фасад кам'яниці, позолоченої промінням по-вечірньому

нежаркого сонця. Перед кам'яницею залишався порожній простір, навіть на протилежному пішомуді нікого не було. Посеред бруківки валявся капелюх і клаптик якоїсь засмальцьованої ганчірки. Ріє і Гран вгледіли вдалечині, на другому кінці вулиці інший поліцейський патруль, він також заступав прохід, а за спинами поліцейських метушилися постаті перехожих. Добре придивившись, вони помітили ще кількох поліцейських з револьверами в руках, ті засіли у воротах навпроти. Усі віконниці в кам'яниці були позачинювані. А проте на третьому поверсі одна зі стулок ледь прочинилася. Вулиця застигла в мовчанні. Чулися тільки уривки музики, що долинали з центру міста.

В цю саму хвилину з вікон протилежного будинку гримнули два револьверні постріли і розлігся тріскіт розбитих віконниць. Потім знову запала тиша. Після святкового галасу, що гримів і далі в центрі міста, все це здалося Ріє чимось примарним.

— Це Коттарове вікно,— раптом схвильовано вигукнув Гран.— Але ж Коттар кудись пропав.

— А чому стріляють? — спитав Ріє у поліцейського.

— Хочуть відвернути його увагу. Ми чекаємо спеціальної машини, адже він у кожного, хто пробує зайти в дім, стріляє. Одного поліцейського вже поранив.

— Чому він стріляє?

— Хтозна. Люди тут на вулиці гуляли. Коли пролунав перший постріл, вони навіть не второпали що й до чого. А після другого зчинився крик, когось поранено, і всі порозбігалися. Мабуть, просто божевільний!

Знову запала тиша, хвилини в ній здавалися годинами. Раптом з далекого рогу вулиці вискочив пес, перший, якого Ріє побачив за довгий час; то був брудний скуйовджений спанієль, очевидно, хазяї ховали його десь під час пошесті, і тепер він поважно тюпав попід стінами. Діставшись до брами, він постояв у нерішучості, потім сів і, вивернувшись, почав ськатися. Пролунало одночасно кілька сюрчків — це поліцейські приманювали собаку. Собака звів голову, потім нерішуче ступив, очевидно наміряючись обнюхати капелюх, що валявся на бруківці. Але тут з вікна третього поверху гримнув постріл, і пес плюхнув на спину, як млинець на сковороду, судомно забив лапами, намагаючись повернутися набік, здригаючись у корчах. У відповідь розляглося п'ять чи шість пострілів, це стріляли з-за брами і знов потрапили у віконницю, з якої бризнули тріски. Знов усе стихло. Сонце спускалося

до обр'ю, і до Коттарового вікна вже підповзала тінь. За спиною в Ріє легко скреготнули гальма.

— Ну от, приїхали,— мовив поліцейський.

З машини повискакували поліцейські, повитягали вірьовки, драбину, два якісь довгасті пакунки, загорнуті в прогумовану тканину. Потім вони почали пробиратися вулицею, яка йшла рівнобіжно цій, за будинками, позаду Гранової оселі. І вже через кілька хвилин Ріє не так побачив, як здогадався, що під аркою брами почалася якась метушня. Потім усе знов застигло в чеканні. Пес уже не сіпався, підпливши темною калюжею.

Зненацька з вікон кам'яниці, де засіли поліцейські, застрочив кулемет. Били по віконниці, і вона розлетілася на друзки, відкривши чорний чотирикутник вікна, але Ріє з Граном зі свого місця нічого не могли розгледіти. Коли кулемет замовк, у діло вступив другий, що був у сусідньому будинку, ближче до рогу. Очевидно, цілили в проїму вікна, бо відлетів уламок цегли. Саме в цю мить троє поліцейських бігом перетнули бруківку і сховались у під'їзді. За ними слідом кинулося ще троє, і кулеметна стрілянина припинилась. І знову всі стояли й чекали. В кам'яниці розляглося два глухих постріли. Потім почувся галас, і з під'їзду виволокли, точніше, не виволокли, а винесли на руках невисокого чоловічка без піджака, він, не вгаваючи, про щось волав. І як за помахом чарівничої палички, всі позачинювані віконниці розчахнулися, у вікнах забовваніли голови цікавих, з будинків повисипали люди і з'юрмилися позаду поліцейського заслону. Всі зразу побачили того чоловічка, тепер він уже йшов бруком сам, руки в нього були скручені за спиною. Він репетував. Поліцейський наблизився і зацідив його двічі по обличчю на всю міць своїх кулаків, розважливо, якось навіть старанно.

— Це Коттар,— пробурмотів Гран.— З'їхав з глузду.

Коттар упав. І глядачі побачили, як поліцейський з усього маху копнув підбором тіло, що впало на бруківку. Потім ватага роззяв заметушилася і рушила до лікаря та його старого приятеля.

— Розійдись! — скомандував натовпу поліцейський.

Коли ватага проходила мимо, Ріє відвів очі.

Гран і лікар простували поряд в останніх зблисках смерку. І ніби цей інцидент враз зняв заціпеніння, що дрімотно проймало весь квартал, віддалені від центру вулиці знов наповнились радісним гудінням юрби. Біля під'їзду їхньої оселі Гран розпрощався з лікарем. Пора йти працювати. З першого східця він гукнув лікареві,

що написав Жанні і що тепер він по-справжньому радий. А головне, він знову взявся за свою фразу. "Я тепер усі епітети повикидав",— заявив він.

І з лукавою посмішкою він підняв капелюха, церемонно відкланявшись лікареві. Ріє все ще думав про Коттара, і глухий виляск кулака по обличчю не давав йому спокою всю дорогу аж до оселі старого ядушника. Можливо, йому важче було думати про людину злочинну, ніж про мертву людину.

Коли Ріє добрався до свого давнього пацієнта, морок уже цілком поглинув небо. До кімнати долинав далекий гомін визволення, а старий, усе такий самий, як завжди, перекладав і далі з горнятка в горнятко свій горошок.

— І вони мають рацію, що веселяться. Все-таки різноманітність,— сказав старий.— А що це давно не чути про вашого колегу, докторе? Що з ним?

До них донеслися виляски вибухів, цього разу безневинних,— це дівтора підривала петарди.

— Він помер,— відповів Ріє, приклавши стетоскоп до грудей, де все хрипіло.

— А-а,— стурбовано протяг старий.

— Від чуми,— додав Ріє.

— Так,— завершив, помовчавши, старий,— кращі завжди відходять. Таке життя. Це була людина, яка знала, чого хоче.

— Чому ви так говорите? — спитав лікар, прибираючи стетоскоп.

— Та так. Він не базікав на вітер. Просто він мені подобався. Але так воно вже ведеться. Інші твердять: "Це чума, у нас чума була". Ще й ордена собі за це вимагатимуть. Але що таке, власне, чума? Теж життя, тільки й того.

— Не забувайте вчасно робити інгаляцію.

— О, не турбуйтеся. Я ще протягну, я ще побачу, як вони всі перемруть. Хто-хто, а я вмю жити.

Відповіддю йому були віддалені крики радості. Лікар нерішуче зупинився посеред кімнати.

— Я клопоту вам не завдам, якщо піднімуся на терасу?

— Та ні, що ви. Хочете згори на них подивитися? Прошу ласкаво. Але вони повсюди однакові.

Ріє рушив до сходів.

— Скажіть, докторе, правда, що вони збираються звести пам'ятник загиблим від чуми?

— Принаймні так і в газетах писали. Стелу чи дошку.

— Так я і знав. І ще скільки промов навиголошують.— Старий ядушливо захихотів: — Я так і чую: "Наші померлі...", а потім підуть перекусити.

Але Ріє вже піднімався сходами. Над покрівлями будинків стояло широке холодне небо, і завислі низько над узгір'ями зірки здавалися твердими, наче креміль. Сьогоднішня ніч не дуже відрізнялася від тієї, коли вони з Тарру піднялися сюди, на цю терасу, щоб забути про чуму. Але зараз море голосніше, ніж тоді, билося об підніжжя скель. Повітря було легке, нерухоме, воно очистилося від солоних подмухів, що їх приносить теплий осінній вітер. І, як і раніше, до терас підступали міські шерехи, схожі на плюскіт хвиль. Але нинішня ніч була ніччю визволення, а не бунту. Там, удалечині, червонясте мерехтіння, що пробивалося крізь пітьму, позначало лінію бульварів і майданів, осяяних ілюмінацією. У вже визволеній тепер ночі жадання скинуло всі пута, і його рев долинав сюди до Ріє.

Над темним портом злетіли перші ракети офіційного святкування. Все місто привітало їх глухими й протяглими криками. Коттара, Тарру, того чи тих, кого любив і втратив Ріє, всіх, мертвих чи злочинних, уже забуто. Старий ядушник має рацію: люди завжди однакові. Але в цьому і є їхня сила, в цьому і є їхня безневинність, і Ріє відчував, що попри свій біль, у цьому він з ними. В небо тепер без упину били барвисті фонтани феєрверка, і появу кожного зустрічав розкотистий крик, він щоразу міцнів і вже долітав сюди на терасу, і ось тут доктор Ріє і задумав написати цю історію, яка завершується тут, написати для того, щоб не уподібнитися до мовчунів, щоб засвідчити на користь зачумлених, аби принаймні пам'ять залишити про несправедливість і насильство, вчинені над ними, та й просто для того, щоб сказати, чого навчає тебе лиха година: люди більше заслуговують на захоплення, ніж на зневагу.

А втім, він розумів, що ця хроніка не може стати історією остаточної перемоги. А може бути тільки свідченням того, що треба було вчинити і що, безперечно, повинні чинити всі люди всупереч страху з його невтомною зброєю, всупереч усім особистим мукам, що повинні чинити всі люди, які через незмогу стати святими і, відмовляючись прийняти лихо, намагаються бути зцілителями.

І справді, дослухаючись до радісних криків, що долинали з центру міста, Ріє згадав, що будь-яка радість — під загрозою. Бо він знав те, чого не відала ця щаслива юрма і про що можна прочитати в книжках: бацила чуми ніколи не вмирає, ніколи не щезає, десятиліттями вона може дрімати десь у закрутку меблів або в стосі білизни, вона терпляче вичікує своєї години в спальні, в підвалі, у валізі, в

носовичках та в паперах, і, можливо, настане день, коли на лихо і в науку людям чума розбудить пацюків і пошле їх конати на вулиці щасливого міста.

[Камю Альбер. Сторонній: Повість. Чума: Роман. Падіння: Повість / Пер. з фр. Передм. Д. Наливайка. — К.: Дніпро, 1991. — 655с.]

22. Принципи екзистенціалізму:

- Щодо людини існування передує сутності. Людина отримує сутність в процесі існування. Людина робить себе сама. Вона набуває сутності протягом всього життя.
- Існування людини – вільне існування. Свобода – не свобода духа, а свобода вибору, яку неможна забрати в людини.
- Існування людини передбачає відповідальність не лише за себе, але й за оточення.
- Існування тимчасове та обмежене. Існування людини – буття, обернене у смерть.
- Екзистенційний страх – як вогонь, він спалює все тимчасове та відволікає людини від всього світського. Лише тоді оприявнюється істинне існування

23. Антиутопія модернізму:

Станіслав Лем: *антиутопія* — *твір, що являє собою демонстрацію страху та виродження спроб удосконалити суспільство.*

Загострення соціальних протистоянь та спроб насильницького удосконалення суспільства після I Світової війни та в повоєнні роки (фашизм, комунізм) призвело до модифікації жанру антиутопії. В XX столітті їй властиве принципове заперечення самої ідеї утопії, повне неприйняття будь-якої насильницької зміни суспільства за попередньо продуманим планом.

Антитоталітарне спрямування жанру.

- ✓ Чапек К. Фабрика абсолюту (1922)
- ✓ Замятін Є. Ми (1920)
- ✓ Платонов А. Чевенгур.(1926-8)

- ✓ Орвелл Дж. 1984.(1949)
- ✓ Бредбері Р. 451 градус за Фаренгейтом (1953)
- ✓ Голдінг В. Володар мух (1954)

Порівняйте експозицію роману Дж. Орвелла "1984" та основні елементи утопій доби Відродження.

<p>Томас Мор «Утопія» (1516) несправедливість і нерозумність наявного суспільного устрою досконале суспільство острова Утопія Геометрія Однаковий одяг Довічний обраний правитель 6-годинний р.д. Вільні мистецтва Раби – злочинці ... тощо.</p>	<p>Томмазо Кампанелла «Місто Сонця» (1602) Геометрія Правитель Сонце помічники: Могутність (війна) Мудрість (наука + мистецтва) Любов (продовження роду) Скасування причин бідності Мають все, що треба. Не мають приватної власності ...</p>
--	---

Які подібності й відмінності ви спостерігаєте? Як ви обґрунтуєте таке порівняння? Чому, на вашу думку, тоталітарні режими забороняють розповсюдження книги Орвелла та подібних їй?

Частина Перша

Глава 1

Стояла ясна та прохолодна квітнева днина, на годинниках пробило тринадцяту годину. Вінстон Сміт, притискуючи підборіддя до грудей щоб сховатися від підступного вітру, швидко ковзнув крізь скляні двері великого панельного будинку що звався "Перемога", але не достатньо швидко щоб завадити вихру з піску та пилуки увійти разом з ним.

У вестибюлі тхнуло вареною капостою та старими драними килимками. В одному з його кінців був кольоровий плакат, завеликий щоб розташувати його всередині квартири, прибитий кнопками до стіни. На ньому було зображено лише

величезне обличчя, більш ніж метр завширшки : обличчя чоловіка приблизно сорока п'яти років, з масивними чорними вусами та привабливо суворими та прямими рисами обличчя. Вінстон пішов сходами. Не було сенсу намагатися піднятися ліфтом. Навіть у найкращі часи він працював лише зрідка, а відтепер черговий електрик вимикав його взагалі під час світлого часу доби. Це була частина політики заощадження під час приготування до Тижня Ненависті. Квартира знаходилася на сьомому поверсі, і Вінстон , який мав тридцять дев'ять років та варикозну виразку на правій щиколотці, йшов дуже повільно, відпочиваючи по декілька разів під час сходження. На кожному поверсі, навпроти ліфтової шахти, зі стіни пильно дивився плакат з величезним обличчям. Це було одне з тих зображень, які створені так щоб очі невідривно слідкували за тобою куди б ти не пішов. **СТАРШИЙ БРАТ НАГЛЯДАЄ ЗА ТОБОЮ** , промовляв напис під зображенням.

Всередині квартири солодкий та принадний голос диктував перелік цифр , що якимось стосувалися виробництва чушкового чавуну. Цей голос лунав з видовженої металеві тарелі, що нагадувала поблякле дзеркало , та була вмонтована в поверхню стіни праворуч. Вінстон повернув вимикача і голос дещо вщух, однак слова що лунали ще можна було розібрати. Цей прилад (який звався телезахист) можна було приглушити, але не було жодного способу вимкнути його повністю. Він підійшов до вікна : маленька, квола фігурка, його худорлявого тіла лише підкреслювалась блакитним спецодягом , що був уніформою його партії. Його волосся було яскраво світлим, його обличчя було природньо рум'яним та життєрадісним, його шкіра була огрубілою від господарчого мила та тупого леза бритви, та вкрите крижаною маскою зими яка щойно скінчилася.

Назовні, навіть крізь скло закритих вікон, світ виглядав замерзлим. Вниз по вулиці маленькі вихрики вітру спіральньо витанцьовували пилом та рваним папером, і не зважаючи на те що яскраво світило сонце та небо було кричуще блакитним, там усе здавалося знебарвленим, окрім плакатів розвішаних, ніби у п'яному делірії , усюди. Чорновусе обличчя пильно спостерігало домінуючи на кожному закутку. Один з них знаходився безпосередньо на стіні будинку навпроти. **СТАРШИЙ БРАТ НАГЛЯДАЄ ЗА ТОБОЮ**, казав напис, доки темні очі зазирали глибоко у їство Вінстона. Нижче по вулиці висів ще один плакат, обідраний з краю, що гарячково тріпотів на вітру, почергово показуючи та ховаючи одне єдине слово **ІНГСОЦ**. Набагато далі звідси гелікоптер плавно ковзав поміж дахів, ширяючи немов трупна

муха, стрімко рухаючись геть по кривій. Це був поліцейський патруль, що шпигував по людських вікнах. Але патрулю було байдуже, хай там як. Тільки Поліції Думок було не байдуже.

За спиною Вінстона голос з телезахисту все ще белькотів про чушковий чавун та про перевиконання Дев'ятого Трирічного Плану. Телезахист приймав та транслював одночасно. Будь-який звук який видавав Вінстон, навіть тихіший за найтихіший шепіт, буде записано ним, більш того, впродовж усього часу що він залишається у полі зору який контролюється металевою таріллю, його буде не тільки добре чути, а ще й добре видно. Звісно не було жодного способу дізнатись чи спостерігають за вами саме у цей проміжок часу. Про те як часто чи згідно якої системи Поліція Думок смикає за будь-який з персональних лялькових дротів можна було лише здогадуватись. Можливо навіть що вони слідкують за всіма постійно. Але вони могли обрати навмання і смикнути саме за твій ляльковий дріт у будь-який час коли вони цього забажають. Ти мав жити і ти жив, за звичкою що перетворилась на інстинкт – що кожен звук який ти видаси буде записано та ,за виключенням коли ти у п'ятні, кожен твій рух буде ретельно розглянуто.

Вінстон залишався стояти спиною до телезахисту. Так було безпечніше, однак, він добре знав, що навіть по спині можна багато чого дізнатися. За кілометри звідси Міністерство Правди, місце його роботи, височіє немов біла й простора вежа посеред замурзаного краєвиду. Це , думав він з неоднозначною огидою – це був Лондон, головне місто Злітно-посадкової Смуги Один, третя з найбільш населених провінцій Океанії. Він відчайдушно намагався витиснути з себе хоча б трохи дитячих спогадів які б дали змогу дізнатися йому чи завжди Лондон був таким. Чи були там завжди ці веренви гнилих та трухлявих домів в стилі дев'ятнадцятого сторіччя, з їхніми боками підкріпленими дерев'яними балками, з їхніми вікнами забитими картоном та з їхніми дахами з гофрованого заліза, з їхніми божевільними та розхристаними палісадниками що провисають на всі боки? І розбомблені місцини де пилюка зі штукатурки вихоріє у повітрі та зніт безладно поріс по купі рваного каміння; і місця де бомби пошматували значні ділянки на яких з'явилися огидні, брудні та ниці колонії дерев'яних гуртожитків що швидше схожі на курники? Але все було намарно , він не пам'ятав : ніщо не нагадувало йому про його дитинство окрім серії нерозбірливих та незрозумілих яскраво жвавих картинок , що виникали несподівано без жодних на те причин.

Міністерство Правди – Мініправа, мовою Новосуржу [Новосурж це офіційна мова Океанії . Щоб зрозуміти її структуру та етимологію дивись Додаток в кінці книги.] – разюче відрізнялася від будь-яких інших об'єктів у полі зору. Це була жахливо величезна пірамідальна будівля з блискучого білого бетону, що здіймалася , тераса за терасою, на триста метрів угору. З того місця де стояв Вінстон було дуже легко прочитати, елегантно витиснені на його білій поверхні, три гасла Партії :

ВІЙНА ЦЕ МИР

ВОЛЯ ЦЕ РАБСТВО

БАЙДУЖІСТЬ ЦЕ СИЛА

Міністерство Правди містило, як казали плітки , три тисячі кімнат від першого до останнього поверху, та відповідну за розмірами розгалужену підземну систему. Безладно розкидану по усьому Лондону де було ще лише три такі ж схожі за зовнішнім виглядом та розмірами будівлі. Отже цілком зрозуміло що решта споруд були представниками карликової архітектури та з даху панельного будинку "Перемога" ти міг побачити усю цю четвірку одночасно. Це були домівки чотирьох Міністерств з яких повністю складався державний уряд. Міністерство Правди яке займалося виробництвом новин, освіти, розваг та образотворчого мистецтва. Міністерство Миру яке піклувалося про війну. Міністерство Любові що підтримувало закон та порядок. І Міністерство Достатку що відповідало за економічні справи. Мовою Новосуржу їх називали : Мініправа, Мінімир, Мінілюб та Мінідостаток.

Міністерство Любові було одним з насправді найжахливіших. У ньому взагалі не було вікон. Вінстон ніколи не був усередині Міністерства Любові, навіть за півкілометру не наближався до нього. У це місце неможливо було потрапити окрім як за офіційною справою та при цьому доводилося пройти крізь щільний, заплутаний лабіринт з колючого дроту, крицевих дверей та прихованих кулеметних блоків. Навіть на вулицях що безпосередньо межували з ним блукали горилопикі охоронці у чорній уніформі, озброєні розкладними кийками.

Вінстон різко обернувся. Він надав своєму обличчю виразу спокійного оптимізму , що доцільно було робити стаючи обличчям до телезахисту. Він пішов крізь кімнату до вузької кухні. Залишаючи Міністерство о цій порі дня він пожертвував своїм ланчем у буфеті та усвідомлював що на кухні з їжі є лише скибка чорного хліба яка не дотягне до завтрашнього сніданку. Він узяв з полиці пляшку з безбарвною рідиною на якій була простенька біла етикетка з написом ДЖИН ПЕРЕМОГА. Воно випромінювало хворобливий, нудотний та маслянистий запах

наче китайська рисова горілка. Вінстон наповнив майже повну чайну чашку що стояла поблизу, нервуючи від потрясіння, і жадібно ковтнув його одним великий ковтком неначе ліки.

Миттєво його обличчя стало яскраво-червоним і вода потекла з його очей. Це пійло було неначе азотна кислота, і більш того, під час ковтання він відчув ніби хтось вдарив його з усієї сили по потилиці гумовим кийком. Наступної ж миті, хай там як, пожежа у його шлунку вщухла і світ почав здаватися більш бадьорим, веселим та ясним. Він узяв сигарету зі зіжмаканої пачки з написом "Сигарети Перемога" необачно тримаючи її догори дригом, внаслідок чого тютюн з неї висипався на підлогу. З наступною пощастило більше. Він пішов назад до вітальні та всівся за маленький столик, що стояв зліва від телезахисту. З шухляди столу він дістав ручку для пера, пляшечку чорнил, і товстий, розміром з чверть стандартного листа, записник з червоним задником та мармуровою обкладинкою.

З деяких причин телезахист у вітальні був незвично розташований. Замість того щоб бути розташований, як це робилося зазвичай, на торцевій стінці, звідки він міг контролювати усю кімнату, його було розташовано на довгій стіні навпроти вікна. З одного боку якої була невеличка ніша у якій зараз знаходився Вінстон, і яка під час будівництва квартири планувалася швидше за все як тримач для книжкових полиць. Сидячі у ніші, добряче позаду, Вінстон був здатен залишатися поза полем зору телезахисту, наскільки вистачало погляду. Він міг бути почутий, звісно, але допоки він знаходився у своїй теперішній позиції його не можна було побачити. Це стало можливим частково через незвичайну географію кімнати яка ніби сама пропонувала йому зробити всі ті речі які він зробив.

Але також це трапилося і через записник якого він щойно дістав зі шухляди. Це був по особливому надзвичайний записник. Його гладенький кремовий папір, трохи пожовклий по краях, був однією з тих речей яку не виготовляли щонайменше останні сорок років. Він міг тільки гадати, хай там як, що цей записник був набагато старіший ніж це.

[Орвел, Джордж (2013). *1984: роман-антиутопія*. Переклад з англ.: Віталій Данмер. Кривий Ріг: Hurtom.com. 321 стор.]

24. Митець модернізму за Бодлером

Образ сучасного митця включає денді, фланера, людину світу, людину натовпів, дитину, філософа, обсерватора життя. Він «входить у натовп наче у

велетенський резервуар електрики. Його, любителя життя, можна порівняти до дзеркала, такого ж великого, як цей натовп, до **калейдоскопа**, обдарованого свідомістю... Це ego, яке жадає не-ego й відображає його кожної хвилини з енергією значно більшою, ніж енергія самого життя, постійно несталим і рухливим» [цит. по Павличко, с. 11]

25. Візуальна трансформація:

- Романтизм – вікно
- Реалізм – вітрина
- Модернізм – дзеркало
– калейдоскоп

(Бароко: окуляр бінокля, мікроскопа, телескопа)

∞ Література для подальшого читання:

Волков А. (гол. ред.) Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Буковинський центр гуманітарних досліджень. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 634 с.
 Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. 2-ге вид. К.: Либідь, 1999. – 447 с. Вступ. С. 13–20.
 Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — К: ВЦ «Академія», 2007. — 608 с. (Енциклопедія ерудита).
 Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — К: ВЦ «Академія», 2007. — 624 с. (Енциклопедія ерудита)

Практичне заняття 6

Доба модернізму: зміни у свідомості

Питання для обговорення

1. Сутнісні зміни у свідомості, віддзеркалені літературою порубіжжя ХІХ та ХХ сторіч.

Девід Герберт Лоуренс, Коханець Леді Чаттерлей

http://chtyvo.org.ua/authors/Lawrence_David_Herbert/Kokhanets_Ledi_Chaterlei/

2. Авангардизм та пошук нових форм.

Джеймс Джойс. Улісс

3. Драма порубіжжя.

Бернард Шоу. Учень Диявола

http://shron1.chtyvo.org.ua/George_Bernard_Shaw/Vybrani_tvory_Tom_1.pdf (с.5-89)

4. Антиутопія початку ХХ сторіччя.

Вільям Джералд Голдінг. Володар Мух.

<https://www.ukrlib.com.ua/world/printizip.php?tid=2926>

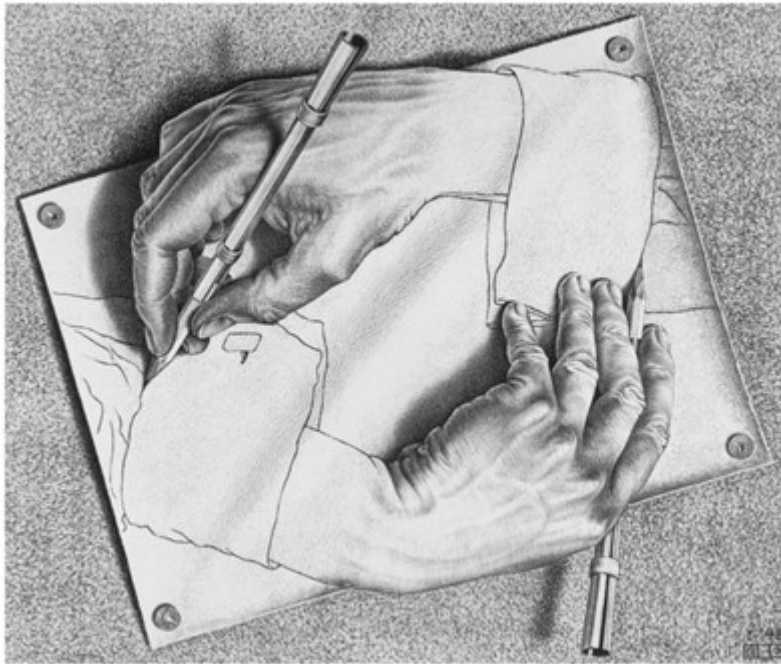
5. Відродження міфологічної свідомості

Ред'ярд Кіплінг. Казки Старої Англії (Пак з пагобів Пака)

<https://www.gutenberg.org/ebooks/557> (мовою оригіналу).

Самостійна робота 6.

1. Ведення власного глосарія літературознавчих термінів (від 10 одиниць).
2. **Конспект:** Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. 2-ге вид. К.: Либідь, 1999. – 447 с. Вступ, С. 13 – 20.

(мал. 19). *Розгляньте літографію Моріца Ешера. Чи можете ви відповісти на питання, котра з рук є рукою автора, а котра зображенням?*

Тема 7. Стан постмодернізму

Лекції 13-14, практичне заняття 7.

Лекція 13. Постмодернізм.

α Криза віри у великі наративи. Світ як текст. Простір інтертексту. Текстоцентризм. Тотальна іронія, деконструкція, гра смислів. Дерево vs ризома. Руйнування ієрархій та бінарних опозицій. "Смерть автора". Плюралістичність свідомості. Не "або – або", а "і – і". Широкий спектр альтернативних рішень.

Ω Питання до лекції 13

1. Поясніть сутність твердження про *смерть великих наративів*: яке явище суспільної свідомості воно віддзеркалює. В чому полягає стан постмодерну. Розкрийте значення поняття *іронія* для новітньої літератури. Наведіть

приклади.

2. Поясніть сутність протиставлення структур *дерева* і *ризми*. В чому полягає ідея руйнування бінарності мислення. Назвіть особливості функціонування художнього твору в парадигмі читацького/глядацького сприйняття. Поясніть сутність вислову *смерть автора*. Проілюструйте прикладами з літератури ХХ сторіччя.

Тези лекції 13

1. Поняття постмодернізму

Зараз ми говоритимемо про явище, яке має безліч визначень, що суперечать одне одному. Тому ми не надаватимемо однозначного визначення терміну “*Постмодернізм*”. Про явище, яке часто засуджується “простим народом”, прихильниками “традиційних цінностей” та ідеї “раніш було краще”. Проте ми не будемо давати а ні позитивної, а ні негативної оцінки літературі чи філософії постмодернізму. Ми спробуємо визначити базові ідеї доби та зрозуміти, чому вони виникли, та як вони працюють. Ми говоримо про те, що є, та про механізм мислення людини повоєнного ХХ сторіччя.

2. Після Модерну

- Криза логоцентризму як типового для картезіанської свідомості.
- Криза бінарної логіки.
- Криза ідеології.

Втрата довіри до релігії, історії та науки, бо вони не пояснюють того, що відбувається в світі (II Світова війна, зброя масового знищення, розкол світу на дві ідеологічні системи, що протистояють одна одній, тоталітарні режими, залізна завіса тощо). Найточніше цю ситуацію схарактеризував Жан-Франсуа Ліотар в роботі «Ситуація постмодерну» [Ліотар].

3. Стало очевидним, що

об’єктивна істина — фантомна,
що доквілля перетворене на театр абсурду,

апокаліптичний карнавал, не пов'язаний зі справжнім буттям,
що художня творчість зводиться до компіляції, ремінісценції,
колажування,

виникла потреба в утвердженні ігрового принципу, що вказував би на
протиприродність цивілізації.

*Прочитайте есе Хорхе Борхеса "Вавилонська бібліотека". Як ви розумієте
поєднання понять всесвіту й бібліотеки. Чи можете ви візуалізувати
бібліотеку, яку описує Борхес? Які асоціації виникають у вас під час читання
есе? Чому, на вашу думку, автор підкреслює, що бібліотека нескінченна, але
при цьому має чітку структуру?*

Хорхе Луїс Борхес
Вавилонська бібліотека
(Переклад Віктора Шовкуна)

By this art you may contemplate the variation of the 23 letters...
The Anatomy of Melancholy, part 2, sect. II, mem. IV1

Усесвіт (що його інші називають Бібліотекою) складається з невизначеної і, мабуть,
нескінченної кількості шестигранних галерей з широкими вентиляційними колодязями
посередині, які оточені дуже низеньким поруччям. Із кожного такого шестигранника можна
бачити нижні та верхні поверхи; але кінця їм не видно. Усі галереї облаштовано однаково.
Двадцять полиць, по п'ять довгих полиць на кожній стіні, крім двох; висота цих стін або
висота поверхів ледь вища за зріст нормального бібліотекаря. Від однієї з вільних граней
відходить вузький коридор, який сполучає цю галерею з сусідньою, що абсолютно однакова
з першою та з усіма іншими. Ліворуч і праворуч від коридору розташовані два крихітні
приміщення. В одному з них можна спати навстоячки; у другому — справляти свої природні
потреби. Тут-таки спіральні сходи спускаються вниз і підіймаються вгору до нескінченності.
У коридорі є дзеркало, яке точно подвоює все видиме. Дивлячись на дзеркало, люди
зазвичай доходять висновку, що бібліотека не нескінченна (якби вона справді була
нескінченною, тоді навіщо це ілюзорне подвоєння?); я ж волію уявляти, що гладенькі
поліровані поверхні галерей виражають й обіцяють нескінченність... Світло струменить зі
сферичних плодів, які називаються лампами. У кожному шестиграннику дві такі лампи, по
одній на протилежних гранях. Не вельми яскраве світло, яке з них струменить, ніколи не
гасне.

Як і всі люди Бібліотеки, я подорожував замолоду; то було паломництво в пошуках тієї або тієї книжки, а іноді каталогу чи каталогу каталогів; тепер, коли мої очі майже неспроможні прочитати те, що я пишу, я готуюся померти за кілька ліг² від шестигранника, у якому я народився. Коли я помру, то знайдуться якісь милосердні руки, що перекинуть мене через поруччя; моєю могилою стане бездонне повітря — моє тіло падатиме й падатиме і розкладатиметься та розпадатиметься на вітрі, який утвориться внаслідок мого падіння, що триватиме нескінченно. Я стверджую, що Бібліотека не має кінця. Ідеалісти доводять, що шестикутні зали — це необхідна форма абсолютного простору або принаймні нашого відчуття простору. Вони кажуть, що неможливо уявити трикутну або п'ятикутну залу (Містики запевняють, що коли вони впадають в екстаз, то бачать кімнату у вигляді сфери з великою круглою книгою, безперервна спинка якої тягнеться по стінах; але їхні твердження викликають сумнів, а їхні слова не вселяють віри. Ця сферична книга є Бог.) Поки що я обмежуся класичним визначенням: "Бібліотека — це сфера, центром якої є будь-який шестигранник, а поверхня недосяжна".

На кожній з чотирьох стін кожного шестигранника розташовані п'ять полиць. На кожній полиці стоять тридцять дві книжки однакового формату; кожна книжка має чотириста десять сторінок; кожна сторінка має сорок рядків, кожен рядок — вісімдесят літер чорного кольору. На спинці кожної книжки також є літери, але вони не повідомлять про те, що сказано на сторінках. Я знаю, що відсутність такого зв'язку колись здавалася таємничою.

Перш ніж дійти остаточного висновку (що, попри всі його трагічні наслідки, певно, найголовніше в цій історії), я хотів би нагадати кілька аксіом.

По-перше: Бібліотека існує *ab aeterno*³. Цю істину, прямий наслідок якої — майбутня вічність світу, не може піддати сумніву жодний тверезий розум. Людина, недосконалий бібліотекар, може біти творінням випадку або злих деміургів, але Всесвіт з його елегантно розташованими полицями, загадковими томами, нескінченними сходами для мандрівника та нужниками для осілого бібліотекаря може бути створений тільки Богом. Аби належно осмислити, яка відстань розділяє божественне й людське, достатньо порівняти грубі нерівні символи, що їм моя тремтяча рука надряпує на обкладинці книжки, з гармонійними літерами всередині — чіткими, витончено накресленими, чорними, досконало симетричними.

По-друге: кількість знаків для письма дорівнює двадцяти п'ятьом⁴. Ця аксіома дозволила триста років тому сформулювати загальну теорію Бібліотеки й задовільно розв'язати проблему, яку ніколи не вдалося б розв'язати навздогад, — неясну й хаотичну природу майже всіх книжок. Одна з них, яку мій батько бачив у одному з шестигранників

кола п'ятнадцять дев'яносто чотири, містила лише літери MCV, що повторювалися в різній послідовності від першого рядка до останнього. Друга (у яку дуже часто зазирають у цьому регіоні Бібліотеки) — це справжній лабіринт літер, але на передостанній сторінці написано: "О час, твої піраміди". Відомо, що на один осмислений рядок або якийсь зрозуміле повідомлення припадає багато ліг безглузких какофоній, словесного сміття та всілякої абракадабри. (Мені відомо, що в одному з глухих регіонів бібліотекарі відмовилися від забобонної і пустої звички дошукуватись якогось глузду у книжках, прирівнюючи такі спроби до намагань знайти його у сновидіннях або в хаотичних лініях долоні... Вони визнають, що винахідники письма створили двадцять п'ять символів, але стверджують, що їхнє застосування має цілком випадковий характер і що самі по собі книги нічого не означають. Ця думка, як ми далі побачимо, не така вже й хибна.)

Упродовж тривалого часу вважали, що ці книги, які ніхто не міг прочитати, написані давніми або якимись рідкісними мовами. Та й справді, давні люди, перші бібліотекарі, розмовляли мовою, яка дуже відрізнялася від тієї, якою ми розмовляємо сьогодні; справді: якщо відійти на кілька ліг праворуч, то там розмовляють діалектом, а на п'ятдесят поверхів вище — мовою, зрозуміти яку неможливо. Усе це, повторюю, правда, але чотириста десять сторінок, заповнених лише літерами MCV, не можуть відповідати жодній з мислимих мов, хоч би якою діалектною чи примітивною вона була. Дехто припускав, що кожна літера впливає на наступну і що значення MCV у третьому рядку сторінки 71 було іншим, аніж значення тієї самої послідовності літер в іншому рядку іншої сторінки, але цю примарну тезу загал не підтримав. Були й такі, хто вважав, що йдеться про зашифровані тексти; ця теорія набула неабиякого поширення, але не в тому сенсі, у якому мислили її ті, хто вперше запропонував.

Років п'ятсот тому керівник одного з вищих шестигранників⁵ виявив книжку, не менш незрозумілу, аніж усі решта, але яка мала майже два аркуші дуже схожих рядків. Керівник показав свою знахідку мандрівному де шифрувальнику, і той сказав, що цю книжку написано португальською мовою; інші стверджували, що її написано ідишем. Не минуло й століття, як мову тієї загадкової публікації визначили цілком точно: самоїдсько-литовський діалект гуарані з флексіями класичної арабської мови. Дешифрували також її зміст: основи комбінаторного аналізу, ілюстровані прикладами знакових сполучень з необмеженими повторюваннями. Ці приклади допомогли одному геніальному бібліотекареві відкрити фундаментальний закон Бібліотеки. Цей мислитель помітив, що всі книги, хоч би як вони різнилися, містять однакові елементи: пробіл, крапку, кому та двадцять два знаки абетки. Він

також постулював факт, який підтвердили всі мандрівники: в усій величезній Бібліотеці немає двох однакових книжок. Із цих неспростовних передумов він дійшов висновку, що Бібліотека всеохопна і що на її полицях можна знайти всі можливі поєднання двадцятьох із гаком писемних знаків (їхня кількість, хоч і величезна, проте скінченна), отже й усе, що ними можна висловити,— всіма мовами. Геть усе: історію майбутнього з усіма її подробицями, автобіографії архангелів, точний каталог Бібліотеки, тисячі й тисячі каталогів хибних, доведення хибності цих каталогів, доведення хибності каталогу правильного, гностичне Євангеліє Василіда, коментар цього Євангелія, коментар коментаря цього Євангелія, правдиву розповідь про твою смерть, переклад кожної книжки всіма мовами, інтерполяції кожної книжки в усі книжки, трактат, який Бедаб міг написати (й не написав) про міфологію саксів, утрачені книги Тацита.

Коли було оголошено, що Бібліотека зберігає всі книжки, то першим почуттям, яке опанувало всіх, була неймовірна радість. Кожен почувався господарем таємного й ще не використаного скарбу. Не існувало такої особистої чи світової проблеми, яку не можна було б переконливо розв'язати в одному з шестигранників. Усесвіт здобув своє виправдання, Усесвіт раптово набув нічим не обмежених вимірів надії. На то час багато говорили про Виправдання: про апологетичні та протетичні книги, які навечно виправдовували діяння кожної людини у Всесвіті й могли відкрити дивовижні таємниці про її майбутнє. Тисячі людей, відчуваючи палку надію, полишили рідні шестикутними й побігли сходами нагору, надихаючись марною мрією знайти своє Виправдання. Ці прочани зчиняли бурхливі суперечки у вузьких коридорах, виголошували чорні прокляття, душили одне одного на божественно досконалих сходах, жбурляли книги, що не виправдали їхніх сподівань, у глибоких вентиляційних колодязів, кинули, скинуті у провалля людьми з далеких регіонів. Були й такі, хто в цих безнадійних пошуках втрачали здоровий глузд... Виправдання насправді існують (я бачив два, які стосувалися осіб з майбутнього, можливо, навіть не вигаданих), але шукачі забули про те, що ймовірність знайти власне Виправдання або бодай якусь його недосконалу копію практично дорівнює нулю.

На той час також існувала надія, що вдасться з'ясувати фундаментальні таємниці людства: походження Бібліотеки й часу. Усім здавалося, що ці великі таємниці можуть бути висловлені; якщо ж мова філософів виявиться для цього недостатньою, Бібліотека створить цілком нову мову, а також словники та граматики, необхідні для її існування. Ось уже чотири століття люди гасають і нишпорять по шестигранниках... Існують офіційно призначені шукачі — так звані інквізитори. Я бачив їх під час виконання ними їхніх обов'язків: вони

завжди повертаються зі своїх відряджень дуже стомленими, розповідаючи про сходи без сходинок, на яких вони мало не скрутили собі в'язи; розмовляють про галереї та сходи з бібліотекарем; іноді беруть найближчу книжку й гортають її, шукаючи єретичних слів.

Видно, що ніхто не сподівається що-небудь знайти.

Палкі надії, як завжди буває, поступилися місцем гнітючому розчаруванню. Упевненість у тому, що на якійсь полиці в якомусь шестиграннику стоять дорогоцінні книги та що ці дорогоцінні книги — недосяжні, була просто нестерпною. Одна блюзнірська секта запропонувала припинити пошуки й закликала всіх людей перетасувати літери й символи, аби за допомогою неймовірного випадку створити ці канонічні книги. Владі довелося вжити проти цієї секти суворих заходів. Секта припинила існування, але у своєму дитинстві я неодноразово бачив дідів, які на тривалий час ховалися в нужниках, перекладаючи металеві кружечки в заборонених чашах, марно намагаючись виправити божественний безлад.

Інші, навпаки, уважали, що слід насамперед очистити Бібліотеку від усіх непотрібних книг. Вони вторгалися в шестигранники, пред'являли офіційні документи, які не завжди були фальшивими, з огидою гортали той або той том і прирікали на знищення цілі полиці; їхній гігієнічно-аскетичний запал спричинив безглузду загибель мільйонів томів. Імена цих фанатиків було проклято, але ті люди, хто оплакує "скарби", знищені тими безумцями, забуває про деякі очевидні факти.

По-перше, Бібліотека настільки величезна, що будь-яка шкода, завдана їй людьми, буде нескінченно малою. По-друге, хоча кожен примірник є унікальним і незмінним, але (оскільки Бібліотека повна) завжди існують сотні тисяч її не абсолютно досконалих копій — книг, що різняться із цією однією літерою або однією комою. Усупереч загальному переконанню я наважуся припустити, що наслідки діяльності Чистильників перебільшені тим жахом, який спричинили дії цих фанатиків. Їх надихало божевільне прагнення захопити книги Червоного Шестигранника: це книги значно меншого формату, аніж книги звичайні, всемогутні, ілюстровані й магичні.

Ми знаємо й про інший забобон того часу: Людина Книги. На якійсь полиці в якомусь шестиграннику (міркували люди) має стояти Книга, у якій викладено зашифровану суть та стислий зміст усіх решти, якийсь бібліотекар нібито переглянув цю Книгу і став подібним до Бога. У мові тієї зони досі відчуваються сліди культу цього далекого від нас працівника. Багато людей вирушали у паломницькі подорожі з метою знайти Його. Упродовж цілого століття вони сновигали в усіх напрямках,

здійснюючи свій безрезультатний пошук. Як визначити таємний священний шестикутник, у якому він живе? Хтось запропонував метод регресивного наближення: для того щоб знайти книгу А, потрібно спершу звернутися до книги Б, яка вкаже, де слід шукати А; для того щоб знайти книгу Б, необхідно попередньо ознайомитися з книгою В — і так до нескінченності... Саме в таких пригодах я змарнував і розтринькав свої роки. Я не вважаю неймовірним твердження, що на якійсь полиці нашого Всесвіту стоїть усеохопна Книга7; я благаю невідомих богів, щоб людина — нехай навіть одна-єдина людина, нехай навіть через тисячу років! — змогла знайти її та прочитати. Якщо почесні, мудрість і щастя не для мене, нехай їх пізнають бодай інші. Нехай існує небо, навіть якщо моє місце в пеклі. Нехай мене розтопчуть та знищать, але бодай на якусь мить в одному зі своїх створінь, Твоя, о Боже, величезна Бібліотека виправдає себе.

Люди нечестиві стверджують, що безглуздя для Бібліотеки — звична річ, а раціональна осмисленість (або хоча б приблизна зв'язність) — це майже чудесний виняток. Вони говорять (я це знаю) про "хворобливу Бібліотеку, божевільні томи якої, затягнуті в безперервну гру випадковостей, знову й знову змінюються, перетворюються на інші, усе стверджуючи, усе заперечуючи й усе змішуючи, наче божество, яке з'їхало з глузду". Ці слова, що не лише викривають безлад, а й подають його приклад, самі наочно свідчать про свій поганий смак і своє розпачливе невігластво. Насправді Бібліотека містить усі вербальні структури, усі ті варіації, що їх дозволяють двадцять п'ять орфографічних символів, але жодної очевидної нісенітничі там немає. Мабуть, немає потреби згадувати про те, що найліпша книга в тих багатьох шестигранниках, які перебували під моїм наглядом, називається "Причесаний грім", а інша — "Зсудомлений гіпс", а ще одна — "Аксаксаксас мле". Ці назви, на перший погляд геть незв'язні, безперечно, мають певний зашифрований або алегоричний смисл; цей смисл можна виразити словами, що, як можна з упевненістю припустити, десь записані й існують у Бібліотеці. Я неспроможний написати послідовність літер, наприклад таку, як *dhcmrlchtdj*, що її божественна Бібліотека не передбачила б і яка б в одній з її таємних мов не була б наділена грізним смислом. Ніхто також не зможе промовити бодай один склад, який би не був наповнений ніжністю та страхом і який в одній із цих мов не позначав би всемогутне ім'я якогось бога. Говорити означає загрузнути в тавтологіях. Непотрібний і багатослівний твір, який ви зараз читаете, уже існує в одному з тридцяти томів, що стоять на п'яти полицях одного з незліченних шестигранників, — десь існує і його

спростування. (У певній кількості можливих мов, яка позначається числом n , застосовано той самий словник; у деяких з них символічна послідовність знаків "бібліотека" припускає правильне визначення: "всеохопна й довговічна система шестигранних галерей", але "бібліотека" означає також і "хліб", або "піраміда", або щось інше, і сім слів, які її означають, можуть мати й інше значення. Ти, хто читає мене, чи певен ти в тому, що моя мова зрозуміла тобі?)

Звичка писати відвертає мою увагу від нинішнього становища людей. Упевненість у тому, що все вже написано, знищує нас або перетворює на привидів. Я знаю так регіони, де молоді люди поклоняються книгам і в поганському екстазі цілують їхні сторінки при тому, що вони неспроможні розшифрувати бодай одну літеру. Епідемії, єретичні чвари, паломницькі подорожі, які неминуче вироджуються в бандитські напади, зменшили населення разів у десять. Здається, я вже згадував про самогубства, кількість яких щороку зростає. Можливо, мене обманюють старість і страх, але підозрюю, що людський рід — єдиний та унікальний — близький до вимирання, а Бібліотека збережеться: освітлена, ніким не населена, нескінченна, досконало нерухома, наповнена дорогоцінними томами, нікому не потрібна, нетлінна й таємнича.

Я щойно написав нескінченна. Я застосував цей прикметник не лише з любові до риторики: немає нічого алогічного в тому, щоб уявляти собі світ нескінченним. Ті, хто вважає його скінченним, виходять із припущення, що в якихось далеких місцях галереї сходи та шестигранники можуть через невідомі причини закінчитися — а це очевидний абсурд. Я наважуся запропонувати таке розв'язання цієї прадавньої проблеми: Бібліотека нескінченна й періодична. Якби якийсь одвічний мандрівник вирушив у подорож у якомусь одному напрямі, то за кілька століть він би виявив, що ті самі томи повторюються в тому самому безладі (який, повторюваний, насправді є порядком: Порядком). Ця витончена надія звеселяє мене в моїй самотності⁸.

Мар-дель-Плата, 1941

1 Це мистецтво дозволить вам споглядати різні сполучення з 23 літер... ("Анатомія Меланхолії", ч. 2, розд. II, § IV).— Прим. перекладача.

2 Ліга — одиниця вимірювання відстані. 1 суходільна ліга = 4828,032 м, 1 морська ліга = 5556 м.— Прим. ред.

3 Вічно (латин.).— Прим. перекладача.

4 В оригіналі рукопису відсутні цифри й великі літери. Знаки пунктуації обмежено комою та крапкою. Ці 2 знаки, пробіл та 22 літери абетки і складають ті 25 символів, які нарахував невідомий автор рукопису.— Прим. перекладача.

5 Раніше на кожні три шестигранники була одна людина. Самогубства й легеневі захворювання порушили це співвідношення. Мене завжди опановує глибокий смуток, коли згадую, як багато ночей поспіль я мандрував коридорами та відполірованими сходами, не зустрічаючи жодного бібліотекаря.— Прим. автора.

6 Англійський історик та святий, богослов, учитель церкви.— Прим. ред.

7 Повторюю: з мене досить того, що така книга може існувати. Я виключаю лише неможливе. Наприклад, жодна книжка не може водночас бути сходами, хоча, безперечно, є книги, у яких обговорюється, заперечується або доводиться така можливість, а також інші, структура яких відповідає структурі сходів.— Прим. автора.

8 Летісія Альварес де Толедо зазначила, що ця величезна Бібліотека побудована нерационально; строго кажучи, для цього вистачило б одного тому звичайного формату, надрукованого кеглем 9 або 10, який налічував би нескінченну кількість нескінченно тонких сторінок. (Кавальєрі на початку XVII ст. сказав, що буде-яке тверде тіло складається з нескінченної кількості накладених одна на одну площин.) Користуватися такою книгою було б не дуже зручно: кожна сторінка неминуче роздвоювалася б на дві інші, а незбагненна середня сторінка не мала б зворотного боку.— Прим. автора.

4. «Світ як текст»

Жак Дерріда:

- Текст розуміється як складне багатосмісловне знакове макроутворення,
- Що виникає у “розгортанні й у взаємодії різнорідних семіотичних просторів та структур”
- Забезпечує генерування розгалуженої смислової множинності, яка є невичерпною.
- Ніщо не існує по за текстом [за Можейко]

5. Світ як текст:

- Реальність розуміється як текст, дискурс, наратив.
- "Наратив", "текстуальність", “інтертекстуальність”

- Культура будь-якого історичного періоду постає сумою текстів – інтертекст. Розуміння текстів можливо лише в “дискурсивному полі культури”.
- Не існує “буквального” значення чи нормативної істини.
- В будь-якому тексті присутні інші тексти, автономія тексту неможлива.
- Метод постмодерністського аналізу – **деконструкція**.
- Мова – нестале середовище, не може безпосередньо нести смисл чи істину.
- **Несамототожність тексту, ненадійність знання**, озвученого через мову, проблематичність мовної картини дійсності.

6. Знакова система

- Мова "володіє" своїм носієм, визначаючи його способи мислення й життєдіяльності, а не навпаки.
- Мова – знакова структура, яка містить значення, не залежні від їхнього зв'язку з “фактами” світу чи наміром суб'єкта.
- Лінгвістичний поворот. **Постструктуралізм**.

7. “Смерть автора”

Ролан Барт (1968): приписати тексту авторство означає обмежити текст.

Юлія Крістева, Михайло Бахтін: Діалогізм тексту.

- Текст сприймається читачем через його власний досвід та тлумачення.
- Автор грає з читачем, пропонуючи розгадати приховані смисли (інтертекстуальні прийоми тощо).
- Палімпсест – багаторівнева алюзія.
- “Пасхальні яйця” тощо.
- Читач як джерело смислу: кожен читач оволодіває твором та застосовує до нього певну смислову систему.
- Читач не споживач, а творець тексту (Р. Барт [цит. за Можейко]).

8. Дерево vs ризома

Ієрархія vs система рівноправних елементів. Позаструктурний та нелінійний спосіб організації цілого.

Переконайтеся, що правильно розумієте термін «ризома» в контексті літературознавства. Терміни, які походять з інших дисциплін, набувають нового значення. Розгляньте ботанічну ризому. Чому вона протиставляється дереву? Який сенс вкладають постмодерністи в це зіставлення?

9. Відмова від бінарних опозицій:

- Деконструкція ієрархії (друг – ворог, чорне – біле і т.п.),

Пригадайте бінарну логіку Арістотеля. В кожній опозиції є полюси + та –

- В Постмодернізмі + та – знімається. Кожен елемент опозиції існує самостійно та рівноправно.
- Не “або/або, а і/і”.

10. Іронія

- Все піддається сумніву.
- Ніщо не приймається на віру чи як постулат.
- Обернення смислів.
- Мовна гра.
- Інтертекстуальність.

Прочитайте уривок з першого дня роману Умберто Еко "Ім'я рози". Який текст одразу приходить вам згадку? Чому? Виділіть рівні пригадування. Як автор грає з читачем? Чи думаєте ви, що вловили всі натяки автора?

* * *

Поки наші мули, шкандибаючи, долали останній гірський закуток, де гостинець розходився утрибіч, породжуючи дві бічні стежки, мій учитель на якусь мить зупинився, озираючись то на узбіччя шляху, то на сам шлях, то вище по шляху, де на певному відтинку ряд вічнозелених піній утворював ніби природній дах, посивілий од снігу.

"Багата обитель, — мовив він. — Абат не проти попишатися при публічних okazіях".

Я вже звик чути від нього ексцентричні твердження, тому розпитувати не став. Відтак, проїхавши ще кавалок шляху, ми почули голоси, і на скрутї дороги виринула невелика ватага ченців і челядників. Один із них, забачивши нас, вельми гречно виступив наперед: "Ласкаво просимо, мосьпане, — мовив він, — і не дивуйтесь, що я знаю, хто ви такі, нас бо повідомили про ваше прибуття. Я — Ремигій з Варагіни, монастирський келар. І якщо вашмость справді брат Гульєльмо з Баскавілли, про це слід попередити настоятеля. Біжи мерщій, — наказав він, повернувшись до пахолка зі свого почту, — і оголоси, що наш гість уже вступає у монастирські мури!"

"Дякую вам, отче келар, — сердечно відповів мій учитель, — я тим більше ціную вашу чемність, що ви перервали свої пошуки, аби привітати мене. Та не бійтесь, кінь пройшов сюди і звернув стежкою праворуч. Він ледве чи зайде далеко, бо, дійшовши до гноївні, напевне зупиниться. Він надто розумний, щоб кидатись униз урвищем..." "Коли ви його бачили?" — спитав келар. "Ми його не бачили, правда, Адсо? — мовив Вільям, повертаючись до мене з веселим виглядом. — Та якщо ви шукаєте Гнідого, тварина допевне там, де я оце сказав".

Келар завагався. Зиркнув на Вільяма, тоді на стежку, і врешті спитав: "Гнідого? Звідкіля ви знаєте?"

"Ну як же, — мовив Вільям, — цілком очевидно, що ви шукаєте Гнідого, улюбленого коня настоятеля, найкращого румака у вашій стайні, темної масті, зростом у два аршини з трьома вершками, хвіст у нього пишній, копито мале і кругле, але чвал рівномірний; голова маленька, вуха гострі, а очі великі. Він пішов праворуч, кажу вам, і краще поквартесь".

Келар на якусь мить завагався, відтак подав знак своєму почтові і вирушив униз стежкою праворуч, а тим часом наші мули знов почвалали під гору. Я саме збирався розпитати Вільяма, бо мене пекла цікавість, але він зробив мені знак зачекати: і справді, через кілька хвилин ми почули переможні вигуки і на закруті стежки знов показалися ченці і челядники, ведучи за вуздечку коня. Вони пройшли обіч, вельми зачудовано позираючи на нас, і поспішили перед нас до монастиря. Гадаю, що Вільям саме тому сповільнив крок, аби дати їм змогу розповісти іншим про цю приключку. Я ж бо не раз вже мав нагоду пересвідчитися, що мій учитель, хоча й вельми чесотливий у всьому муж, гріхував таки марнослав'ям, коли була нагода дати доказ своїй проникливості, і тому, знаючи його дар тонкого дипломата, я зрозумів, що він хоче прибути до монастиря, увінчаний славою мудрої людини.

"Тепер скажіть мені, мосьпане, — не зміг врешті стриматися я, — звідки ви се знали?"

"Любий мій Адсо, — мовив учитель. — Впродовж цілої нашої мандрівки я вчу тебе розпізнавати сліди, через які світ говорить до нас, немов велика книга. Алан Нільський говорив: *omnis mundi creatura quasi liber et pictura nobis est in speculum* (1 *Всяке створіння на світі, немов зображення або книга, править нам за дзеркало (лат.)*), маючи на увазі невичерпну скарбницю символів, якими Господь через свої створіння говорить нам про життя вічне. Але вселенна ще балакучіша, ніж гадав Алан, і говорить не лише про речі остаточні (тоді промовляє вона завжди у спосіб невідомий), але й про речі дочасні, і тоді промовляє вона цілком зрозуміло. Мені соромно повторювати тобі те, що ти й сам повинен знати. Біля перехрестя, на ще свіжому снігу дуже виразно видніли відбитки кінських копит, які звернули на стежину ліворуч від нас. А що відстань між одним відбитком і другим була рівновелика і регулярна, самі копита — невеличкі і круглі, а почвал рівномірний, то я відразу зрозумів, який то був кінь, і те, що він ішов урівноважено, а не летів стрімголов, забри-кавшись. Там, де пінії утворюють такий собі природній дах, деякі галузки було недавно зламано саме на висоті у два аршини і три вершки. А на шпичках ожинового куща, там, де тварина, мабуть, звернула на стежку праворуч від себе, гордовито помахуючи своїм пишним хвостом, zostалися довгі чорні кінські волосини... І не кажи мені, буцім не знаєш, що ця стежка веде до гноївні, адже, долаючи нижній закрут, ми бачили сліди нечистот, що їх зливають вниз зі східної башти, споганюючи сніг; а саме розташування перехрестя свідчить про те, що ця стежка може вести лише у той бік".

"Гаразд, — мовив я, — а маленька голова, гострі вуха, великі очі..."

"Не знаю, чи він справді такий, але ченці саме таким його бачать. Говорив же Ісидор з Севільї, що краса коня вимагає *"ut sit exiguum caput et siccum prope pelle ossibus adhaerente, aures breves et argutae, oculi magni, nares patulae, erecta cervix, coma densa et cauda, unguicularum soliditate fixa rotunditas"* (1...*щоб голова була мала і міцно посаджена, шкіра тісно прилягала до кісток, вуха щоб були короткі і загострені, очі — великі, ніздрі широкі, шия випростувана, грива і хвіст густі, копита тверді і круглі (лат.)*). Цитату взято з *"Етимологій" Ісидора з Севільї* (див. *Глосарій*). Якби кінь, шлях якого я вислідив, не був воістину найкращим у стайні, як тоді пояснити, чому навздогін йому кинулися не лише стайничі, але й завдав собі клопоту сам келар? А коли чернець вважає якогось коня чудовим, то хай

як той кінь справді виглядає, чернець бачить його лише так, як описують його *auctoritates* (2 *Авторитети (лат.)*), а найпаче, — і він лукаво усміхнувся до мене, — якщо він вчений бенедиктинець..."

"Гаразд, — відповів я, — а чому саме Гнідий?"

"Нехай пошле тобі Дух Святий трохи більше оливи до голови, ніж ти зараз маєш, сину мій! — вигукнув учитель. — Як же інакше ти б назвав коня, якщо навіть великий Буридан, який туж-туж стане ректором у Парижі, не знайшов кращого імені для лепського коня?"

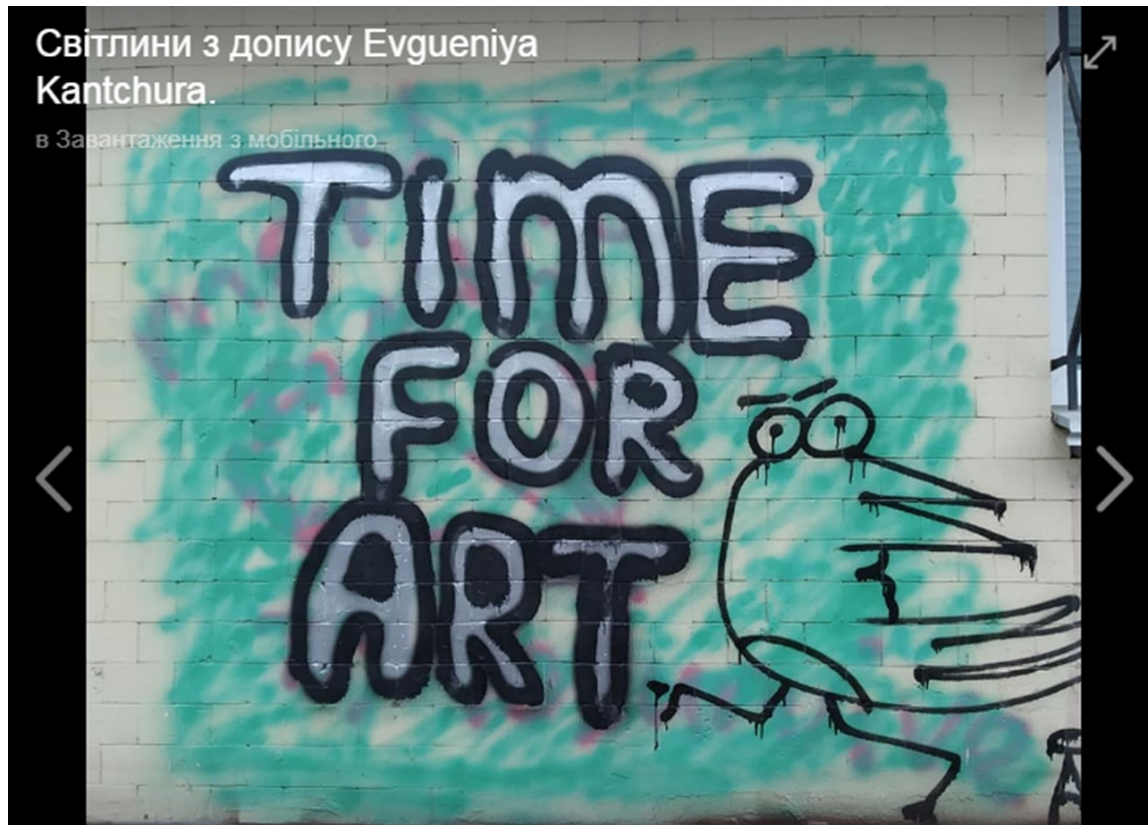
Оце таким був мій учитель. Він не тільки вмів читати велику книгу природи, але й розумівся на тім, як ченці читали писані книги і мислили за їх посередництвом. І дар сей, як ми побачимо, немало прислужився йому в наступні дні. Зрештою, його пояснення тоді здалося мені цілком очевидним, і гордощі за те, що тепер я теж його знаю, притлумили сором за те, що я не зумів пояснити це самостійно, і я мало не запишався зі своєї проникливості.

Ось яка сила істини, котра, як і добро, щедро дарує сама себе. І слава імені святому Господа нашого Ісуса Христа за чудовне се одкровення, якого я сподобився.

[Умберто Еко, *Ім'я рози*, переклад з італ. М. Прокопович, Харків: Фоліо, 2006, 575 с]

∞ Література для подальшого читання

- Денісова Т. Сиваченко Г. Постмодернізм// Лексикон загального та порівняльного літературознавства / [за ред. А. Волкова] – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 636 с.
- Ліотар Жан-Франсуа, Ситуація постмодерну/ Жан-Франсуа Ліотар, пер. Ю. Джулая // Філософська і соціологічна думка, 1995, №5-6. – С. 15-38.
- Літературна Енциклопедія, т. 2, с. 253.
- Еко У. Нотатки на полях роману «Ім'я рози» (будь-яке видання)
- Batler A. M., Ford B. (2003). Postmodenism. London. Pocket Essentials.
- Piegay-Gros N. Introduction à l'intertextualité. – Nathan Université, 2002.
- Канчура Є.О. Моделювання текстуалізованого світу в романах-фентезі Террі Претчетта : дис. ... канд. філол. наук / Євгенія Орестівна Канчура ; Чорноморський держ. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв, 2012. – 233 с.

(мал. 20)

Розгляньте малюнок на фото. Можливо, його навіть хтось упізнає. Але зараз в місті ви його не побачите, проте він є. Він прихований під панелями утеплення. Тобто, він продовжує існувати, але побачити цей візуальний витвір неможна. При цьому він продовжує декларувати право людини на мистецтво.

Лекція 14. Пост-постмодернізм.

α Проживання стану постмодерну для оновлення суб'єкту. Відродження суб'єкта. Реанімація значення. Оновлення гуманітарних парадигм. Зміна вектору з текстологічної на комунікативну реальність. Поняття "Іншого" та "Чужого". Інтермедіальність. Віртуальна реальність.

∞ Питання до лекції 14

1. Поясніть ідею відродження суб'єкта з точки зору мета(пост)-

постмодернізму. Як в контексті сучасності корелюють поняття *Іншого* та *Чужого*. Наведіть приклади оновлення гуманітарних парадигм в сучасній літературі.

2. Розкрийте поняття інтермедіальності як художнього явища і як методу аналізу дійсності. Наведіть приклади взаємодії художніх практик. Визначить сутнісні риси віртуальної реальності. Проілюструйте прикладами формування художнього простору на сучасному етапі розвитку літератури.

Тези лекції 14

1. Проблеми визначення поняття:

Є декілька термінів, які функціонують в одному полі:

- ✓ after-postmodernism (саме так, англійською!),
- ✓ пост-постмодернізм (найбільш поширена, синонім першої),
- ✓ метамодернізм (дещо інше: “між модернізмом та постмодернізмом”).

Терміни дискусійні, явище теж. Приблизно з 1990х років почали говорити, що не Постмодернізмом одним живіться наша культура. Зміни у свідомості та художній творчості вивчаються, визначаються й обговорюються. Все – в процесі. Пропоную прийняти як робочий варіант термін “пост-постмодернізм”, хай як кумедно він читається. Про особливості періоду й поговорімо.

Мені найлегше показати вам те, що відбувається, на прикладах фентезі, яке віддзеркалює в масовій літературі процеси мейнстріму. (Хоча, звісно, це лише краплинка в океані сучасної літератури)

Я пропоную вам долучитися й дібрати приклади до кожного слайду з вашого власного читацького досвіду.

2. Не чекайте забагато від кінця світу (Умберто Еко)

“Історія триває, вже після того, як було передчасно оголошено про її кінець”. Мотив Апокаліпсису, який не відбувся через те, що сторони домовилися: (“Викрадач часу” Террі Пратчетт, “Добрі передвісники” Террі Пратчетт та Ніл Гейман, “Мой Рагнарек” Макс Фрай тощо)

3. Риси сучасної літератури:

Скептицизм, іронія та відмова від будь-яких авторитетів (постмодернізм) очистили місце для нового погляду на світ та відновлення гуманістичних констант, вільних від шаблонів старого мислення.

➤ Герої відмовляються від долі, запрограмованої відповідно до нарративного шаблону, обирають власний шлях, цінність власного вибору (“Віщі сестри”, “Відьми за кордоном” Террі Пратчетт тощо)

- Реанімація значення / повернення втрачених значень:

*Уважно прочитайте уривок з роману Террі Пратчетта *Lords and Ladies* (1992). Як автор привертає увагу читача до первинного значення слів, які слова набули нових конотацій, чому? Чому це може виявитися небезпечно? Спробуйте перекласти уривок. Порівняйте ваш варіант з перекладом.*

The thing about words is that meanings can twist just like a snake, and if you want to find snakes look for them behind words that have changed their meaning.

Elves are wonderful. They provoke wonder.

Elves are marvellous. They cause marvels.

Elves are fantastic. They create fantasies.

Elves are glamorous. They project glamour.

Elves are enchanting. They weave enchantment.

Elves are terrific. They beget terror.

[Pratchett, 2002; c.163]

4. Комунікаційний аспект

Комунікаційний вектор: зміщення акценту з текстологічної реальності на реальність комунікації. Мова як поле розуміння (комунікативний аспект – головний).

5. Інший – Чужий

- Центральне поняття – Інший.
- Розщеплене **Я** здатне відновити свою єдність лише в контексті суб’єкт-суб’єктних стосунків — через Іншого.

Діана Вінн Джонс “Сила трьох”, Террі Пратчетт “Гуп”, “Понюшка”, Ніл Гейман “Зоряний пил” тощо.

- Чужий сприймається як ворог (потенційна небезпека).
- Спроба поглянути на *Чужого* як на *Іншого* (зрозуміти відмінність та інакшість, порівняти зі знайомим, своїм).
- Зрозуміти себе (Я) через Іншого. (Множинність психіки).
- Одна з провідних тем сучасної літератури.

6. Творчість як основа самоідентифікації

- Подолання кризи ідентифікації.
- Відродження суб'єкта (виявлення суб'єкта в дискурсивному середовищі).
- Право особистого вибору (звільнення від шаблонів).
- Відмова від сталих ідентифікаційних стандартів (соціальних, територіальних, ідеологічних тощо).
- Індивідуальність.
- Прояв індивідуальності через творіння.
- Діалог з простором (наприклад: “Сказки старого Вільнюса” Макс Фрай).

7. Маніфест мета модернізму (наводиться без скорочень).

1. Ми визнаємо, що **коливання** – це природний світовий порядок.
2. Ми мусимо **звільнитись від інерції** сторіччя модерністської ідеологічної наївності і цинічної нещирості її позашлюбної дитини.
3. Надалі **рух має здійснюватися шляхом коливань** між позиціями з діаметрально протилежними ідеями, які діють як пульсуючі полюси колосальної електричної машини, що змушує цей світ рухатись.
4. Ми визнаємо обмеження, притаманні будь-якому руху і переживанню, а також марність будь-яких спроб вийти за окреслені межі. **Особлива риса системи – її недосконалість** – вимагає прихильності не заради досягнення заданого результату або рабського слідування її курсу, а, скоріше, заради **можливості побіжно побачити те, що приховано зовні**. Існування збагатиться, якщо ми будемо ставити своє завдання так, ніби ці межі можна

подолати, тому що така дія розкриває світ.

5. Все, що існує, захоплено незворотним сповзанням до стану максимально ентропійної несхожості. **Художнє творення можливе лише за умовою породження або розкриття відмінностей.** Афект в його кульмінації – нічим не опосередковане переживання відмінності як такої. Метою мистецтва повинно бути дослідження перспективи власних парадоксальних амбіцій шляхом виманювання позамежного до присутності.

6. Теперішнє – це симптом народження двійні: безпосередності сприйняття і поступового його згасання. Сьогодні ми ностальгісти тією ж мірою, в якій ми – також і футуристи. **Нові технології дають можливість одночасного сприйняття і розігрування подій з безлічі позицій.** Ця виникаюча мережа сприяє зовсім не згасанню історії, а її демократизації, виствітлюючи розгалужені стежки, уздовж якими її грандіозні оповідання можуть мандрувати тут і зараз.

7. Художники можуть вирушити на пошуки істини так само, як наука прагне до поетичної елегантності. Вся інформація є основою знання, емпіричного чи афористичного, незалежно від її справжньої цінності **Ми повинні розкрити обійми науково-поетичному синтезу і просвітницькій наївності магічного реалізму.** Помилка породжує сенс.

8. Ми пропонуємо прагматичний романтизм, що не скутий ідеологічними засадами.

Таким чином, метамодернізм слід визначити як мінливий стан між і за межами іронії та щирості, наївності та обізнаності, релятивізму та істини, оптимізму та сумніву в пошуках множинності несумірних і невловимих горизонтів. Ми маємо рухатись вперед і коливатись!

(Люк Тернер (імовірно))

[Джерело](#). Переклад [Krolikowski Art](#)

8. Інтермедіальність:

- Новий синкретизм: взаємодія художніх практик, синтез мистецтв
- Референція, екфразис, гіперпосилання
- Метамистецтво
- Цифрове середовище, зміна матеріальної форми існування літератури
- Взаємодія різних видів сприйняття

9. Не-антропоцентричність

- Інший – не лише людина.
- Екологічна складова.
- (А. Сапковський, Сага про Відмака)
- Людина у взаємодії з машиною.
- Людина в соціальній мережі, маска, образ, цифрове середовище людини.
- Віртуальна реальність в літературі.

Пригадайте, в який період домінувала антропоцентричність. Чим вирізняється поточний період? Пригадайте статтю про постгуманізм, яку ви читали.

∞ Література для подальшого читання

Канчура Є. О. Плинна ідентичність постмодерну: Макс Фрай [Електронний ресурс] / Канчура Є.О. // Національна своєрідність літератури фентезі: європейська палітра. Збірник матеріалів наукових практичних заняттяів Центру з Дослідження Літератури Фентезі при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (22 листопада 2018, 19 квітня 2019) / Ред. Рязанцева Т. М., Канчура Є. О. – Київ, 2020. – 72 с. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ilnan.gov.ua/media/k2/attachments/zbirnyk1.pdf>

Маніфест Метамоделізму [Електронний ресурс] // The Sincretic Times. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://thesyncretictimes.wordpress.com/2016/02/22/metamodernist-manifesto-ukrainian/>.

Prattchett T. Lords and Ladies. New York: Harper Torch, 2002. – 374p.

Практичне заняття 7

Стан постмодернізму.

1. Філософська проза ХХ сторіччя.

Умберто Еко. Ім'я рози http://www.ac-lib.org.ua/texts/eko_il_nome_della_rose_ua.htm

(особливо звернути увагу на День Сьомий)

Раджу прочитати також передмову перекладачки М. Прокопович.

2. Театр абсурду й так далі.

Том Стоппард. Розенкранц та Гільдернстерн мертві.

(<https://www.youtube.com/watch?v=OlsTFUMBLW8>, фільм мовою оригіналу, українські субтитри)

3. Магічний реалізм.

Макс Фрай. Ветри, ангели, люди. http://loveread.ec/view_global.php?id=27660 «Innuendo».

4. Метапроза. **Милорад Павич, Скляний равлик**

<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2184>

5. Графічний роман. **Ніл Гейман. Сендмен.** Книга 3, Країна снів #17-20.

<https://readcomiconline.li/Comic/The-Sandman-1989/Issue-3?id=14255> (мовою оригіналу)

Самостійна робота 7

1. Ведення власного глосарія літературознавчих термінів (від 10 одиниць).
2. Умберто Еко, Нотатки на полях "Імені рози" (будь-яке видання)

Тема 8.

Гіпертекст в роботі прикладного лінгвіста: цитата, посилання, рецепція, переклад

Лекції 15-16, Практичне заняття 8.

Лекція 15. Інтертекст як простір свідомості.

α Рецепція літератури. Продуктивна та рецептивна сторони художнього твору. Види інтертекстуальних зв'язків: алюзія, ремінісценція, цитата, пародія, стилізація, пастиш, переспів, плагіат тощо. Поняття прототексту та претексту. Генетична, іманентна, інтеціональна та рецепційна інтертекстуальність. Діалог автора й читача. Концепція текстуальної реальності.

Ω Питання до лекції 15

1. Розкрийте сутність вислову *світ є текст* та обґрунтуйте поняття інтертекстуального простору. Назвіть основні інтертекстуальні прийоми, проілюструйте прикладами з творів ХХ-ХХІ сторіч. Поясніть функцію таких прийомів.

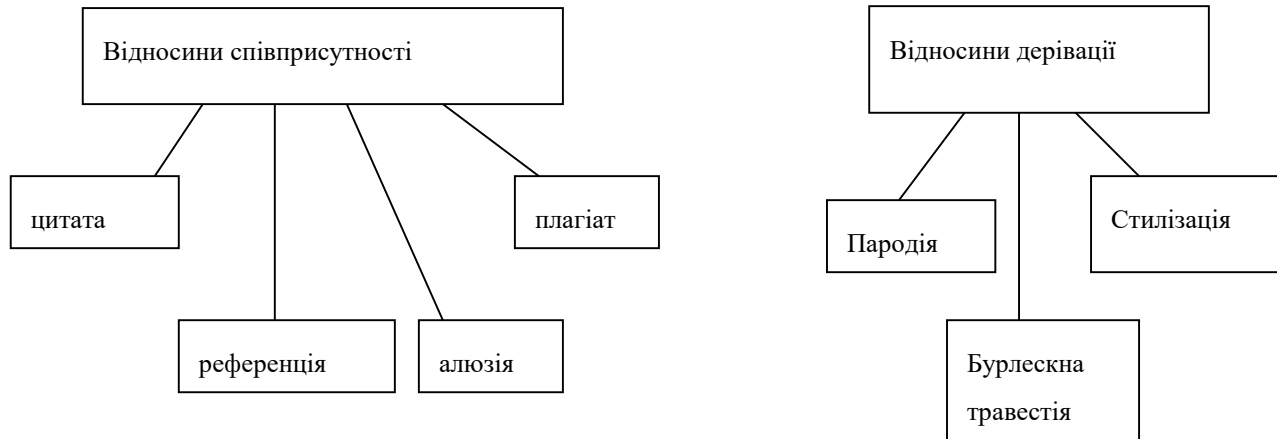
Тези лекції 15

Вся лекція є конспектом розділів книги Наталі П'єге-Ґро "Вступ до теорії інтертекстуальності", адаптованим для студентів 1 курсу. Переклад на українську – мій. (Є.К.)

∞ Piegay-Gros N. Introduction à l'intertextualité. – Nathan Université, 2002.

1. Інтертекстуальність перебуває в точці перетину тих зв'язків, які суб'єкт встановлює між собою та своєю пам'яттю, реальною дійсністю та літературою.

Види інтертекстуальних зв'язків за П'єге-Ґро:

2. Цитата

- Емблематична форма інтертекстуальності
- Дозволяє безпосередньо спостерігати, яким чином один текст вводиться в інший.
- Одразу ж помітна візуально, не вимагає від читача особливої спостережливості чи ерудиції.
- Найважливіші компоненти її смислу: ідентифікація та інтерпретація вимагають посиленої уваги: вже вибір тексту, що цитується, його обсяг та межі, засоби монтажу, смисл, якого вона набуває, коли вводиться у новий контекст.
- Канонічна функція — бути авторитетною.
- Матеріальний прояв різноманітності тексту – типографські засоби: відбивка цитати, використання *курсиву* або лапок etc.

3. Референція

- Відсилка-референція – експліцитна форма інтертекстуальності.
- Проте текст, на котрий посилається автор, безпосередньо не присутній в його власному тексті.
- Внутрішні міжтекстові відсилки набувають першочергового стратегічного значення (пасхальні яйця?).

4. Плагіат

- Інтертекстуальність імпліцитна.

- Непозначена цитата.
- Здійснити плагіат — навести уривок з якогось твору, не вказавши при цьому, що він належить іншому автору.
- Справжнє зазіхання на літературну власність, свого роду шахрайство, бо не лише ставить під сумнів чесність плагіатора, але й порушує правила нормальної циркуляції текстів.

5. Алюзія

- Позбавлена лишена буквральності та експліцитності.
- Інший спосіб дії на пам'ять та інтелект читача, не порушуючи при цьому безперервності та цілісності тексту.
- Відрізняється від цитати тим, що не потребує опори на ім'я автора, яке всім відомо.
- Вдале звернення до пам'яті читача, щоб змусити його переміститися до іншої ситуації, але аналогічної тієї, про яку йдеться.
- Виходить далеко за межі інтертекстуальності.
- *Allusion* = натяк, *ludere* = грати.
- Коли в основі алюзії лежить гра слів, вона одразу сприймається як ігровий елемент, дещо на зразок жартівливого підморгування до читача.

6. Пародія й бурлескна травестія

- В основі бурлескної травестії лежить переведення певного твору в **низький стиль** при збереженні його **сюжету**.
- Характерна багатослівність: «Гіпертекст» продовжується коментарями оповідача.
- Демистифікація персонажів.
- Десакралізація.
- Осучаснення сюжетної структури.
- Текст, який в іншому випадку залишався б далеким від широкого загалу, через історичну дистанцію чи епічну монументальність, стає доступним

читачеві.

- Текст подається у сатиричному ключі.
- Суть пародії в трансформації тексту, коли *зміні* піддається **сюжет**, а **стиль зберігається**.
- «Гіпотекст» піддається мінімальним змінам.
- Пародія пишеться в ігровому реєстрі (або виконує ігрову функцію)

7. Стилiзацiя / pastiche

- При стилізації первинний текст не піддається змінам, імітується лише його стиль, тому вибір предмету при подібній імітації не суттєвий.
- Імітація – мистецтво "наслідувати мелодію пісні, а не її слова".
- Виконує критичну функцію.
- Має формальний характер.
- Об'єктом стилізації є не конкретний твір, а стиль автора в цілому.
- Від читача вимагається знання стиля, який імітується, як необхідна умова того, що його упізнають в тексті.
- Попри наявну долю іронії чи містифікації, стилізація водночас є **ігровою практикою**, адже в ній обграється розходження між відчуттям тотожності двох текстів та усвідомленням їхньої відмінності.
- Стилiзацiя — не самоціль, а один з етапів на шляху до розкриття власної самобутності.
- Хоча стилізація є особливим жанром літератури, вона приречена бути подоланим етапом творчого шляху письменника.

8. Уявне палімпсеста

- Образ палімпсеста спонукає до роздумів, бо в ньому концентровано оприявнюється те **напруження між гетерогенністю й гомогенністю, пам'яттю й забуттям**, яке властиве будь-якому інтертекстовому письму.
- Для деяких сучасних письменників цей образ не пов'язаний з обов'язковим сходженням до першопочатку та єдності — навпаки, він

означає для них заперечення першопочатку.

9. Колаж и бриколаж

- Моделі палімпсеста протиставлена модель тексту як головоломки, мозаїки, комбінаторики, колажу..., а его лінійному творінню протистоїть динаміка бриколажа.
- Метод повторного використання й попередньої обробки даних елементів, яких монтують і зв'язують у відповідності з певним порядком дій, завдяки якому вони набувають своєї значущості.
- Бриколаж (*bricolage*) — спосіб дії, думки чи творчості, який полягає в монтуванні й компонуванні таких елементів і матеріалів, які не були призначені для здійснення тієї функції, яку вони виконують.

∞ Література для подальшого читання

Piegay-Gros N. Introduction à l'intertextualité. – Nathan Université, 2002.

Лекція 16. Красне письменство для прикладного лінгвіста

α Інструментарій та методи прикладної лінгвістики як застосунки для літературознавчого аналізу. Світова художня спадщина – єдиний простір тексту й поле діяльності лінгвіста. Гіперпосилання як ризома. Перспективи використання цифрових технологій для збереження культурного простору.

Ω Питання до лекції 16

1. Поясніть сутність діалогу автора й читача. Що таке продуктивна та рецептивна сторона художнього твору? Розкрийте поняття *прототексту* та *претексту*. Продемонструйте приклади генетичної, іманентної, інтеціональнальної та рецепційної інтертекстуальності.

Тези лекції 16

1. Розглянемо дію інтертекстуальних прийомів на прикладі функціонування класичного претексту в сучасній популярній літературі

(предметом розгляду виступає Шекспірівський інтертекст в романах Террі Пратчетта "Віщі сестри" та "Пані та Панове").

2. Інтертекстуальність – основа фентезі-припущення

- мотивація виноситься за межі тексту і часто видається такою, що взагалі не існує.
- “У фентезі реальність постає у чарівному вигляді тому, що (переконує читачів автор) такою вона є насправді і такою була завжди, але саме через свою чарівність не могла бути адекватно сприйнята раціональною свідомістю епохи.
- Фентезі-припущення не потребує безпосередньої сюжетної мотивації, оскільки спирається на розмиті та туманні суттєві знання та уявлення про світ, що є в кожній людині ще з до-наукового і поза-наукового джерела: чи то з вродженого підсвідомого досвіду, чи то з культурного тексту епохи”.

3. Ефект Шекспірівського інтертексту:

- запозичення з доробку Шекспіра відбуваються у комплексі з алюзіями на сучасне тло популярної культури (рок-пісні, кінематограф, тощо)
- створення умов для сприйняття й розуміння читачем тексту роману (горизонт читацького очікування)
- ефект одивнення реальності та відмежування її від фантазійного світу циклу
- Вкорінення новоствореного світу в канонічне тло англійської літератури.

4. Віщі сестри / Wyrđ Sisiters, 1988

<i>Макбет</i>	<i>Гамлет</i>
<ul style="list-style-type: none"> • герцог-узурпатор вбиває законного короля до зустрічі з трьома „віщими сестрами” 	<ul style="list-style-type: none"> • Ідея впливу сугестивної сили слова на свідомість та реальність • вставна п’еса

<ul style="list-style-type: none"> • Відьми відсторонюються від участі у політичних колізіях. • Звернення відьом до майбутнього короля • Образи герцога та герцогині Фелметів, змальовані з подружжя Макбетів • Бірнамський ліс – дерева, страх герцога, кара герцогині • Історія створення <i>Макбета</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • постать блязня Веренса складна та сповнена протиріч • гамлетівська дилема – слідувати велінню справедливості чи зберігати вірність неправому володарю, вбивці та злочинцеві. • пісні Офелії
---	---

[Канчура]

5. *Приклади прихованої цитати, алюзії, бурлескної травестії та стилізації знаходимо самостійно.*

6. Пани та пані / *Lords and Ladies*, 1992

- Обряди середини літа,
- три весілля,
- Іпполіта, цариця амазонок,
- гурт з восьми фолк-танцюристів аматорів,
- мотив сну у лісі,
- діалог Іпполіти і Тезея про уяву.

Лінія Титанії та Оберона:

Only Magrat heard it. Something about meeting by moonlight, she said later. / OBERON I'll met by moonlight, proud Titania.

7. Комічні ремісники - *Comic Artisans*

Shakespeare	Переклад	Pratchett
Peter Quince—a carpenter	Пітер Клинець, тесля	Weaver the thatcher
Nick Bottom—a weaver	(Пролог в інтермедії).	Obidiah Carpenter the
Francis Flute—a bellows-	Нік Навій, ткач (Пірам в	tailor (Who was also

mender	інтермедії).	general poacher, cess-
Tom Snout—a tinker	Френсіс Дудка, міхоправ	pit cleaner, and
Snug—a joiner	(Тізба в інтермедії).	approximate
Robin Starveling—a tailor	Том Носик, лудильник	carpenter.!) Baker the weaver Bestiality Carter
	(Мур в інтермедії).	
	Рвйін Замірок, кравець	
	(Місяць в інтермедії).	
	Гембель, столяр (Лев в	
	інтермедії).	

8. Пряма відсилка до комедії A Midsummer Night's Dream

<p>➤ Most lamentable comedy and most cruel death of Pyramus and Thisby</p> <p>➤ Коротка п'єса про Пірама й Тізбу, Трагедія весела і тривала”[11, дія 5 сцена 1]</p>	<p>➤ a beautiful story of the love of the Queen of the Fairies for a mortal man. Plus a humorous interlude with Comic Artisans”</p> <p>➤ Дивовижна історія кохання Королеви ельфів та смертного чоловіка. Та ще й гумористична інтерлюдія про комічних ремісників</p>
---	---

9. Роль інтертексту в сучасному творі на прикладі Террі Пратчетта:

- Ефект одивнення реальності та відмежування її від фантазійного світу циклу;
- створення атмосфери занурення в англійський культурний субстрат;
- вставні п'єси як елемент, котрий рухає сюжет;
- мотив Бірнамського лісу як усвідомлення узурпатором його ненависті до захопленого королівства та як помста землі нелюбому володарю;

- вплив сугестивної сили слова на свідомість та реальність;
- постать блазня Веренса (*Віщі сестри*) : Несвобода + васальна вірність королю = гамлетівська дилема;
- зв'язок ролей блазня та королевича в образі Гамлета як концептуальний для творчості Шекспіра (В. С. Ржевська);
- стосунки короля і землі: не може бути королем той, хто не любить землю. (Фелмет, Веренс).

∞ Література для подальшого читання

Канчура Є. О. Шекспірівський інтертекст в романах Террі Претчетта про Дискосвіт: приклад переосмислення класики у фентезі доби постмодернізму / Є. О. Канчура // *Ренесансні студії*. – 2012. – Вип. 18-19. – С. 264-278.

Практичне заняття 8

Інтертекст в роботі прикладного лінгвіста

Групова дискусія: обговорення прикладів інтертекстуальних прийомів у вивченому за семестр матеріалі та аналіз стратегій перекладу.

Самостійна робота 8

1. Ведення власного глосарія літературознавчих термінів, (від 10 одиниць).
2. Навести приклади інтертекстуальних зв'язків за книгою Пьєге-Гро Н. Piegay-Gros N. *Introduction à l'intertextualité*. – Nathan Université, 2002.

Рекомендована література

Довідкова література:

1. Волков А. (гол. ред.) Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Буковинський центр гуманітарних досліджень. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 634 с.

Доступ онлайн:

http://chtyvo.org.ua/authors/Volkov_Anatolii/Leksykon_zahalnoho_ta_porivnialnoho_literaturoznavstva/ ; http://litmisto.org.ua/?page_id=16128

2. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. — К,: ВЦ «Академія», 2007. — 752 с.

Доступ онлайн:

http://chtyvo.org.ua/authors/Hromiak_Roman/Literaturoznavchyi_slovnik-dovidnyk/

3. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — К: ВЦ «Академія», 2007. — 608 с. (Енциклопедія ерудита).

4. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — К: ВЦ «Академія», 2007. — 624 с. (Енциклопедія ерудита)

Основна література

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Львів, Літопис, 2002. – 2-е вид., допов. – 832 с.

2. Білоус П. В. Історія української літератури XI – XVIII ст.: Навчальний посібник. К.: ВЦ «Академія», 2009. – 424 с.

3. Боговін О. В. Історія зарубіжної літератури Середніх віків та Відродження : навч.-метод. посіб. для студентів ВНЗ – Бердянськ : Ткачук О. В. [вид.], 2015. – 243 с.

4. Ваховська Н. Л. Література кінця ХІХ-початку ХХ ст. – Київ, 2005. – 152 с.
5. Галич О. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. – Київ: Либідь, 2005. – 488 с.
6. Давиденко Г. Й., Стрельчук Г. М., Гринчак Н. І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття. К.: Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.
7. Давиденко Г. Й., Чайка О.М., Гричаник Н.І. Кушнерьова М.О. Історія новітньої зарубіжної літератури. К.: Центр учбової літератури, 2008. – 274 с.
8. Жулинський М. Г. (ред.) Історія української літератури ХІХ століття: в 2 кн.: Підручник. К.:Либідь, 2006 –712 с.
9. Наливайко Д. С., Шахова К. О. Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму: Підручник. К: Заповіт, 1997. – 416 с.
10. Ткаченко А. О. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства: Підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. – 2-е вид., випр. і доповн. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. – 448 с.
11. Шалагінов Б. Б. Зарубіжна література від античності до початку ХІХ сторіччя: Історико-естетичний нарис : Навч. посібник для студ. вузів Київ : Києво-Могилянська акад., 2013. – 368 с.
12. Шаповалова М.С., Рубанова Г.Л., Моторний В.А. Історія зарубіжної літератури. Середні віки та Відродження Київ, Знання, 2011. – 476 с.

Допоміжна література

1. Batler A. M., Ford B. (2003). *Postmodernism*. London. Pocket Essentials.
2. Briggs. K. M. An encyclopedia of fairies : hobgoblins, brownies, bogies, and other supernatural creatures / Briggs Katharin M. – New York : Pantheon Books, 1976. – 481p.

3. Bemong Nele, Borghart Pieter, De Dobbeleer Michel, Demoen Kristoffel, De Temmerman Koen & Keunen Bart (eds.) (2010). *Bakhtin's Theory of the Literary Chronotope: Reflections, Applications, Perspectives*. Gent, Academia Press.
4. Maravall J. A. Culture of the Baroque. Analysis of a Historical Structure / J. A. Maravall. — Minneapolis: University of Minnesota Press, 1986. — 330 p.
5. Pratchett T. Imaginary worlds, real stories / Terry Pratchett. // *Folklore*. — Vol. 111. — No. 2. — Oct., 2000. — London, 2000. — P.159–168.
6. Piegay-Gros N. Introduction à l'intertextualité. — Nathan Université, 2002.
7. Аристотель. Поетика. Київ, Мистецтво, 1967.
8. Бальзак, Оноре де. Твори в 10 томах, том 1. Передмова до Людської Комедії. Ессе — К.: Дніпро, 1989. — с.44-59, переклав Віктор Шовкун.
9. Буало Н. Мистецтво поетичне. пер. М.Т. Рильського К., 1967.
10. Кант І. Що таке просвітництво? / Мислителі німецького романтизму. Упоряд. Рудницький Л., Фешовець О., Івано-Франківськ, Лілея, 2003. С. 158–161.
11. Канчура Є.О. Моделювання текстуалізованого світу в романах-фентезі Террі Претчетта : дис. ... канд. філол. наук / Євгенія Орестівна Канчура ; Чорноморський держ. ун-т ім. Петра Могили. — Миколаїв, 2012. — 233 с.
12. Канчура Є. О. (2017). Фентезі: оновлення погляду на світ і шлях до себе. *Дивослово. Українська мова і література в навчальних закладах*. - №6 (723),: 47-53.
13. Копистянська Н. Х.. Час і простір у мистецтві слова: монографія / Н. Х. Копистянська. — Львів: ПАІС, 2012. — 344 с.
14. Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Переклав з нім. Анатолій Онишко. - Львів: Літопис, 2007. - 752 с.
15. Ле Гофф, Ж. (2007). *Середньовічна уява*. пер. Ярема Кравець. Львів. Літопис.

16. Макаров А. Світло українського Бароко. Київ, Мистецтво, 1994. С. Розділ «Людина Бароко», С. 7 – 41.
17. Наливайко Д. С. Спільність і своєрідність: Українська література в контексті європейського літературного процесу.— К.: Дніпро, 1988.— 395 с.
18. Ніцше Ф. Народження поезії з духу музики (фрагменти) в кн. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Львів, Літопис, 2002. – 2-е вид., допов. – 832 с. – С. 55 – 70.
19. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. 2-ге вид. К.: Либідь, 1999.- 447 с. Вступ, С. 13 – 20.
20. Рязанцева Т. М., Канчура Є.О. (2018).Деякі особливості світовідчуття і стилістики Бароко та їхні відлуння у фентезі доби постмодернізму. *Витоки літератури фентезі. Поезія у контексті метажанру фентезі. Збірник матеріалів наукового семінару Центру з Дослідження Літератури Фентезі при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (17 листопада 2016, 21 квітня 2017) / Ред. Рязанцева Т. М., Канчура Є. О. Київ. 28–33.*
21. Стендаль. Естетика реалізму : Збірник. Пер. з фр. /Упорядкування, вступ, стаття і приміт. І. М. Овруцької.— К.: Мистецтво, 1983.— 278 с.— (Пам'ятки естет, думки).
22. Еко У. Нотатки на полях роману «Ім'я рози» (будь-яке видання)

12. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Художня література <http://www.ae-lib.org.ua/index.htm>
2. Читиво: Електронна бібліотека <https://chtyvo.org.ua/>
3. Український центр. Бібліотека <http://ukrcenter.com/>

Перелік ілюстрацій

1. Biagio d'Antonio da Firenze (1490 – 1495) The Siege of Troy.
2. Ulisse e le sirene. (II secolo d.C.) Mosaico pavimentale romano al Museo del Bardo a Tunisi.
3. Morris & Co. (1891-94) The Vision of the Holy Grail to Sir Galahad, Sir Bors, and Sir Perceval. Number 6 of the Holy Grail tapestries
4. Odin hanging on the World Tree Yggdrasil (c) Radomir Rokita Pintrest
5. Каменчанка (2020) Бояни і Припруття. Режим доступу: <https://kamienczanka.livejournal.com/281791.html>
6. Каменчанка (2020) Маланкафест-2020 Режим доступу: <https://kamienczanka.livejournal.com/282059.html>
7. Леохар (1 ст. н.е.) Артеміда (Артеміда/Діана Версальська), копія, розташована в Шодуарівському парку м. Житомир. <https://1.zt.ua/news/misto/pamyatniki-zhitomira-skulptura-diani-u-parku-im-yu-gagarina-foto.html> .
8. Edmund Blair Leighton (1901) The Accolade. Art Renewal Center.
9. Book of Kells, Folio 292r, Incipit to John. In principio erat verbum. (9th c.)
10. Остромирове Євангеліє, Лука. Сим образом телячим Дух Святой явився Луке. (XI ст.) Київ
11. Леонардо да Вінчі (mid-1490s) Мадонна Літта. 11.а – деталь картини
12. Матіас Стомер (XVII ст.) «Мадонна зі сцени Благовіщення». Джерело репродукції Житомирський обласний краєзнавчий музей. Режим доступу: <http://krauzmuz.zt.ua/>.
13. Сковорода Гр. (до 1794). Фонтан. Нерівна рівність.
14. Вільям Блейк (1795) Ньютон.
15. Рафаель Санті (1509 – 1511) Афінська школа. Фрагмент.
16. Каспар Давид Фрідріх (1818).Крейдяні скелі на острові Рюген.
17. П'єр-Огюст Ренуар (1881–1886). Парасольки.

18. Житомирський обласний літературний музей. Фото з сайту Музею. Режим доступу <https://litmuseum.zt.ua/>
19. Эшер М. С. (1948) Руки, що малюють.
20. Графіті на вул. Хлібній, м. Житомир. Фото мос – Є.К.

Навчальне видання

КАНЧУРА Євгенія Орестівна

СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ПРИКЛАДНИХ ЛІНГВІСТІВ.

Посібник для здобувачів вищої освіти освітнього рівня
"Бакалавр" спеціальності 035 "Філологія. Прикладна лінгвістика"

Електронне видання

Комп'ютерний дизайн та верстка Канчура Є.О.

Гарнітура Таймс
Умовних друкованих аркушів 5,5

Державний університет "Житомирська Політехніка"